

KANSALAISVAIKUTTAMINEN OPETTAJANKOULUTUKSEN HAASTEENA

3

Historiallis-yhteiskuntatiedollisen
kasvatuksen tutkimus- ja
kehittämiskeskuksen tutkimuksia

JUKKA RANTALA
ANU SIIKANEVA

(toim.)

KANSALAISVAIKUTTAMINEN
OPETTAJANKOULUTUKSEN
HAASTEENA

Jukka Rantala & Anu Siikaniva (toim.)

Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen
tutkimus- ja kehittämiskeskus
HELSINKI

**Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen
tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 3**

Tilaukset: Soveltavan kasvatustieteen laitos,
PL 9, 00014 HELSINGIN YLIOPISTO
Puhelin (09) 191 29604

ISBN 952-10-2357-0

ISSN 1459-5710

Sarja-asu ja taitto: Khora Oy
Paino: Hakapaino, Helsinki 2005

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto JUKKA RANTALA & ANU SIIKANIVA	7
Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma yliopistojen opettajankoulutuksessa SIRKKA AHONEN & JUKKA RANTALA	11
Opettaja kansalaisen mallina ja mentorina SIRKKA AHONEN	19
Kansalaisvaikuttaminen – lokaalista globaaliin, oppitunnilta oikeaan elämään HANNELE CANTELL	33
Nuoret kansalaiset, epikuros ja eupatheia JAN LÖFSTRÖM	47
Tutki, toimi ja vaikuta – Lähtökohtia aktiivisen kansalaisuuden ja kansalaisvaikuttamisen käsittelemiselle opettajankoulutuksessa MATTI RAUTIAINEN	53
Pulpetista kansalaisyhteiskuntaan – Kansalaisvaikuttaminen Viikin normaalikoulussa PAULI AROLA	65
Katsaus vuonna 2004 järjestettyihin aluekokouksiin ANU SIIKANIVA	75
Aluekokousten muistiot	87
Liite: Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa hankkeen ohjausryhmä ja aluekoordinaattorit	119

JOHDANTO

Käsillä oleva teos kokoaa yhteen Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa -hankkeen vuoden 2004 toiminnan. Teos alkaa vuosikertomuksella ja päättyy yhteenvetoon eri puolilla Suomea pidetyistä aluekokouksista. Teoksen tarkoituksena on analysoida Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa -hankkeen ensimmäisen vuoden toimintaa. Se pyrkii myös virittämään keskustelua aktiivisesta kansalaisuudesta ja kansalaisvaikuttamisesta. Siksi mukaan on liitetty artikkeleja, jotka tarkastelevat näitä teemoja eri näkökulmista.

Helsingin yliopiston emerita professori Sirkka Ahonen käsittelee artikkelissaan demokratiaan liittyviä avainkäsitteitä ja pohdii, mitä valmiuksia ja taitoja kansalaisvaikuttamiseen ohjaavalla opettajalla tulisi olla. Hänen mukaansa 1980–1990-lukujen koulujen osallistumiskulttuurin notkahduksen jälkeen kouluissa on nyt nähtävissä aktivoitumista. Se ilmenee mm. oppilaskuntatoiminnassa. Silti opettajat tuntuvat edelleen pelkäävän politiikan tuloa kouluihin.

Helsingin yliopiston Soveltavan kasvatustieteen laitoksen yliopistonlehtori Hannele Cantell pohdii aktiivisen kansalaisen määritelmää ja aktiivisen kansalaisuuden tukemisen mahdollisuutta koulussa. Hänen mielestään nuoren oman alueellisen

identiteetin kehittäminen on tärkeää, sillä vaikuttaminen lähtee yleensä läheltä. Cantellin mukaan erilaisia kansalaisvaikuttamisen tapoja pitäisi tukea – julkisen yhteiskunnallisen rinnalla on korostettava myös henkilökohtaisen yhteiskunnallisuuden tasoa.

Helsingin yliopiston Soveltavan kasvatustieteen laitoksen yliopistonlehtori Jan Löfström pohtii artikkelissaan hyvän kansalaisen mallia ja päätyy siihen, ettei yhteiskunnallis-poliittisessa toiminnassa aktiivisuuttaan osoittava nuori ole välttämättä osallistuvan kansalaisen tae, vaan tulevaisuuden päättäjät saattavat nousta hyvinkin ei-yhteiskunnallisten harrastusten piiristä. Siksi ns. heikkojen sidosten verkostoja ei kannattaisi ylenkatsoa.

Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen lehtori Matti Rautiainen tarkastelee kansalaisvaikuttamista opettajankoulutuksen sisältönä. Hänen mukaansa tulevat opettajat jättävät yhteiskunnallisen näkökulman varsin usein yhteiskuntaopin opettajille. Rautiaisen mukaan koulussa ei yksi oppiaine eikä opettajankoulutuksessa kirjoitettu opetussuunnitelma takaa yhteiskunnallisen näkökulman toteutumista opetuksessa. Tarvitaan käytännön toimia koko koulu- ja yliopistoyhteisössä sekä tiedon ohella asenteiden muuttamista.

Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulun lehtori Pauli Arola kuvailee toimia, joihin hänen koulussaan on ryhdytty nuorten kansalaisvaikuttamisen lisäämiseksi. Oleellista hänen mukaansa on mahdollisimman monien kouluorganisaation jäsenten sitoutuminen aktiivisen kansalaisuuden edistämiseen. Tuhannen oppilaan kouluyksikön ratkaisuja ovat olleet kansalaisfoorumien, ideapankin ja keskustelupalstan luominen sekä verkostoituminen. Niiden tarkoituksena on koota eri puolilla koulua tapahtuvan kehittämistyön anti kaikkien ulottuville.

Toivomme, että teoksesta on hyötyä opettajankouluttajille ja opettajankoulutuksen sidosryhmille. Vastaamme mielellämme hanketta koskeviin tiedusteluihin ja otamme vastaan palautetta.

Helsingissä 10.2.2005

Jukka Rantala

Pääkoordinaattori

jukka.rantala@helsinki.fi

Anu Siikaniva

Sihteeri

anu.siikaniva@helsinki.fi

Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa -hanke
Historiallis-yhteiskunnallisen kasvatuksen tutkimus- ja
kehittämiskeskus
Soveltavan kasvatustieteen laitos
PL 9 (Siltavuorenpenger 20 R)
00014 Helsingin yliopisto

SIRKKA AHONEN & JUKKA RANTALA

KANSALAISVAIKUTTAMISEN POLITIikkaOHJELMA YLIOPISTOJEN OPETTAJANKOULUTUKSESSA

Hankkeen tausta ja tavoitteet

Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa -hanke on osa nykyisen hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa. Hallitusohjelma tähtää ennen muuta edustuksellisen demokratian uskottavuuden vahvistamiseen mutta myös kansalaisyhteiskunnan aktivoimiseen. Ohjelman yhtenä tavoitteena on nuorten kasvu aktiiviseen ja kriittiseen kansalaisuuteen. Konkreettisenä tavoitteena on nostaa nuorten osallisuushalukkuus eurooppalaiselle keskitasolle.

Luottamus edustukselliseen demokratiaan ja kansalaisyhteiskunnassa toimimiseen ovat hyvän ja menestyvän yhteiskunnan edellytyksiä. Nuorisotutkimus on kiistatta osoittanut nuorison kiinnostuksen ja luottamuksen edustukselliseen demokratiaan vähäiseksi. Myös kansalaisyhteiskunta toimii vajavaisesti. Nuorten enemmistö liittyy korkeintaan harrastus- ja elämäntapayh-

distykseen. Kyseessä on sukupolvi-ilmiö; 1970-luvun radikaali nuoriso on vaihtunut 2000-luvun yksityistyneeksi sukupolveksi.

Nuoret tarvitsevat yhteiskuntaan orientoivaa tietoa ja oma-kohtaista kokemusta osallisuudesta yhteisten asioiden hoitoon arjen tasolla, kouluympäristössä. Koska opettajat ovat koulun avaintoimijoita, suora tie koulun muutokseen kulkee opettajakoulutuksen kautta. Opettajankoulutuksen tulee ohjata kiinnostusta siihen yhteiskuntaan, johon nuoret kasvavat, ja avata koulu yhteisön osallistumiskulttuurin mahdollisuuksia.

Kansalaisvaikuttaminen opettajakoulutuksessa -hankkeen tavoitteet nousevat edustuksellisen demokratian ja toimivan kansalaisyhteiskunnan tarpeista:

- Hanke vahvistaa yhteiskunnallisen tietämyksen ja pohdinnan osuutta opettajakoulutuksen kaikille koulutettaville yhteisissä sisällöissä. Hanke vaikuttaa 2004–2005 valmistuviin opettajakoulutuksen tutkintovaatimuksiin.
- Hanke arvioi ja kehittää opettajakoulutusyksikköjen osallistumiskulttuuria.
- Hanke kehittää harjoittelukoulujen käytäntöjen kautta vaihtoehtoisia malleja koulujen osallistumiskulttuuriin.

Maan eri opettajakoulutuslaitoksissa yhteiskunnallisen aineksen osuus tutkintovaatimuksissa vaihtelee. Kun luokan- ja aineenopettajakoulutuksen tutkintovaatimukset parhailaan tutkintorakenteen muutoksen myötä uudistuvat, kansalaisvaikuttamishankkeen toimintaryhmät kohottavat yhteiskunnallisen aineksen asemaa. Lastentarhanopettajakoulutuksessa vahvistetaan erityisesti näkemystä lapsesta kansalaisena. Ammatillisen opettajakoulutuksen kautta hanke puuttuu ammatillisen peruskoulutuksen yhteiskunnallisen kasvatuksen vajeeseen.

Tulevan opettajan tulee saada kokemus osallisuudesta opiskelu ympäristönsä yhteisten asioiden hoitoon. Yliopiston hallintoonormit edellyttävät opiskelijoiden osallistumista niin tiedekuntaneuvostoihin kuin laitosjohtoryhmiin. Osallistumisen mielek-

kyys ja aktiivisuus riippuu siitä, missä määrin opiskelijaedustajat tuntevat käsiteltävät asiat omikseen. Tässä tarkoituksessa hankkeen toimintaryhmät huolehtivat siitä, että tiedekunnissa ja laitoksissa on tarjolla sekä tiedotusta että opiskelijoille tarpeellinen tila, jossa he voivat keskustella yhteisistä asioista.

Omakohtainen kokemus osallisuudesta oman opiskeluympäristönsä päätöksentekoon kannustaa myöhempään kansalaisosallistumiseen. Koulujen osallistumiskulttuurin kehittämisen lähtökohtana on lain lukioissa edellyttämä ja peruskoulussa mahdollistama oppilaskuntatoiminta. Hankkeen toimijat kehittävät harjoittelukouluissa vaihtoehtoisia malleja osallistuvaan koulukulttuuriin. He pyrkivät erilaisista malleista saatavan kokemuksen avulla vastaamaan kysymyksiin, ketkä kaikki vaikuttavat yhteisistä asioista päättämiseen kouluyhteisössä ja mihin kaikkiin asioihin demokraattinen osallistuminen ulottuu. Näin hanke vastaa oppilaitoskentän kehittämistarpeisiin. Harjoittelukoulujen osallistuvaan toimintakulttuuriin tutustumisen myötä tulevat opettajat saavat oppilaskunnan ja muiden osallistumismuotojen tarpeellisia kehittämis- ja ohjaustaitoja.

Hankkeen toteutus

Hankkeen toimijat ovat järjestäytyneet ohjausryhmäksi, aluekoordinaattoreiksi sekä yksikkökohtaisiksi toimintaryhmiksi. Helsingin yliopiston Soveltavan kasvatustieteen laitoksen Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen professori on koko hankkeen pääkoordinaattori.

Ohjausryhmä, johon kuuluu 26 henkilöä, edustaa hankkeen eri sidosryhmiä – Opetushallitusta, Opetusministeriötä, Suomen Kuntaliittoa, Suomen Lukiolaisten Liittoa, Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:tä ja Suomen Opettajaksi Opiskelevien Liittoa – ja Suomen eri yliopistojen opettajankoulutusyksiköitä.

Hankkeen käytännön toiminnan organisoimiseksi opettajankoulutusyksiköt jaettiin neljän aluekoordinaattorin vastuulle.

Aluekoordinaattorit toimivat Helsingissä, Jyväskylässä, Oulussa ja Vaasassa.¹ Aluekoordinaattorien tehtäviin on kuulunut alue-seminaarien järjestäminen ja niistä raportoiminen sekä yhteistyöhankkeiden ja tutkimuksen käynnistäminen. Lisäksi aluekoordinaattorit ovat toimineet alueellisen ohjausryhmän puheenjohtajina.

Syys-marraskuussa 2004 järjestettyihin kokopäiväisiin alue-seminaareihin osallistui yhteensä noin 160 opettajankouluttajaa, opiskelijaa ja opettajankoulutuslaitosten sidosryhmien edustajaa mm. Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:stä, Suomen Kuntaliitosta ja koulujen oppilaskunnista. Seminaarit koostuivat asiantuntijaluennoista ja työryhmätyöskentelystä.

Lisäksi Helsingissä pidettiin joulukuussa täydennyskoulutus-seminaari, johon osallistui 28 opettajankouluttajaa ja sidosryhmien edustajaa Helsingistä, Hämeenlinnasta, Raumalta, Tampereelta ja Turusta.

Arvio ensimmäisen toimintavuoden tuloksista

Hankkeen tavoitteena on edistää kansalaisvaikuttamisen kanalta keskeisten sisältöjen liittämistä osaksi opettajankoulutusta ja siihen liittyvää harjoittelua. Vuoden 2004 toiminnan päämääränä on ollut sitouttaa opettajankoulutuslaitosten, ainelaitosten ja harjoittelukoulujen henkilökunta hankkeeseen. Lähtökohtana on pidetty sitä, että kansalaisvaikuttamisen näkökulmat vaikuttavat opettajankoulutuksessa kaiken toiminnan läpäisevänä teemana. Aluekokousten yhteydessä kehittämistoiminta delegoitiin yksikötasolle, ja kansalaisvaikuttamishankkeen ohjausryhmän jäsenet ovat vastanneet hankkeen eteenpäin viemisestä

---

¹ Helsingin alueeseen kuuluvat Helsingin, Hämeenlinnan, Rauman, Tampereen ja Turun opettajankoulutusyksiköt, Jyväskylän alueeseen Joensuun, Jyväskylän, Kokkolan ja Savonlinnan yksiköt, Oulun alueeseen Kajaanin, Oulun ja Rovaniemen yksiköt sekä Vaasan alueeseen Åbo Akademin opettajankoulutusyksikkö.

omissa opettajankoulutusyksiköissään. Yksiköihin on perustettu toimintaryhmiä, joiden tehtävänä on ollut edistää kansalaisvaikuttamisen sisältymistä laitoksen toimintakulttuuriin.

Seuraavassa esimerkkejä normaalikouluissa toimivista ja suunnitteilla olevista osallistumishankkeista:

- Avoimen sähköisen keskustelufoorumin kehittäminen
- Pikkuparlamentti- ja miniministeri-järjestelmät alaluokkien oppilaille
- Aktiivinen kansalaisuus ja kansalaisvaikuttaminen harjoittelujakson teemaksi
- Varjovaalien järjestäminen
- Rehtorin kyselytunti -käytännön vakiinnuttaminen
- Oppilaiden keskustelu- ja kokouskulttuurin harjoittelu
- 1–2 kertaa kuukaudessa kokoontuvat 3–6-luokkien oppilasneuvostot
- Oppilaiden laatimat kouluviihtyvyytutkimukset
- Asiantuntijoiden pohjustamat yleisökeskustelut kansalaisvaikuttamisen määrittelystä

Opettajankoulutuslaitoksilla vuonna 2004 toiminnan painopiste on ollut tutkintovaatimustyössä. Yhteiskunnallisen aineksen osuutta on pyritty lisäämään luokan- ja aineenopettajan kouluksissa.

Aineenopettajakoulutuksessa kansalaisvaikuttaminen näkyy mm. opetusperiodien teemoissa, esimerkiksi teema *Opettaja kasvattajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana*. Kansalaisvaikuttamista on sisällytetty myös kasvatustieteen ja ainedidaktiikan opintoihin erillisinä sisältöinä sekä peruskoulun ja lukion aihekokonaisuuksien käsittelyn yhteyteen. Luokanopettajakoulutuksessa kansalaisvaikuttaminen esiintyy mm. kasvatustieteen yhteiskunnallisesti painottuneissa opinnoissa ja peruskoulussa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaisissa opinnoissa esimerkiksi tähän teemaan sidottuna johdantokurssina. Kansalaisvaikuttamisen teemoja lisätään myös valinnaisiin opintoihin, esimerkiksi aihe *Opettaja kolmannella sektorilla*.

Hankkeen tarkoituksena on myös kehittää kansalaisvaikuttamisen ohjelman tavoitteita edistäviä toimintamalleja ja käytäntöjä opettajankoulutuksessa ja siihen liittyvässä harjoittelussa. Tietämystä eri opettajankoulutusyksiköissä käytössä olevista toimintamalleista on levitetty alueseminaareissa, ja niissä on kehitelty myös uusia tapoja edistää osallistuvan toimintakulttuurin luomista ja vahvistamista.

Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa -hankkeessa mukana olevat opettajankouluttajat ovat toimineet asiantuntijoina aihepiiriin täydennyskoulutuksen järjestämisessä. He ovat tehneet yhteistyötä mm. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmemian sekä Helsingin yliopiston Soveltavan kasvatustieteen laitoksen täydennyskoulutuskeskuksen kanssa. He ovat myös kouluttaneet Helsingin kaupungin opetusviraston järjestämässä tilaisuuksissa oppilaskuntien ohjaajia.

Julkaisutoiminta

Suomen harjoittelukoulujen tietoverkko, eNorssi, toimii hankkeen toimijoiden tuottaman opiskelu- ja kehittämisaineiston ensisijaisena kerääjänä, verkottajana ja välittäjänä. Myös laitosten ja koulujen omia tiedonvälityskanavia, kuten julkaisusarjoja, käytetään hankkeessa syntyvän tiedon ja kokemuksen työstämiseen ja levittämiseen.

Materiaalia on tarkoitus tuottaa seuraavin muodoin ja seuraaviin tarpeisiin: aluekokousten ja täydennyskoulutustilaisuuksien työpajojen kannanotot ja kehittämisideat välitetään eNorssin sivuilla. Sinne perustetaan myös kouludemokratiaa koskeva keskustelupalsta. Materiaalit palvelevat opettajankoulutusyksiköiden opetusta mutta täyttävät myös oppilaitoskentän tarvetta saada tukea oppilaskuntatoiminnan ja muun osallistumiskulttuurin kehittämiseen.

Vuodesta 2005 alkaen hankkeeseen liittyy kaksi tutkimusprojektia, joista ensimmäinen, Tampereen yliopistossa toteutettava,

käsittelee opettajaksi opiskelevien koulu- ja laitosedemokratiaa koskevia asenteita ja odotuksia, ja toinen, Jyväskylässä toteutettava, nuorten osallistumisharrastusta ja sen edellytyksiä. Tutkimustieto välitetään julkaisujen ja eNorssin avulla hankkeen osallistujille ja koko oppilaitoskentälle.

Vuoden 2005 toiminnan tavoitteet

Vuosi 2005 tulee olemaan hankkeen kannalta ratkaiseva. Opettajankoulutuksen sisällöt muuttuvat silloin tutkinnonuudistuksen myötä. Hankkeen toimintaryhmät tulevat seuraamaan ja tukemaan uudistusta kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta.

Hankkeeseen kuuluva materiaalintuotanto on tavoitteiden saavuttamisen kannalta ratkaisevaa. Kukin aluekokous raportoidaan. Yksikköjen aluekokousten välillä tuottamien kansalaisvaikuttamisen käytännön kokemusten ja toimintamallien keruuseen käytetään eNorssia. Aluekoordinaattorit tuottavat kehittämisideoista ja -aineistoista hankkeen pääjulkaisun vuonna 2006.

Hankkeen arviointi vuonna 2005 tapahtuu aluekoordinaattoreiden täydennyskoulutuskokousten yhteydessä keräämien yksikkökohtaisten toimintaryhmien raporttien perusteella. Vuoden 2005 väliraportti sisältää vastaukset kysymyksiin, mitkä ovat kansalaisvaikuttamisen hankkeen vahvuudet ja heikkoudet.

Hankkeen lopulliseksi arvioinniksi vuoden 2006 lopulla aluekoordinaattorit suorittavat tuotettujen julkaisujen ja aineistojen meta-analyysin sekä resurssien salliessa opettajankoulutusyksiköiden toimintaa koskevan laajan osallistujakyselyn.

SIRKKA AHONEN

OPETTAJA KANSALAISEN MALLINA JA MENTORINA

Koulustako eväät aktiiviseen kansalaisuuteen?

Nuorten ikäluokkien äänestyslaiskuus huolestuttaa päättäjiä. Tietäähän se heidän mandaattinsa kaventumista. Jos alle puolet äänestäjäkunnasta osallistuu päättäjien valitsemiseen, on heidän valtansa legitimiteetti kyseenalainen. Valtionhallinto käynnisti-kin jo 1990-luvun lopulla nuorille erilaisia osallisuushankkeita, ja vuonna 2003 Vanhasen hallitus aloitti erityisen kansalaisvaikuttamisen politiikkahankkeen, jonka yhtenä kohteena oli koulu. Koululaitoksen tulisi huolehtia edustuksellisen demokratian uskottavuudesta suoran asennekasvatuksen ja koulujen osallistumiskulttuurin kehittämisen keinoin. Opetusministeriö on asettanut hankkeen kärjeksi opettajankoulutuksen. Maan kaikkien opettajankoulutusyksikköjen odotetaan kehittävän opetussuunnitelmaansa ja omaa laitospolitiikkaa siihen suuntaan, että uudet opettajat olisivat kouluun mennessään sekä itse hyviä kansalaisen malleja että osaavia nuorten kansalaisvaikuttamisen mentoreita.

Missä määrin nuorten poliittinen harrastus oikeastaan riippuu koulusta? 1990-luvun lopun nuorisotutkimukset ja senkin jälkeinen äänestyskäyttäytymisen seuranta osoittivat, ettei päättäjien huoli ollut aiheeton. Nuoret ilmoittivat sangen yksituu-

maisesti, etteivät aikuisina aikoneet osallistua politiikkaan (Angvik & von Borries 1997, Brunell & Törmäkangas 2002). Osa sentään toimi järjestöissä, mutta yleensä lähinnä elämäntapa- ja harrastusyhdistyksissä. Yhteiskunnallista vastuuta ja kaikille yhteisiä pyrkimyksiä ajava toiminta ei kiinnostanut nuorten enemmistöä. Kansainvälisen IEA Civics -tutkimuksen mukaan nimenomaan suomalaisnuoret olivat asenteiltaan epäyhteiskunnallisia. Samalla he kuitenkin kunnostautuivat muiden maiden nuoriin verrattuina valtiota ja yhteiskuntaa koskevilta tiedoiltaan hyvin päteviksi (Brunell ja Törmäkangas 2002). Vaikutti siltä että politiikan karsastus ei johtunut ainakaan kouluopetuksen tiedollisista puutteista.

IEA Civics -tutkimuksessa nuorilta kysyttiin, missä määrin he kokivat voivansa vaikuttaa yhteisten asioiden hoitoon omissa kouluissaan. Suomalaisnuorten osallisuuskokemukset olivat vähäisempiä kuin muiden pohjoismaiden nuorten ja laajemmassa kansainvälisessä vertailussa keskitasoa (Brunell & Törmäkangas 2002). Sillä ettei omassa arjessaan koe pystyvänsä vaikuttamaan asioihin, ei ole ainakaan aktiivista kansalaisuutta kannustava vaikutus. Koululla voi näin olla osuutensa siinä, ettei politiikka nauti luottamusta.

Koulu voi kasvattaa aktiivisia kansalaisia nimenomaan osallistumiskulttuurinsa kautta. Oppilaat tarvitsevat vaikutuskanavia, joiden kautta osallistua kouluyhteisön päätöksentekoon ja kehittämiseen. Suomen koululaitoksen lähihistorian valossa voi olettaa, että osallisuuskulttuurin heikkous johtuu ainakin osaksi opettajien asenteista. ”Kouludemokratia” kalskahtaa varsinkin varttuneen opettajapolven korvissa jossain määrin vaaralliselta johtuen 1970-luvun muistoista. Tuon ajan radikaalissa kouludemokratiassa oppilaat osallistuivat hyvin tärkeistä asioista kuten oppimateriaaleista ja oikeusturva-asioista päättämiseen tasa-arvoisina opettajien kanssa. Kouluneuvostot päättivät koulutyöstä eivätkä pelkästään oppilaiden harrastustoiminnasta. Opettajat kokivatkin, että heidän asiantuntemuksensa syrjäytettiin ja heidän kasvatustehtävänsä vaikeutui. Opettajien vahva

ammattijärjestö OAJ ryhtyi vastustamaan oppilaiden valtaa koulu-neuvostoissa ja lopulta voitti. Kun oppilaiden etujärjestö Teiniliitto samaan aikaan sotkeutui omaan järjestötoiminnalliseen taitamattomuuteensa, kouludemokratia silloisessa muodossaan menetti uskottavuutensa ja vähitellen lakkasi olemasta. (Kärenlampi 1999.) Kriisi on vielä ainakin varttuneen opettajasukupolven muistissa.

1970-luvun kouludemokratian haaksirikko jätti jälkeensä myös epäluulon koululaisten kansalaistoimintaa kohtaan. Vieläkin saattaa törmätä käsitykseen, jonka mukaan poliittinen toiminta kouluissa olisi lailla kiellettyä. Näinhän ei ole – rehtorit vain usein suhtautuvat siihen epäluulolla ja odottavat oppilaiden aktiivisuuden suuntautuvan lähinnä poliittista merkitystä vailla olevaan harrastustoimintaan.

Uuden vuosituhannen alusta on kuitenkin esimerkkejä myös koulujen vahvistuvasta osallistujakulttuurista. Lukiodien oppilaskunnat pitävät yhteyttä koulun johtokuntaan ja rehtoriin koulu-työhön oleellisesti liittyvissä asioissa. Perusopetuksen tasollakin on esimerkkejä kouluista, joissa on toimivia oppilaiden päätöksentekojärjestelyjä, ja kunnista, jotka opetussuunnitelmassaan edellyttävät peruskoulultakin oppilaskuntatoimintaa, vaikka perusopetuslaki ei sitä edellytäkään. Monet koulut ovat myös avanneet ovensa kansalaisjärjestöjen toiminnalle. Poliittisten puolueiden aktiivista toimintaan koulu-yhteisöissä ei kuitenkaan suosita – ikään kuin 1930-luvun paitalaki olisi vielä voimassa.

Opettajankoulutuksessa yhteiskunnallinen aines on pitkään ollut vähissä. Tulevat opettajat voivat harjoittelukouluissa tutustua oppilaskuntien toimintaan, mutta eivät välttämättä saa tietoa sen rajoista ja mahdollisuuksista. Selvitykset ja mietinnöt ovat viime vuosina toistuvasti viitanneet koulun yhteiskunnallisia kytköksiä valaisevien opintojen niukkuuteen. Koska opettajankoulutusyksiköt kuitenkin kirjoittavat kukin itsekseen omat opetussuunnitelmansa, Bolognan innoittaman tutkinnonuudistuksenkaan yhteydessä ei yhteiskunnallista ainesta yhdenmukaisesti edellytetä tutkintovaatimuksissa. Myös opettajaksi opiskele-

vien oma kansalaistoiminta on nykyisin niukkaa. Sellainen toiminta olisi kuitenkin omiaan kasvattamaan opettajista aikalaisia ja kansalaisia, joista olisi malleiksi ja mentoreiksi koululaisille.

Opettajankoulutuksen uudet haasteet

Seuraavassa tarkastellaan opettajankoulutuksen mahdollisuuksia tukea kansalaisvaikuttamisen eetosta ja rakenteita kouluissa. Demokratian periaatteellinen tarkastelu tarjoaa tiettyjä *käsitteitä*, joiden tietoinen omaksuminen on tarpeen, jotta opettajat voisivat kehittää koulujen osallisuuskulttuuria eivätkä ainakaan asettuisi sen esteiksi. Koulujen olemassa olevien vallankäyttöön liittyvien käytäntöjen tarkastelu taas näyttää, mitä *valmiuksia ja taitoja* opettajalta edellytetään kouludemokratian mentorina toimimisessa.

Kouludemokratian avainkäsitteet

Demokratian ulottuvuudet

Demokratialla, kuten käsitteillä yleensäkin, on laueus- ja syvyysulottuvuutensa. Laveus tarkoittaa sitä, ketkä kaikki osallistuvat päätöksentekoon. Asettaako esimerkiksi yhteisön jäsenen ikä tai positio rajoituksia? Syvyys tarkoittaa sitä, mistä kaikista asioista demokraattisesti päätetään. Milloin asiantuntemus on oleellisempaa kuin osallisuus päätöksentekoon?

Kun yhteisö rakentaa itselleen demokraattisen päätöksentekojärjestelmän, demokratian laueus ja syvyys on määriteltävä. 1970-luvun oppikoulujen kouluneuvostolain ja -ohjeistuksen voi jälkikäteen väittää epäonnistuneen juuri määrittelyn heikkouksien takia. Vanhemmat ja koulun ei-opettava henkilökunta jätettiin kouluneuvoston ulkopuolelle. Samaan aikaan toteutettavassa peruskoulussa demokraattinen edustuselin, joka myöhemmin nimettiin kouluneuvoston sijaan johtokunnaksi, rakennettiinkin

toisin. Oppilailla oli vain vähemmistöasema ja vain puhevalta. Päätöksenteko rakentui näin enemmän asiantuntemukselle kuin oppikoulun kouluneuvostossa, Lisäksi kunta valitsi vanhempien ja opettajien edustajat, mikä teki johtokunnan laajasti kunnallista demokratiaa edustavaksi. Demokratian *laveus* määriteltiin näin kestävämmältä pohjalta kuin oppikoulun kouluneuvoston tapauksessa päätellen siitä että johtokuntajärjestelmä eli aina vuoden 1999 koululakeihin asti ja kuntien harkinnasta riippuen sen jälkeenkin. Se ei kouluneuvostojärjestelmän tavoin turhautanut kasvatustehtävästä vastuuta kantavia opettajia ja vanhempia. Toisaalta se ei tarjonnut oppilaille riittävää osallisuuden kokemusta päätellen edellä 1990-luvun lopussa kerätystä IEA Civics -aineistosta. Voidaankin kysyä, heitettiinkö lapsi pesuveden mukana, kun peruskoulun demokratia määriteltiin kapeammaksi kuin entisen oppikoulun.

Myös demokraattisen päätöksenteon *syvyys* oli 1970-luvun kouluneuvostossa ehkä liiallinen. Seurantatutkimusten mukaan kouluhallituksen neuvostoille säilyttämät lukuisat tehtävät veivät kohtuuttomasti oppilaiden ja opettajien aikaa. Erityisesti oppilaan oikeusturvan valvonta, joka käytännössä tarkoitti kurinpitoa ja rangaistusten jakamista, vei aikaa rakentavalta kouluntyön kehittämiseltä. Oppikirjojen käyttöönotosta ja työjärjestyksestä päättäminen ylittivät kouluneuvoston oppilasjäsenten asiantuntemuksen. Oppikirjapäätöstä varten kouluneuvoston tuli kuulla sekä asianomaisen aineen opettajia, vanhempainneuvostoa ja erityistä oppiainekokousta, mikä tosin vahvisti päätöksen asiantuntemusperustaa mutta vei paljon aikaa. Oppilaat saattoivat kokea olevansa osallisia todellisten asioiden hoidossa, mutta opettajat eivät tunteneet asiantuntemustaan tarpeeksi kunnioitettavan (Kärenlampi 1999, 82, 216-19, 222).

Demokratian *laveus* ja *syvyys* kaivannee tarkistusta myös vuoden 1999 koululakien jälkeisessä tilanteessa. Oppilaskunnan päätöksenteko rajoittuu usein oppilaiden harrastustoimintaan, ja koulun johtokunnan kahdelta vanhan lain mukaiselta oppilasjäseneltä puolestaan puuttuu äänivalta. Demokratian ulottaminen

laajemmalle ja syvemmälle onkin esimerkiksi Suomen Lukiolaisten Liiton pyrkimyksenä.

Demokratian rajat ovat herkkä muutostoiminnan kohde, jossa vallitsee laki ”kun nokka irtoaa niin pyrstö tarttuu”.

Valtasuhteet

Jo vuoden 1986 hallinnon hajauttamiskomitea suositti vallankäytön hajauttamista alaspäin laitosten organisaatiossa. Kouluhallinnossa tämä merkitsi valtakunnallisen normiohjauksen purkua ja paikallisen päätäntävällän lisäämistä. Uusi vapaus aiheutti kuitenkin asianosaisissa usein lähinnä hämmennystä. Esimerkiksi opetussuunnitelmallinen vapaus tylpistyi usein opettajien arkuuteen tulkita opetussuunnitelman laveita valtakunnallisia perusteita niin vapaasti ja luovasti kuin ne olisivat ympäriryörydessään antaneet myöten. Toisaalta ilmeni, että uusi hallinnollinen vapaus tuotti kuntien ja koulujen välille tasoeroja, joista asianosaiset, nimittäin oppilaat, opettajat ja vanhemmat saattoivat kiittää tai syyttää vain kunnan päättäjiä ja koulujen rehtoreita. Koulukeskusteluissa ilmeni, että asianosaiset kuitenkin usein vetosivat edelleen valtioon. Perinteinen valtiokeskeinen ajattelutapa piti pintansa.

Vuoden 1999 koululait lisäsivät rehtorin valtaa koulussa. Koululla ei nimittäin enää tarvinnut välttämättä olla johtokuntaa. Kun kunnilla uudessa kevennytyssä dereguloidussa hallinnossa ei välttämättä tarvinnut olla erillistä koululautakuntaakaan, rehtorin valta todella korostui. Todellisuudessa kuitenkin enimmässä kunnissa oli edelleen sekä kuntalaisia edustava koululautakunta että kouluissa johtokunta, jossa sekä vanhemmat, opettajat, muun henkilökunnan edustajat että oppilaat olivat edustettuina.

Vuoden 1999 lukiolaki sääti, että lukiossa tuli olla opiskelijoista muodostuva oppilaskunta, jonka tehtävänä oli opiskelijoiden yhteistoiminnan ja koulutyön edistäminen (Lukiolaki, § 31). Oppilaskunta ei näin ollen edusta koko kouluyhteisöä vaan nimenomaan oppilaita. Sen hallituksessa on tosin puhe- vaan ei

äänivaltaisena jäsenenä ohjaava opettaja, joka välittää tietoa ja odotuksia opettajakokouksen ja oppilaiden välillä. Lain oppilaskunnalle osoittamista tehtävistä ”koulutyön edistäminen” viittaa pelkkää harrastustoimintaa laajempaan vallankäyttöön. Samaa edellyttää lukiolain pykälä, jonka mukaan koulutuksen järjestäjän tuli kuulla oppilaita ennen opintoihin ja muihin opiskelijoiden asemaan olennaisesti vaikuttavien päätösten tekemistä (Lukiolaki, 6. luku, § 27). Tehtävien tarkemman erittelyn puuttuminen jättää oppilaskunnan toiminta-alueen riippuvaiseksi jäsenten aktiivisuudesta. Koulutuksen järjestäjällä tarkoitetaan joko kuntaa tai yksityisen koulun tapauksessa koulun kannatusyhdistystä. Niissä kouluissa, joissa vielä on johtokunta, sen kaksi puhe- vaan ei äänivaltaista oppilasjäsentä sai oppilaiden tahdon esiin koulunpidossa. Jos johtokuntaa ei ole, oppilaskunnan oli tarkoituksenmukaista pitää yllä keskusteluyhteyttä rehtoriin.

Toisin kuin lukiolaki, perusopetuslaki ei tunne oppilaskuntaa eikä oppilaiden edustusta muutenkaan. Vanhaa käytäntöä jatkavissa peruskouluissa oppilailla toki on edustus johtokunnassa. Peruskoulut ovat myös vapaita perustamaan oppilaskunnan. Esimerkiksi Helsingissä enimmissä kouluissa sellainen vuonna 2004 olikin. Joissakin peruskouluissa oppilaskunnan edustaja saa olla läsnä opettajakokouksissa. Muissa tapauksissa suhde hoituu ohjaavan opettajan kautta.

Keskusteluyhteys rehtoriin on uudessa rehtorivaltaisessa käytännössä koulun oppilaiden vaikutusvallan kannalta oleellinen. Mikäli yhteys toimii, oppilaat saavat välitetyksi odotuksensa suoraan korkeimpaan päätöselimeen, ja rehtori puolestaan saattaa valjastaa oppilaskunnan koulun sisäisen kehittämisen välikappaleeksi. Kouluhallinnon hajauttamisen ja normiohjauksen purun ansiosta koulu voi rehtorinsa johdolla uudistaa opetustaan ja muita kasvatuskäytäntöjään radikaalistikin. Mikäli oppilaskunta osaa käyttää uutta vapautta johtokunnan tai rehtorin kautta, se voi valjastaa myös oppilasvallan koulun kehittämiseen.

Opettajatutorien kautta oppilaat voidaan tulla tietoisiksi koulun valtasuhteiden tarjoamista mahdollisuuksista. Siksi koulun valtasuhteiden tuntemus kuuluu opettajan kasvatukseen.

Osallistuva koulukulttuuri

Amerikkalainen Carole Hahn seurasi ja haastatteli 1990-luvun puolivälissä koululaisia viidessä eri maassa saadakseen käsityksen koulujen osallistumiskulttuureista. Hän totesi oppilaiden osallisuuskokemusten eroavan maasta toiseen ja päätteli nuorten yhteiskunnallisten vaikuttamishalujen olevan suorassa suhteessa heidän vaikuttamiskokemuksiinsa. Mitä keskustelempä ja oppilaiden vaikutusmahdollisuuksien suuntaan avoimempi koulu oli, sitä valmiimpia nuoret olivat vaikuttamaan myös suureen yhteiskuntaan. (Hahn 1999.)

Ei riitä, että koululla on säädös oppilaiden edustuselimestä. Edustuselin saattaa näivettyä pelkäksi kirjaimeksi, jos jokin oppilassukupolvi ei ollut siitä kiinnostunut eivätkä rehtori ja opettajat kannustaneet sitä toimimaan.

Vähin mitä rehtorilta ja opettajilta voi odottaa osallisuuskulttuurin tueksi, on tilan antaminen sille. Tila tarkoittaa aikaa ja paikkaa, joka on mutkattomasti oppilaiden käytössä osallisuustarkoituksiin. Tilan antaminen edellyttää osallistumiskäytäntöjen tunnustamista koulun toimintasäännöissä. Minimiodotuksena on määräys, että koulun johdon on kuultava oppilaita tiettyjen oppilaiden elämään vaikuttavien päätösten edellä. Se takaa, että keskustelukanava pysyy avoimena. Selvät kirjoitetut säännöt oppilaiden osallistumisen laveudesta ja syvyydestä ovat omiaan takaamaan, että oppilaiden vaikuttamiselle todella on tila koulun arkipäivässä.

Osallistuva koulukulttuuri edellyttää kaikkien yhteisön jäsenten osallisuutta. Osallistumisen tulee olla paitsi edustuksellista myös suoraa demokratiaa. Ei riitä että oppilaat valitsevat joukostaan kellokkaat, jotka saavat harjoittaa vaikuttamista. Oppilaskunnan jäsenyyden tulee koskea kaikkia oppilaita, ja valitun neuvoston tai hallituksen lisäksi osallistumisella tulee olla ruo-

honjuuritaso, jolla kuka tahansa voi olla äänessä sen sijaan että vain äänestäisi edustajia.

Carole Hahn edellytti osallistuvan koulukulttuurin läpäisevän myös opiskelun tavan. Mikäli opiskelun tapa oli keskusteleva, oli odotettavissa että myös oppilaiden vaikuttaminen koulun hallintaan oli aktiivista. Tätä edisti lisäksi koulun hallinnon mahdollisimman suuri läpinäkyvyys. Mikäli koulun johdolla oli tapana säännöllisesti julkisesti tiedottaa toimistaan, kouluyhteisö pysyi ajan tasalla ja saattoi ottaa kantaa asioihin (Hahn 1999).

Kansalaisyhteiskunta

Kansalaisyhteiskunta tarkoittaa yhteisön valmiutta reagoida, mikäli vallanpitäjät ovat välinpitämättömiä tai korruptoituneita. Kansalaisyhteiskunta on edustuksellisessa demokratiassa välttämätön rakenne. Se penää valituilta edustajilta vastuuta saadun mandaatin käytöstä ja pitää äänestäjät valppaina ajan tuomien uusien tarpeiden ja haasteiden suhteen. Edustuksellinen demokratia ei toimi, jos äänestäjät vetäytyvät vastuusta vaalien jälkeen. Tämä koskee niin kuntaa, valtiota ja EU:ta kuin paikallisten laitosten demokratiaa. Demokratiassa kaikki ovat jatkuvasti vastuullisia yhteisön jäseniä.

Kansalaisyhteiskunta järjestyy erilaisia odotuksia, huolenaiheita ja aloitteita kannattaviksi järjestöiksi, liikkeiksi ja aktioiksi yli paikallisten rajojen. Kouluyhteisönkin on tarpeen olla avoin kansalaisyhteiskunnan toiminnalle. Sen erilaisten toimintamuotojen kautta opettajat ja opiskelijat liittyvät ajan pyrkimykseen ja ottavat osavastuun niiden ajamisesta. Koulu toteuttaa näin yhteisvastuuta oman ajan ja tulevaisuuden ongelmista sen sijaan että sulkeutuisi omien rutiiniensa linnakkeeksi.

Perustuslain takaamat mielipiteen, kokoontumisen ja yhdistymisen vapaudet koskevat kouluyhteisön jäseniäkin, tietenkin lain säätämässä rajoissa. Niiden ansiosta koulu on osa sitä julkista tilaa, jonka kansalaisyhteiskunta tarvitsee toimiakseen.

Oikeusturva

Koulussa kuten yhteiskunnan kaikissa laitoksissa käytetään valtaa. Koulun valta jakaa tehtäviä, hyväksyä ja hylätä tekee mahdolliseksi koulun tehtävän täyttämisen. Samalla se kuitenkin aiheuttaa kohteissaan, useimmiten opiskelijoissa, myös kokemuksia väärin kohdelluksi tulemisesta.

Avoimeen, demokraattiseen ilmapiiriin ja sen mukaisiin käytäntöihin kuuluu, että vallankäytön kohde voi kysyä kohtelunsa oikeudenmukaisuuden perusteita ja vaatia niiden toteuttamista. Tätä tarkoittaa oikeusturva. Yhteisö tarvitsee oikeusturvan takaavat säännöt ja käytännöt. Kouluihin tarvittaneen erityinen oikeusturvaelin. Sellaisesta on kokemuksia yliopistoistamme ja lisäksi Ruotsin kouluista. Oikeusturvaelin selkeyttää vallankäytön rajoja ja luo yhteisön sisälle luottamusta.

Opettajamentorin valmiudet ja taidot

'Kuuntele enemmän kuin puhut'

Carole Hahn totesi koulukulttuureja tutkiessaan, että osallistuskulttuuri alkaa koulun pedagogisista käytännöistä. Oppituntien avoin ja keskustelevalle toimintatapa liittyi usein siihen, että koulussa oli myös avoin tila ja rakenteet varsinaiselle kansalaisvaikuttamiselle. Perinteinen opetuksen tapa, jossa se joka tietää, kysyy ja se, joka ei ehkä tiedä, vastaa, on kuulustelua eikä keskustelua. Kuulustelu ei ole valtasuhteiltaan symmetristä, vaan toisen osapuolen ylivaltaan perustuvaa toimintaa.

Opiskelija toki odottaa, että opettaja on asiantuntija, jonka asiantuntemukseen voi luottaa. Samalla opiskelijalla on kuitenkin perusoikeus kysyä, mistä ja millä perusteella opettaja tietää asian x. Opiskelijalla on usein x:stä ennakkokäsitys, jonka hän mielellään tarkistaa ilmaisemalla sen opettajalle. Tämän takia opetukseen tulee sisältyä paljon kuuntelua. Aktiivinen kuuntelu, jossa opettaja ei välittömästi vastaa vaan haastaa oppilaan itse työstämään käsitystään, johtaa tietoa luovaan keskusteluun.

Toinen opiskelun paradoksi vallitsee siinä yleisessä käytännössä, että opettaja antaa vastaukset ennen kysymyksiä. Hän esittää opetettavat asian, koska opetussuunnitelma niin edellyttää, ilman että opiskelijat olisivat juuri niitä asioita kysyneet. Näin on välttämätöntä, jotta sivistysperinnön siirtäminen sujuisi. Opiskelijan oma kysymys on kuitenkin vankka pohja asian oppimiselle. Vasta kun opiskelijan kysely ja opettajan aktiivinen kuuntelu ovat olennainen osa oppituntien rutiinia, voidaan puhua symmetrisestä keskustelusta ja demokraattisesta tavasta. Opettaja on vastuussa vuorovaikutuksen luonteesta, sillä hän parhaiten tuntee sen erilaiset mahdollisuudet. Oppitunneilla omaksutun hyvän tavan pohjalta on hyvä lähteä hoitamaan koulunpiitoon liittyviä yhteisiä asioitakin. Oppilaskunnan ohjaavan opettajan rooli on rakentava silloin kun se perustuu opettajan kuunteluun ja opiskelijan kyselyyn.

'Kysy ennen kuin käsket'

Opettajalla on vastuu opetuksen tehokkaasta sujumisesta ja turvallisuudesta koulupidosta. Hän myös tuntee laajimmin erilaisiin toimiin liittyvät säännöt ja normit. Siksi hän jakelee toiminnan tueksi kehotuksia ja käskyjä.

Mikäli kehotusten ja käskyjen mieli ei aukea opiskelijalle, niiden noudattamisesta saattaa tulla tuloksetonta köydenvetoa opettajan ja oppilaiden välillä. Opiskelija jarruttaa käskyn noudattamista, koska ei näe käskyn mieltä. Tätä symmetrisempi suhde ohjaajan ja ohjattavan välillä syntyy vain, jos ohjaaja ensin kysyy ohjattavan odotuksista ja käsityksistä. Sen jälkeen hän esittää perustellen oman ohjeensa.

Kansalaisvaikuttamisen mentoroinnissa oikopäinen käskeminen on vielä vähemmän tarkoituksenmukaista kuin oppituntien opetuksessa. Etenkin hyvin nuoret kansalaiset tarvitsevat osallistumiskäytännöissä ohjausta, mutta demokratian nimessä ohjaus ei voi olla käskemistä. Demokraattinen ohjaus alkaa mentorin kyselevästä orientoitumisesta siihen, mitä ohjausta opiskelijat tarvitsevat ja sietävät, ja etenee siihen, että mentor ja opis-

kelijat yhdessä päätyvät kansalaisvaikuttamisen kannalta hyviin sääntöihin ja periaatteisiin.

Opiskelijoiden kansalaisvaikuttamiseen liittyvät odotukset ja käsitykset saattavat paljonkin poiketa opettajan odotuksista. Ne saattavat rajoittua kovin kapeasti koulussa viihtymiseen tai sitten ne saattavat olla maailmoja syleileviä ja yhteiskunnallisesti radikaaleja. Kysyminen ja kuuntelu antavat pohjan odotusten kehittämiseksi. Vuorovaikutus koulu yhteisön nuorten ja aikuisten jäsenten välillä on kehittävä, kunhan opettaja ei käytä osallistuskulttuuria omaan missioonsa. Kansalaisvaikuttaminen ei ole marssittamista vaan odotusten jakamista.

Laillisuuden ja sopivaisuuden avaimet

Oppilaskunta on juridinen henkilö. Sen hallitus on juridisessa vastuussa varojen käytöstä ja sen toiminnan läpinäkyväksi tekemisestä. Oppilaskunnan tulee pitää tiliä varoistaan ja kirjaa kokouksistaan ja etenkin päätöksistään. Oppilaskunnan vaalien pitää noudattaa koulussa yhteisesti sovittua vaalitapaa. Vaikka esimerkiksi Suomen Lukiolaisten Liitto opastaa oppilaskuntien aktiiveja jäseniä, ohjaavalla opettajalla odotetaan olevan hallussaan toiminnan laillisuuden ja sopivaisuuden avaimet.

Kokemus yhdistystoiminnasta on hyödyksi tulevalle opettajalle. Toiminta kansalaisjärjestössä tai kansanliikkeessä valmistaa opettajan kannustamaan esimerkin avulla nuoria kansalaisaktiivisuuteen ja antaa samalla tarpeelliset tiedot toiminnan laillisuuden ja sopivaisuuden rajoista ja järjestötoiminnan muodoista. Koska oppilaskunnat usein harjoittavat pienimuotoista yritystoimintaa, sen laillisten reunaehtojen tuntemus kuuluu opettajan kansalaissivistykseen.

Oppilaiden edustuselinten vaalit saattavat nostaa esiin rajuja eturistiriitoja ja kiihkeätä vallantavoittelua. Vaalit eivät kuitenkaan saisi kumentaa koulu yhteisöä liiaksi eivätkä varsinkaan ajautua väärinkäytöksiin. Hyvä vaalitapa pitää sopia etukäteen, ja siinä opettajan tieto erilaisista reilujen vaalien tavoista on arvokasta.

Opettaja ei mene kouluyhteisön osallisuustoimintaan niinkään pykälänviilaajana kuin myötätoimijana ja tarvittaessa innostajana. Silti etenkin hyvin nuorten kansalaisten oikeus on odottaa häneltä aikuisen kansalaismieltä ja -taitoja.

Demokratiaa ylhäältä päin?

Vanhasen hallituksen vuonna 2003 käynnistämän kansalaisvaikuttamishankkeen ongelma on se, että siinä suostutellaan nuoria kansalaisia ylhäältäpäin sellaiseen minkä odottaisi nousevan heidän omista tarpeistaan. Ihminen on luonnostaan yhteisöllinen ja liittymishaluinen olento, jolla on kykyä ja pyrkimystä yhteistahtoon ja -toimintaan. Usein tällaisen pyrkimyksen ja valmiuden nostaa esiin vasta yhteinen kriisi. Uuden vuosituhannen alussa odotetaan kansalaisilta ennakoivaa välittämistä yhteisistä asioista.

Miten osallistuvaan koulukulttuuriin päästään, jos tarve ei nouse kouluyhteisön enemmistöstä? Tämän artikkelin tarkoitus ei ole tehdä opettajista kouludemokratian ristiretkeläisiä. Kansalaisvaikuttaminen on nuorten oma asia. Opettajat ovat kuitenkin kouluyhteisön jäseniä siinä missä oppilaatkin. Vaikuttaminen on yhteinen mahdollisuus. Oppilailla on omia asioita ajettavanaan kuten myös opettajilla. Näiden ulkopuolella on kuitenkin yhteisiä, paikallisen tai jopa maapallonlaajan yhteisön asioita, joilta koulu ei voi sulkeutua. Niin koulun yhteisiä asioita kuin ympäröivän maailman asioita eri tavoin hoidettaessa opettajan odotetaan asettavan aikuisen asiantuntemuksensa yhteiseen käyttöön.

Kirjallisuus

- Angvik, M. & von Borries, B. 1997. *Youth and History. A Comparative European Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes Among Adolescents*. Hamburg: Körber-Stiftung.
- Brunell, V. & Törmäkangas, K. (toim.) 2002. *Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta*. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Hahn, C. 1999. *Citizenship Education: an empirical study of policy, practices and outcomes*. *Oxford Review of Education*, Vol. 25, 1-2/1999, 231–249.
- Kärenlampi, Paavo 1999. *Taistelu kouludemokratiasta. Kouludemokratian aalto Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Lukiolaki 1999.
- Perusopetuslaki 1999.

HANNELE CANTELL

KANSALAISVAIKUTTAMINEN – LOKAALISTA GLOBAALIIN, OPPITUNNEILTA OIKEAAN ELÄMÄÄN

Aktiivinen kansalainen – kuka, mikä, millainen?

Tomi, tämän vuoden abi, aikoo pyrkiä valtiotieteelliseen tiedekuntaan. Häntä kiinnostaa edustaminen ja diplomaatin ura ulkomailla. Tomi on kyllästynyt lukioon ja haluaa sieltä pois mahdollisimman pian. Oppilaskuntatoiminta ja koulun projektit eivät voisi vähempää kiinnostaa. Oikea maailma odottaa. Tulevaisuudessa edessä oleva armeijavuosi harmittaa toden teolla, sivari ei tosin tule kysymykseenkään. Mieluiten hän jättäisi koko rasituksen väliin, mutta se saattaisi haitata tulevaa uraa.

Sirkku viihtyy kavereiden kanssa. Illat menevät salibandyharjoituksissa tai seurakunnan nuortenilloissa. Tai sitten hän katselee tv:tä muun perheen kanssa. Sirkku on pidetty kaveri, ei liian jyrkkä mistään asiasta. Hän ei ole johtajatyyppiä, mutta ei myöskään vetäydy omiin oloihinsa. Kotona Sirkku on alkanut kerätä maitotölkkejä erilleen ja kierrättää niitä, mikä ärsyttää isää: maitotölkkejä on tiskipöytä täynnä. Sirkku on kuitenkin vakuuttunut, että näin pitää tehdä.

Dan ei äänestä vaaleissa, ei laiskuuttaan, vaan tietoisena valinnastaan. Dan on kansalaisjärjestöaktivisti, osallistuu jatkuvasti mielenilmauksiin, tempauksiin ja aktiiviseen tiedotukseen. Dan on ollut käynnistämässä sähköpostikampanjaa, jossa lähetettiin eräille poliitikoille postilaatikoit tukkivaa sähköpostia. Dan pitää hyvää elinympäristöä tärkeänä asiana ja on valmis tekemään radikaalejakin tekoja oikeana pitämiensä asioiden puolesta.

Mari kuuluu demarinuoriin. Se oli aika selvä valinta, sillä demarius kulkee suvussa. Isoäiti on kyllä kokoomuslainen, mutta omat vanhemmat ovat olleet puolueen jäseniä jo vuosikymmeniä. Viime kunnallisvaaleissa Mari osallistui aktiivisesti demarinuorten oman ehdokkaan tukiryhmään, jakoi vaalimainoksia ja osallistui kahvinkeittoon tilaisuuksissa. Välillä poliittinen valveutuneisuus tuntuu Maristakin kyllä rankalta: viime syksynä häntä vaivasi huono omatunto monta viikkoa, kun tärkeä seminaari tuli jätettyä väliin bileiden takia.

Aktiivinen kansalaisuus (tai osallistuva kansalaisuus) on nostettu suomalaisen peruskoulun ja lukion keskeiseksi kasvatuksen päämääräksi. Tavoitteina mainitaan kouluyhteisön, julkisen sektorin, elinkeinoelämän ja järjestöjen merkityksen ymmärtäminen, oman kriittisen mielipiteen muodostaminen sekä tarkoituksenmukaisella tavalla osallistuminen ja vastuunottaminen yhteisten asioiden hoidosta omassa kouluyhteisössä ja paikallisyhteisössä. Aktiivisen kansalaisen tulisi myös kyetä kohtaamaan ja käsittelemään muutoksia, epävarmuutta ja ristiriitoja sekä toimimaan yritteliäästi ja aloitteellisesti. Tavoitteena on niin ikään syventää demokraattisen yhteiskunnan toimintaperiaatteiden ja ihmisoikeuksien tuntemusta, kasvattaa halua osallistua lähiyhteisön, kotikunnan, yhteiskunnan ja elinympäristön yhteisen hyvän luomiseen yksilönä ja ryhmässä sekä vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Aktiivinen kansalainen tuntee myös kuluttajan vaikuttamiskeinot ja osaa käyttää niitä. (POPS 2004; LOPS 2003.)

Ovatko Tomi, Sirku, Dan ja Mari opetussuunnitelman tavoitteiden mukaisia aktiivisia ja osallistuvia kansalaisia? Kukin heistä toimii ja haluaa toimia joissakin tilanteissa, kukin heistä haluaa vaikuttaa joissakin asioissa. He täyttävät osan tavoitteista, kukin tavallaan, mutta toisaalta moni tavoite jää täyttymättä. Joissakin kohden taas voi selkeästi sanoa, etteivät opetussuunnitelman esittämät tavoitteet täyty. Ilmeistä kuitenkin on, että aktiivinen kansalaisuus voi konkretisoitua hyvin monenlaisina tekoina ja toimintoina. Aktiivisesta kansalaisesta ei voi, eikä ole syytä, piirtää yhdenlaista kuvaa. Opetussuunnitelman tavoitteisiin voi päästä monin eri tavoin.

Vastustaminen ja puolustaminen

Monesti vaikuttaminen nähdään asioiden vastustamisena. Adresseja ja mielipidekirjoituksia laaditaan silloin, kun halutaan vastustaa jotakin. Samoin mielenosoitukset tai mielenilmaukset yhdistyvät monesti mielikuviin vastustamisesta, vastarinnasta ja jopa väkivallasta. Monesti vaikuttamisella tarkoitetaan sitä, että nostetaan esiin jokin ongelma, joka synnyttää reaktion tai mielenilmaisun ongelmaa vastaan. Tavallista on, että tämä puolestaan saa aikaan vastareaktion eli ongelmaa tarkastellaan toiselta kannalta. Parhaimmillaan tämäntyyppinen keskustelu synnyttää monipuolisesti ajatuksia yhteiskunnassa ja tarjoaa aineksia ongelmanratkaisuun. (Konttinen 1999.)

Barrikadeille nouseminen ja ongelmien esiin nostaminen onkin monesti välttämätöntä, jotta yhteiskunnassa saataisiin aikaan muutoksia. On tilanteita, joissa nopea toiminta ja epäkohditiin reagoiminen ovat nostaneet keskusteluun ilmiöitä ja ongelmia, joihin ei olisi muuten tartuttu. Voisi ajatella, että esimerkiksi paljon kritiikkiä osakseen saaneet ns. kettutyttöjen tarhaiskut olivat tällainen mielenilmaisuus. Tarhaiskuissa on ekologian ja luonnon toiminnan kannalta paljon kyseenalaista, mutta yhteis-

kunnallisesti tarhaiskut ovat nostaneet keskusteluun elinkeinonharjoittamisen etiikan, eläinten oikeudet ja toisaalta myös ihmisten oikeudet. (Konttinen 1999, 133–139; Vilkkä 1999.) Ottamatta kantaa tarhaiskujen oikeutukseen tai vaikutuksiin tarhaeläinten kannalta, voi hyvällä syyllä todeta niiden nostaneen nämä kysymykset uutisiin ja kaikkien huulille.

Toisaalta vaikuttaminen ja mielipiteenilmaisuus eivät välttämättä aina edellytä ongelmaa tai epäkohtaa, jota vastaan reagoidaan. Olisi tärkeää nostaa keskusteluun myös asioita, jotka ovat onnistuneet ja asioita, joita halutaan puolustaa. Tämä onkin vaikuttamisen toinen puoli, aktiivisten kansalaisten kasvattamisessa tulisi kiinnittää huomiota hyvien asioiden huomaamiseen, niiden vahvistamiseen ja niistä iloitsemiseen. Positiivisten asioiden esiin nostaminen on yksi keino vahvistaa yhteiskunnan rakenteita.

Positiivisen ja negatiivisen vaikuttamisen raja?

Yleisessä kielenkäytössä käsitteillä aktiivinen kansalaisuus ja aktivismi on aika ajoin hyvin väritynyt leima. Opetussuunnitelmateksteissä puhutaan aktiivisesta ja osallistuvasta kansalaisuudesta ja ne mielletään positiivisesti (POPS 2004; LOPS 2003). Sen sijaan aktivismia pidetään monissa yhteyksissä negatiivisena asiana. Aktivismi liitetään toimintaan, johon kuuluvat näkyvät mielenilmaukset, mielenosoitukset ja epäkohtien ilmaiseminen. Monet yhdistävät aktivismin yhteiskunnan kannalta kielteiseen, jopa rikolliseen toimintaan. Syinä lienevät muutamat näkyvästi julkisuuteen nousseet tapaukset, joissa aktivismi on saanut muotoja, jotka ovat vieneet tekijänsä oikeussaleihin. On kuitenkin tärkeää muistaa, että valtaosa näkyvistä ja äänekkäistä mielenosoituksista on laillista toimintaa.

Kiinnostavaa on pohtia sitä, mikä on sallitun ja kielletyn toiminnan taustalla. Toimintaa ohjaavat paitsi lait ja normit, myös muut ohjauskeinot, kuten oman vertaisryhmän oletettu tuki tai

yhteisön moraalisäännöt ja yhteinen etiikka. Esimerkiksi eläinoikeuskysymyksissä aktivistit haluavat pikemminkin kritisoida olemassa olevaa lainsäädäntöä ja toimintaa ohjaa eettinen ajattelu eläinten oikeuksista. Tällöin ollaan tilanteessa, jossa törmäävät lainsäädäntö ja erilaiset eettiset näkökulmat. Vastaavasti esimerkiksi ääriuskonnollisiin liikkeisiin on liitetty kysymyksiä, joissa lainsäädäntö ja moraalikysymykset törmäävät. On selvää, että yhteiskunnan täytyy pohtia tällaisia törmäyskohtia ja ottaa kantaa niihin. Myös kasvatustyössä lasten ja nuorten kanssa erilaisten ristiriitojen esiin nostaminen on mielekästä ja välttämätöntä, ja samalla on myös tärkeää pohtia asioita erilaisten tahojen näkökulmista. Jos tarkastelemme asioita ainoastaan lainsäädännön tai ainoastaan moraalisesta näkökulmasta, asia saattaa tuntua mustavalkoiselta. (Esim. Konttinen 1999.)

Vaikuttamisen tasot

Paikallisesta globaaliin

Lukio-opetusta koskevan opetussuunnitelman mukaisesti aktiivinen kansalainen toimii neljällä eri tasolla: paikallisella, valtiollisella (Suomi), eurooppalaisella ja maailmanlaajuisella. (LOPS 2003.) Kansalaisvaikuttamista voi toteuttaa omissa arkipäivän valinnoissaan, osallistumalla oman lähiyhteisön toimintaan tai toimimalla yhteiskunnassa laajemminkin. Toisille taas on itseltään selvää suunnata kiinnostus ja toiminta suoraan globaalille vaikuttamisen tasolle.

Aktiivinen kansalaisuus, kansalaiskasvatus ja kansalaisena oleminen on usein liitetty yhteiskuntaan, valtioon ja kansakuntaan. Marsden (2001, 11–30) on tarkastellut hyvän kansalaisen ominaisuuksia brittiläisessä perspektiivissä. Hänen mukaansa 1800-luvun alussa hyvä kansalaisuus kulminoitui hyvänä kristittyinä olemiseen ja saman vuosisadan lopulla hyvä kansalainen edusti na-

tionalistisia arvoja. 1900-luvun alussa taas korostuivat imperiaalistiset arvot. Sittemmin tavoitteena on Marsdenin mukaan ollut hyvien maailmankansalaisten ja kestäväen elämäntavan omaavien kansalaisten kasvattaminen.

Buttin (2001, 74) mukaan kansalaisten kasvattamisessa on yhä enenevässä määrin huomioitava arvokasvatus eli tiedolliset ja pedagogiset näkökulmat eivät yksinään riitä. Oxfamin laatimassa maailmankansalaisen opetussuunnitelmassa (A curriculum for global citizenship 1997) on määritelty tiedollisia, taidollisia sekä arvoihin ja asenteisiin liittyviä kasvatustavoitteita. Maailmankansalaisen tiedollisia tavoitteita ovat ymmärrys sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta, erilaisuudesta, globalisaatiosta ja riippuvuussuhteista, kestävästä kehityksestä sekä rauhasta ja konflikteista. Taidollisia tavoitteita ovat kriittinen ajattelukyky, taito keskustella, kyky arvottaa epäoikeudenmukaisuutta ja epä-tasa-arvoa, ihmisten ja asioiden kunnioittaminen sekä yhteistyökykyisyys ja ongelmanratkaisutaito. Maailmankansalaisuuteen kuuluvat arvotavoitteet taas liittyvät oman identiteetin ja itsetunnon, empatiakyvyn sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kehittymiseen, erilaisuuden arvottamiseen, ympäristökysymysten ja kestäväen elämäntavan huomiointiin sekä uskoon siitä, että yksittäisellä ihmisellä on vaikuttamismahdollisuuksia.

Slaterin (1994) mukaan erityisesti maantieteen opetuksessa käsitellään hyvin kattavasti niitä teemoja, joita maailmankansalaisen kasvattamisessa tavoitellaan. Hänen mukaansa näitä ovat mm. ympäristökysymykset ja vastuu ympäristöstä, ihmisoikeudet, oikeudenmukaisuuskysymykset (sosiaaliset/poliittiset/taloudelliset), sosio-kulttuuriset kysymykset, erilaiset kulttuurit, maisemanhoito, kestävä elämäntapa sekä luonnonvarojen käyttö.

Edellytyksenä maailmankansalaisuudelle ja aktiivisen kansalaisuuden kehittymiselle on kuitenkin oppijan oman alueellisen identiteetin kehittyminen. Maantieteen opetuksen keskeisiä tehtäviä onkin pohjustaa nuorten oman alueellisen identiteetin kehittymistä sekä vahvistaa opiskelijoiden oman lähiympäristön ja sen asukkaiden kunnioittamista. Tunne tiettyyn paikkaan ja

alueeseen kuulumisesta ja siihen sitoutumisesta lisää vastuullisuutta myös muista alueista, ympäristöistä ja niiden ihmisistä.

Julkinen yhteiskunnallisuus

Alueellisten tasojen (globaali, eurooppalainen, valtiollinen ja paikallinen) lisäksi vaikuttamista voi tarkastella myös akselilla, jonka toisessa päässä on vaikuttamisen julkisuus ja yhteiskunnallisuus, ja toisessa vaikuttamisen henkilökohtaisuus. Aiemmin kansalaisuus määrittyi enemmän julkisella tasolla, mikä on näkynyt esimerkiksi koulujen oppikirjoissa siten, että merkittävänä vaikuttajina on esitetty valtioiden merkkihenkilöitä ja päättäjiä. Kun Suomessa etsittiin syksyllä 2004 Yleisradion johdolla ”suurta suomalaista”, eniten ääniä saivat presidentit, kansalliskirjailijat ja muut julkisesti näkyvät henkilöt.

Yhteiskunnallista vaikuttamista voi toteuttaa monin tavoin. Kansalaisvaikuttamisen mahdollisuuksia tarjoutuu niin poliittisen vaikuttamisen kentällä kuin kansalaisjärjestöissäkin. Yhteiskunnallista vaikuttamista on myös yhteisten asioiden hoitaminen ja niihin vaikuttaminen kouluissa, muissa oppilaitoksissa ja työpaikoilla. Monella nuorelle kerho- ja harrastustoimintaa järjestävät järjestöt, kuntien nuorisotoiminta, seurakunnat ja urheiluseurat ovat ensimmäisiä osallistumisen ja vaikuttamisen väyliä. Osallisuuden kokemuksia vapaa-ajan harrastustoiminnassa voi-kin pitää jonkinlaisena ponnistuslautana myöhempään yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Myös kansalaisjärjestöt tarjoavat tärkeitä osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Esimerkiksi Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry on ottanut keskeiseksi tavoitteekseen nuorten kansalaisvaikuttamisen edistämisen järjestö- ja harrastustoiminnassa. Allianssi on valtakunnallinen nuorisotyön palvelu- ja vaikuttajajärjestö, jonka jäseninä ovat miltei kaikki valtakunnalliset nuoriso- tai kasvatusalan järjestöt. Allianssin tarkoituksena on sääntöjensä mukaan edistää

nuorten kasvua yhteiskunnan vastuullisiksi jäseniksi, osallistumisesta päätöksentekoon ja kansainvälisen toimintaan.

Poliittisen vaikuttamisen mielekkyys syntyy silloin, kun osallistumisella ja vaikuttamisella on yhteys todellisiin päätöksiin ja muutoksiin yhteiskunnassa ja yhteisöissä. Koulun tulee valmentaa ja ohjata oppilaita poliittisen vaikuttamisen toimintakulttuuriin ja keinoihin jo senkin takia, että nuoret oppisivat ymmärtämään omat kansalaisyhteiskunnan jäsenen oikeutensa ja mahdollisuutensa itseään koskevilla päätöksillä. Koulu organisaationa on myös nuorille luonteva areena vaikuttaa opiskeluunsa ja sosiaalisen vuorovaikutukseen liittyviin asioihin. Koulussa pitää olla rakenteita, sekä hallinnollisia, opintoihin liittyviä että fyysisiä (esimerkiksi sopivat tilat), jotka mahdollistavat vaikuttamisen. Lisäksi nuoret tarvitsevat aikuisten ohjausta ja kannustusta toimintaansa.

Henkilökohtainen yhteiskunnallisuus arkipäivän valinnoissa ja teoissa

On ilmeistä, että käytännön tasolla vaikuttamisen ympäristöt ovat muuttuneet yhä arkipäiväisemmiksi ja tulleet lähemmäksi ns. tavallista ihmistä. Kasvatuksessa on tärkeää korostaa, että yksilöt voivat vaikuttaa omiin ja yhteisönsä asioihin jokapäiväisissä asioissa yhtä lailla kuin laajemminkin yhteiskunnallisissa ja jopa globaaleissa kysymyksissä. Arkipäiväinen vaikuttaminen konkretisoituu valinnoissa: kestävä kuluttaminen, reilu kauppa ja kestävä elämäntapa tai ekoarki ovat yksilöllisen vaikuttajan foorumeita. Vanha lausahdus ”henkilökohtainen on poliittista” toteutuu tässäkin. Nuoren mielestä esimerkiksi vaateen ostaminen kirpputorilta, luomu-tuotteiden suosiminen tai polkupyörällä kulkeminen saattavat olla huomattavasti vaikuttavampia tekoja kuin vaikkapa äänestäminen. Toisaalta näiden ei tule olla missään määrin toisiaan pois sulkevia tai toistensa vastaisia vaikuttamisen tapoja.

Yksi syy vaikuttamisen arkipäiväistymiseen on itse vaikuttamisen ja aktiivisen kansalaisuuden käsitteissä. Vaikuttaminen ja kansalaisuus arkipäiväistyvät ja tulevat lähelle yksilöiden toimia hyvin erilaisissa ympäristöissä, kun vaikuttaminen ja aktiivinen kansalaisuus ymmärretään siten, että niiden perustana on oman ajattelun kehittämisessä ja omien mielipiteiden synnyssä ja esittämisessä. Mielipiteen muodostuminen ei ole itsestään selvää nuorille. Monesti mielipiteiden ilmaisua jopa pelätään. Vielä ongelmallisempaa kuin vaikeneminen, on kuitenkin välinpitämättömyys. Koulun yksi tavoitteista onkin torjua ”millään ei ole mitään väliä, ei kiinnosta” -asennetta. Aktiivisen kansalaisuuden keskeisenä tavoitteena on vahvistaa nuorten itsetuntoa ja kykyä ilmaista itseään ja mielipiteitään. Näin nuorten osallisuuden tunne ja vastuullisuus lisääntyvät. Kun nuoret välittävät itsestään ja lähiympäristöstään, luodaan empatiakykyä, joka välittyy laajemmin huolenpitoon ja välittämiseen yhteiskunnasta ja globaalista ympäristöstä. (Cantell 2003.)

Miten koulu edistää aktiivista kansalaisuutta?

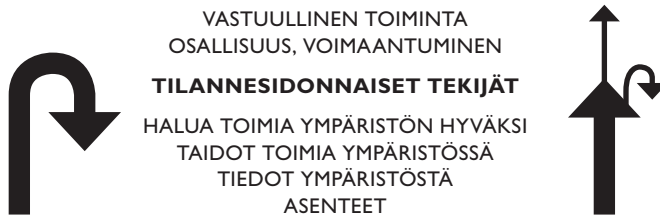
Perustana kontekstuaalinen oppimisajattelu

Maantieteen opettajaopiskelijoiden oppimis- ja opettamiskäsitteiksi käsittelevässä väitöstutkimuksessa tarkastelin empiristis-behavioristista, humanistis-kokemuksellista, yksilökonstruktivistista ja kontekstuaalista (sosiokonstruktivistista) lähestymistapaa maantieteen oppimisessa ja opettamisessa (Cantell 2001). Parhaiten aktiivisen kansalaisen kasvatuksen tavoitetta tukee kontekstuaalinen oppimis- ja opettamiskäsitys. Kontekstuaalinen opetus on tilannesidonnaista, se huomioi oppimisen erilaiset kontekstit ja soveltaa ja sitoo opiskeltavan aineksen yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja oppilaiden arkeen. Esimerkkinä voisi olla oman asuin-

alueen suunnittelu ja kehittämistyö nuorten näkökulmasta. Tällöin opetuksessa tulisi huomioida oppilaiden omat kokemukset elinympäristöstään ja heidän toiveensa ja tuntemuksensa. Toisena esimerkkinä voisi olla maapallon globaalien kysymysten käsittely. Kontekstuaalisessa lähestymistavassa huomioidaan oppilaiden aiemmat tiedot ja käsitykset alueista ja etsitään yhtymäkohtia heille tuttuihin alueisiin vertailemalla. Vieraita alueita käsitellään ajankohtaisten teemojen avulla ja esiin nostetaan nuorten elämismailmaan liittyvät aihepiirit. Humanistinen näkökulma tarjoaa opiskeluun ajatuksen paikkojen, alueiden ja tilojen merkityksistä, jotka kullekin ihmiselle ovat omat ja erityislaatuiset. Kaikkiaan alueiden käsittelyssä punaisena lankana kulkee alueellisten tietojen liittäminen oppilaille läheisiin kysymyksiin. Ajattelun taitojen kehittymisen kannalta tärkeitä menetelmiä ja käsittelytapoja ovat vertailu, kuvittelu ja empaattiset myötäelämisen menetelmät, kuten roolinotto tai väittely sekä mielikuvien esiin nostaminen ja kyseenalaistaminen. Merkityksellistä on erilaisten tiedollisten, taidollisten ja arvosidonnaisten kysymysten kriittinen arviointi ja erilaisten näkökulmien poliittiset, historialliset ja sosiaaliset tulkinnat. (Cantell & Koskinen 2004.)

Onnistuuko vaikuttaminen?

Kun tavoitteena on edistää vaikuttavaa oppimista ja pyrkiä vahvistamaan oppilaiden vastuullisuutta, osallisuutta ja voimaantumista, ollaan hyvin vaikeiden tavoitteiden edessä. On huomattavasti helpompaa lisätä ihmisten tietoja ja taitoja tai vaikuttaa heidän ympäristösuhteeseensa ja asenteisiinsa, kuin muuttaa jo olemassa olevia toimintamalleja. Monilla on jopa halu toimia vastuullisesti, mutta silti he eivät syystä tai toisesta toimi halunsa mukaisesti. Esimerkiksi ympäristöasioista kiinnostunut henkilö saattaa jättää toimimatta kiireen, laiskuuden, rahan puutteen tai jonkin muun tilannesidonnaisen tekijän takia. Olisikin tärkeää kartoittaa, mitä nämä tilannesidonnaiset tekijät ovat eri henki-

Kuvio 1. Vastuullisuuden, osallisuuden ja voimaantumisen tavoite: kaksi mahdollisuutta.

löillä ja eri yhteyksissä. Mitkä ovat ne tekijät, jotka estävät nuorten vastuullisen toiminnan? Entä ovatko samat tekijät esteenä kouluyhteisön vastuullisessa toiminnassa? On tärkeää, että vaikeuksista huolimatta yrityksistä ei luovuta. Vaikuttamisen realiteetti ja periksi antamattomuus ovat tärkeitä seikkoja silloinkin, kun toiminta hetkellisesti tuntuu valuvan hukkaan.

Kuvio 1 kuvaa vastuullisuuden, osallisuuden ja voimaantumisen kehittymistä erilaisissa ympäristöissä ja yhteiskunnassa. Kuvion vasemmanpuoleinen nuoli kuvaa tilannetta, jossa toiminta lopetetaan kokonaan jonkin tilannesidonnaisen tekijän johdosta. Tilanne on tuttu monissa vaikuttamisen hankkeissa: jos tavoitteisiin ei päästä, toiminta lopetetaan kokonaan ja leimataan se turhaksi. Oikeanpuoleinen nuoli taas kuvaa tilannetta, jossa työtä jatketaan tilannesidonnaisista tekijöistä huolimatta. Vaikka esimerkiksi kasvatustyössä on kohdattu epäonnistumisia ja osa toiminnasta on tuloksetonta, osa synnyttää vastuullisuutta ja osallisuutta. Oikeanpuoleisen nuolen tilanne on siis varsin realistinen: ei pyritäkään siihen, että kaikki toiminta onnistuisi ja synnyttäisi täydellistä vastuullisuutta ja oppilaiden osallisuuden kasvua, vaan hyväksytään se, että tämä onnistuu askel askeleelta.

Koulun toimintakulttuuri avoimeksi

Kansainvälisen Civics-tutkimuksen (IEA Civics 2001) mukaan 14-vuotiaat uskovat, että oppilaiden toimiessa ryhmissä koulun toimintaan voi vaikuttaa tehokkaasti. Runsas 80 % oppilaista uskoo toiminnalla virallisissa tai epävirallisissa ryhmissä voitavan kehittää koulua. Tällä ajatuksella tehokkaalla toiminnalla koulun puitteissa voi olla laajempaa merkitystä siinä, millaisena nuoret näkevät tehokkaan ja tuloksellisen toiminnan yhteiskunnassa yleensä. Havainnolla on yhtymäkohta Civics-tutkimuksen tuloksiin, joissa nuoret näyttävät suosivan toimintaa vähemmän hierarkkisissa ja epämuodollisissa sosiaalista vastuuta korostavissa yhteiskunnallisissa liikkeissä.

Yhteiskunnassa, erilaisissa sosiaalisissa yhteisöissä, työpaikoilla ja kouluissa tarvitaan asioiden avointa hoitamista. Läpinäkyvyys ja avoin keskustelukulttuuri lisäävät yhteisön luottamusta toisiinsa ja vähentää ääri-ilmaisujen tarvetta. Miksi mielipiteitä ei kuitenkaan usein esitetä avoimesti? Syitä ovat varmaankin mm. pelko omasta asemasta tai pelko leimautua häiriköksi tai toisaalta liian innokkaaksi oppilaaksi. Osa saattaa jättää mielipiteensä sanomatta myös sen takia, että aktiivinen keskusteleminen ja osanotto saattaa johtaa vastuuseen: jos ilmaisee mielipiteensä, saattaa helposti joutua työryhmiin ja vastuutehtäviin. Samantyyppiset mekanismit toimivat sekä nuorten parissa koulussa, kuin myös aikuisilla työyhteisöissä. Koulussa aktiivisen kansalaisuuden ehto on se, että toimintakulttuurissa huomioidaan avoimuus ja tasavertainen mahdollisuus osallistua ja saada äänensä kuuluviin. Opettajat viestivät omalla toimintakulttuurillaan oppilaille siitä, miten yhteiskunnassa toimitaan. Vanha lausahdus ”elä, niin kuin opetat!” pitää tässäkin paikkansa. On tärkeää, että opettajien välinen vastuunjako, toisen työn arvostus ja valta ilmenevät koulukulttuurissa läpinäkyvästi ja toinen toistaan kunnioittavalla tavalla. Rehtorin, puheenjohtajan, päättäjän ja opettajan

työt ovat vastuullisia tehtäviä, sillä ne kaikki välittävät kanssaihmisille viestiä siitä, miten yhteisiä asioita hoidetaan, miten tasa-arvoisuus toteutuu ja miten toisia ihmisiä arvostetaan.

Lähteet ja kirjallisuus

- A curriculum for global citizenship. 1997. London: Oxfam.
- Butt, G. 2001. Finding its place: contextualising citizenship within the geography curriculum. Teoksessa D. Lambert & P. Machon (toim.) Citizenship through secondary geography. London: RoutledgeFalmer, 68–84.
- Cantell, H. 2003. Maailma paranee vain vaikuttamalla: aktiivinen kansalaisuus uusien opetussuunnitelmien aihekokonaisuudeksi. Teoksessa V. Meisalo (toim.) Aineenopettajakoulutuksen vaihtoehdot ja tutkimus 2002. Ainedidaktiikan symposiumi 1.2.2002. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, 165–174.
- Cantell, H. 2001. Oppimis- ja opettamiskäsitykset maantieteen opetuksen ja aineenopettajankoulutuksen kehittämisen lähtökohtana. Tutkimuksia 228. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Cantell, H. & Koskinen, S. 2004. Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus, 60–79.
- IEA Civics – Nuori kansalainen: Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus. 2001. Verkkodokumentti osoitteessa: www.jyu.fi/ktl/civics.htm (3.12.2004).
- Konttinen, E. 1999. Ympäristökansalaisuuden kyläsepat. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Helsinki: Opetushallitus. [LOPS 2003]
- Marsden, B. 2001. Citizenship education: permeation or pervasion? Some historical pointers. Teoksessa D. Lambert & P. Machon (toim.) Citizenship through secondary geography. London: RoutledgeFalmer, 11–30.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus. [POPS 2004]
- Slater, F. 1994. Education through geography: knowledge, understanding, values, culture. *Geography*, 79 (2), 147–63.
- Vilka, L. 1999. Mustavihreä filosofia – Uutta yhteiskuntaa etsimässä. Tampere: Elämänsuojelija-lehti, Tulevaisuuskirjat.

JAN LÖFSTRÖM

NUORET KANSALAISET, EPIKUROKOS JA EUPATHEIA

Nykypäivän nuorisoa moititaan usein julkisuudessa siitä, että se olisi suuntautunut elämässään ja pyrinnoissään vain nautintojen hankkimiseen ja uusilla elämyksillä mässäilyyn. Toisin sanoen nuoria syytetään suoraviivaisesta hedonismista. Kaiketi joidenkin kohdalla huomautus voi osua kohdalleen, mutta joidenkin nuorten osalta lienee taas paremminkin niin, että he ovat henkilökohtaisessa elämässään melkoisen askeettisia. Monia ja kenties useimpiakin nuoria, erityisesti niin sanottuja tavallisia nuoria, voi ehkä kuitenkin parhaiten luonnehtia antiikin elämänfilosofian perinteestä noudetulla nimikkeellä epikurolainen.

Epikurolainen elämänasenne on usein samaistettu juuri yksioikoiseen ja hillittömään hedonismiin. Epikurolaisuuden aatteelliseksi vastakohtaksi usein asetetun stoalaisen filosofian keskeinen hahmo filosofi Seneca totesi kuitenkin kirjoituksissaan, että hän arvosti ”Epikuroksen opetuksia” ja katsoi niiden itse asiassa edustavan pidättyväistä linjaa suhteessa nautintoihin. Kauniissa ja nautittavissa asioissa ja elämyksissä ei ole Senecan – kuten Epikuroksenkaan – mielestä sinänsä mitään pahaa, kunhan niistä ei tule toiminnan itsetarkoitus.

Yksi merkittävä ero näiden kahden elämänfilosofisen suuntauksen välillä oli kuitenkin siinä, miten ne vastasivat kysymyksen,

onko julkinen yhteiskunnallinen, erityisesti valtiollis-poliittinen toiminta hyvän elämän tarpeellinen tai jopa oleellinen osa vai ei. Edistääkö osallistuminen julkiseen yhteiskunnalliseen elämään yksilön onnea? Jussi Tenkku on hahmotellut filosofoiden eroa tässä asiassa seuraavasti:

”Stoalaisen ja epikurolaisen filosofian yhteisenä perusmotiivina on turvallisuuden saavuttaminen epävakaisessa maailmassa. Epikurolaisuus on kuitenkin luonteeltaan negatiivisempaa ja pessimistisempää. Epikuros neuvoo vetäytymään syrjään elämän hyörinästä, koska juuri se aiheuttaa monenlaista harmia. Stoalaiset ovat sen sijaan aktiivisesti mukana elämässä. Tämä on yhteydessä heidän optimistiseen metafysiikkaansa. Maailman tapahtumia ohjaa kaikkialla läsnäoleva jumaluus eli kaitseminen. Siksi todellisuus kaikkine tapahtumineen on pohjimmiltaan hyvää.” (Tenkku 1964, xvii.)

Epikuroksen vierastama ”elämän hyörinä” on ennen kaikkea julkista yhteiskunnallista toimintaa. Epikurolaisittain asennoituva pitää hyvän elämän ja mielenrauhan kannalta parhaimpana ja mielekkäimpänä panostaa ystäviin ja perheeseen. Kun tulevaisuus on arvaamaton ja maailman asiat kulkevat lopulta kuitenkin omia, usein tuhoisia teitään, on viisasta omistautua pienille, ihmisen kokoisille asioille sekä jättää suurisuuntaiset pyrkimykset ja yhteiskunnalliset ohjelmat, jotka ovat riittäisiä ja joiden kohtaloista ei lopulta kuitenkaan voi sanoa mitään.

Stoalaisittain asennoituvakaan ei kiistäisi, että onnetar on arvaamaton ja siten omaa mielenrauhaa ei kannata kytkeä maailmallisiin seikkoihin kuten omien pyrkimysten menestymiseen. Stoalaisittain katsoen oleellista on, että yksilö voi tuntea toimineensa moraalisen velvollisuutensa mukaan. Mutta ilman Tenkun mainitsemaa ”optimistista” metafysiikkaa eli uskoa maailman tapahtumien pohjimmaiseen hyvänsuuntaisuuteen ei liene selviä perusteita, miksi yhteiskunnallinen toimeliaisuus olisi parempaa kuin omistautuminen hiljaiselle elämälle oman perhe- ja ystäväpiirin rauhassa.

Yllä sanottuun halutaan ehkä huomauttaa, että kyllähän hyvään elämään kuitenkin kuuluisi oleellisesti myös julkisessa toiminnassa toteutuva yhteisöllisyys. Suurista yhteiskunnan filosofeista erityisesti Aristoteles kirjoitti laajasti julkisen poliittisen toiminnan merkityksestä hyvälle elämälle. Mutta hänen kehyksensä oli pienehkö poliittis-yhteiskunnallinen yksikkö, kaupunkivaltio, jossa yksityisen ja julkisen raja oli erilainen kuin modernin valtion kaltaisessa poliittis-sosiaalisessa muodostumassa eikä ”yksityisyys” modernissa mielessä ollut mahdollista kansalaiselle. Länsimainen porvarillis-liberaali, Ranskan vallankumouksesta lähtien rakentunut julkisuuskäsitys puolestaan on jo alusta lähtien koodannut julkisen toiminnan mittapuut kulttuurisesti maskuliinisesti niin, että esimerkiksi 1700-luvun poliittisesti kauaskantoisen tärkeää salonkijulkisuutta ei ole kelpuutettu julkisuudeksi ensinkään; se on ollut ikään kuin liian aristokraattista, liian feminiinistä, liian privaattia – tavallaan liian epikurolaista.

Hyvään elämään kuuluu kyllä kaiketi sosiaalisuus ja ihmisten välinen vuorovaikutus. Tämä näkökohta on viime aikoina korostunut erityisesti sosiaalista pääomaa koskevan keskustelun yhteydessä. Sosiaalinen pääoma on eräänlainen kasvualusta, jolta nousee ihmisten välinen luottamus, ja tämä luottamus puolestaan on elämänlaatua oleellisesti parantava ja sosiaalista koheesiota edistävä resurssi. Yksilön oma sosiaalinen pääoma alkaa muodostua heti varhaisesta lapsuudesta lähtien perheensisäisten suhteiden sekä kanssakäymisen myötä. Erityisen ”hyvää” sosiaalista pääomaa luottamuksen kannalta näyttää muodostuvan enemmän heikkojen kuin lujien sidosten verkostoissa; edellisiä ovat tyypillisesti erilaiset harrastuspiirit, jälkimmäisiä taas mm. poliittiset järjestöt ja yhdistykset. Jälkimmäiset eivät siis ehkä ole sellaista toimintaa, jossa kasvaisi yksilön hyvinvoinnin kannalta arvokkain sosiaalinen pääoma.

Yllä sanotun valossa on kiinnostavaa pohtia seuraavaa asiaa: vuonna 1999 tehdyssä kansanvälisessä yhteiskunnallisen kasvatuksen koulusaavutustutkimuksessa (IEA Civics) ruotsinkielis-

ten suomalaisnuorten kiinnostus yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja vaikuttamiseen oli hivenen heikompi kuin suomenkielisten nuorten, mutta muissa tutkimuksissa on myös todettu, että ruotsinkieliset nuoret ovat suomenkielisiä nuoria tyytyväisempiä kouluun ja omaan elämään ja että he ovat myös terveempiä (vaikka he käyttävätkin alkoholia ja tupakkaa enemmän kuin suomenkieliset). Selitykseksi tähän on tarjottu, että ruotsinkielisessä Suomessa (Svensk-Finland) on verraten vahva juuri heikkojen sidosten verkostojen perinne, nimittäin erilaisten mm. kotiseutu-, kuoro- ja seurakuntaharrastusten perinne, joka generoi erityisen paljon luottamusta ja sosiaalista hyvinvointia edistävää sosiaalista pääomaa. Yhteiskunnallis-poliittiseen toimintaan ja osallistumiseen liittyvän kiinnostuksen vähäisyys ei siis näyttäisi olevan mikään este yksilön hyvinvoinnille ja onnelliselle elämälle. Juuri niinhän jo Epikuros sanoi.

Saattaa vaikuttaa jo siltä, että edellä sanottujen asioiden valossa tilanne alkaa näyttää kansalaiskasvatuksen kannalta synkältä: aktiivinen osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan ei välttämättä tuo erityistä lisäarvoa yksilön sosiaaliseen hyvinvointiin, ja epikurolaisittain (ja suomalaiskansallisesti?) ajatellen on aivan viisasta etsiä onnea ja mielenrauhaa rajatusta pienestä elämänpiiristä.

Kansalaiskasvattajankin lienee syytä lähteä siitä, että on usein hankala sanoa, miten jokin tietty aktiviteetti sijoittuu suhteessa yksityiseen ja julkiseen sfääriin. Tästähän on keskusteltu paljon, kun on väitelty esimerkiksi siitä, kuinka poliittista niin sanottu elämänpolitiikka on ja voiko esimerkiksi omilla yksilöllisillä kuluuspäätöksillä tehdä politiikkaa. Helena Helve on osuvasti todennut:

”Nykymaailmassa ei voi enää tehdä selkeitä rajoja nuorten erilaisten aktiviteettien kuten vapaa-ajanvieton, opiskelun, työn tai järjestötoimintaan osallistumisen ja harrastustoiminnan välille. Nuorten elämässä erilaiset osa-alueet voivat liittyä monin tavoin toisiinsa ja esimerkiksi vapaa-ajan harrastuksesta voi muodostua nuorelle uusi tapa hankkia elanto.” (Helve 2002, 86.)

Kunnallisen ja valtakunnallisen tason poliittisiksi vaikuttajiksi on Suomessa kasvettu aikaisemminkin myös esimerkiksi urheiluharrastuksen ja urheilujärjestössä toiminnan kautta, joten ei liene mitään hyvää syytä, miksi nuo aktiviteetit olisivat yksioikoisesti ei-yhteiskunnallisen toiminnan kategoriassa.

Laajempiin yhteiskunnallis-poliittisiin ambitioihin minimalistis-skeptisesti suhtautuva ja heikkojen sidosten verkostoihin panostava epikurolainen elämänsäsenne saattaa olla yksilön hyvinvoinnin kannalta hyvinkin mielekäs. Kun yhteiskunnallisen ja poliittisen käsittekin on viime vuosikymmeninä laventunut ja avautunut ihmisten elämismaailmaa kohti, epikurolaiseen elämäntyyliin voi aiempaa helpommin sulattaa yhteiskunnallista ulottuvuutta (vrt. 1700-luvun salonkijulkisuus) ja ”kevyttä” poliittisuutta. Vastaavasti ”raskaammin” yhteiskunnallisena pidettyyn stoalaisuuteen liittyy eräs piirre, jota olisi kenties tänä päivänä kansalaiskasvatuksellisesti hyvä korostaa. Jussi Tenkku kirjoittaa siitä seuraavasti:

”[...] stoalaiseen asenteeseen sisältyy huoleton hyväntuulisuus (= eupatheia). Hän [stoalainen] osallistuu hyväntuulisena käytännölliseen toimintaan pelaajan tavoin, joka nauttii itse pelistä välittämättä sen lopputuloksesta. Tämä piirre tulee selvemmin esille myöhemmillä stoalaisilla, jotka vertaavat usein elämää peliin (näytelmä, leikki). Luultavasti tällainen apathian [intoimattomuus] ja eupatheian sekoitus on ollut se piirre stoalaisuudessa, joka on herättänyt eniten ihmisten kiinnostusta sitä kohtaan vuosisatojen kuluessa.” (Tenkku 1981, 134.)

Nuoriin (ja aikuisiin) vetoaa usein suuresti se, että jokin on pelinomaista. Termi ”pelin politiikka” on ollut suomalaisessa julkisessa keskustelussa kuitenkin peräti kielteinen ja huonossa maineessa. Mutta entä jos hyväksyttäisiinkin ja tunnustettaisiin avoimesti, että politiikalla ja ylipäänsä julkisella yhteiskunnallisella toiminnalla on pelin luonne ja että juuri se tekeekin niistä kiinnostavia, olkoonkin että iltapäivälehtiä lukeva suuri yleisö haluaa usein hurskastellen kiistää oman kiinnostuksensa. Yhteiskuntaelämä on peliä erilaisten toimijoiden kesken ja pelissä

on aina jo määritelmän mukaan säännöt, siis moraalinen järjestyksensä, joten kyse ei ole mistään moraalittomasta toiminnasta. Juuri pelillisuus – tai leikillisuus! – on se yhteiskunnallisen elämän ulottuvuus, joka saattaisi vedota nuoriin ja joka voitaisiin stoalaisessa (!) hengessä nostaa esiin myös yhteiskunnallisessa kasvatuksessa. Ja mitä tulee intohimottomuuteen, apathiaan (ks. Tenkku yllä), se ei asenteena ole välttämättä yhteiskunnallisesti pahasta sekään. On joskus hyvä, että ollaan jonkin asian puolesta voimallisesti ja kiihkeästi, mutta usein se voi tehdä vaikeaksi viileän rationaalisen harkinnan ja johtaa turhautumiseen, jopa aggressioihin, kun omat yhteiskunnalliset pyrkimykset eivät ehkä toteudukaan.

Mikä siis on pohdintani lopputulema? On varottava sitä, että hyvän kansalaisuuden malliksi tarjottaisiin vain kuvaa kansalaisesta, joka on aktiivisesti mukana julkisessa yhteiskunnallis-politiittisessa toiminnassa, toisin sanoen että tällaisesta toiminnasta ja osallistumisesta tehdään moraalisesti hyvän kansalaisen yksioikoinen kriteeri. Vapaa-ajan harrastus, opinnot, työ, yhteiskunnallinen osallistuminen – on syytä olla liberaali arvioitaessa mihin yksi elämänavue loppuu ja mistä toinen alkaa. Huomisen päättäjät saattavat nousta näennäisesti hyvinkin ei-yhteiskunnallisten aktiviteettien piiristä. Se, mitä epikurolaisesti asennoituvalle kansalaiselle ehkä kannattaisi korostaa (ja minkä stoalainenkin voisi hyväksyä), on myös juuri ajatus, että yhteiskunnallinen toiminta on kuin peliä: siirtojen tekemistä, joukkueiden kokoamista, joskus nopankin heittoa. Se on syytä ottaa tosissaan, mutta sitä ei pidä ottaa liian vakavasti, sillä ainahan voi aloittaa uuden pelin.

Kirjallisuus

- Helve, H. 2002. Arvot, muutos ja nuoret. Helsinki: Yliopistopaino.
 Tenkku, J. 1964. Seneca ja stoalaisuus. Teoksessa Seneca, Tutkielmia ja kirjoituksia. Suom. J.A. Hollo. Porvoo: WSOY.
 Tenkku, J. 1981. Vanhan ja keskiajan moraalifilosofian historia. Helsinki: Gaudeamus.

MATTI RAUTIAINEN

TUTKI, TOIMI JA VAIKUTA – LÄHTÖKOHTIA AKTIIVISEN KANSALAISUUDEN JA KANSALAISVAIKUTTAMISEN KÄSITTELEMISELLE OPETTAJANKOULUTUKSESSA

Kiinnostaako politiikka, sosiaalisesti vastuullinen kansalaistoiminta tai erilaisuuden ymmärtäminen? Useat suomalaisnuoret sanovat näille kiitos ei, ainakin mitä tulee vuonna 2001 julkaistun *Suomen peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnalliset tiedot, taidot, asenteet ja toiminta 28 maan kansainvälisessä vertailussa* -tutkimuksen tuloksiin. Tiedolliset ja osin taidolliset ansiot olivat tässä CIVICS-arviointitutkimuksessa korkeaa tasoa, kuten erilaisten kansainvälisten oppimista koskevien arviointien yhteydessä on viime vuosina tapana ollut, mutta arvojen ja asenteiden tasolla tulokset ovat synkkää luettavaa. Ehkä juuri siksi CIVICSin tulokset eivät ole komeilleet lehtien otsikoissa, pikemminkin päinvastoin. Hiljaisuus on ollut suorastaan hämmästyttävää.

Opettajista tai opettajaksi opiskelevista vastaavaa tutkimusta ei ole tehty. Opettajista kylläkin kerättiin aineisto CIVICSin aineistonkeruun yhteydessä, mutta aineistoa ei analysoitu. Jyväskylä-

län yliopiston opettajankoulutuslaitoksella tehtiin pienimuotoinen tutkimus luokanopettajaksi opiskelevien käsityksistä aktiivisen kansalaisen ja yhteiskunnallisen kasvatuksen tehtävästä opettajan työssä. Tutkittavana ollut joukko jakaantui hyvin selvästi kahtia. Osa katsoi yhteiskunnallisen näkökulman olevan keskeinen osa luokanopettajan työtä heti lapsen koulutyön alusta alkaen, mutta yhtä suuri osa oli toista mieltä. He edustavat traditionaalista kantaa: yhteiskuntaan liittyvien asioiden opettamisen katsotaan kuuluvan omalle oppiaineelle (yhteiskuntaoppi) ja perusopetuksen alemmilla luokilla olevien oppilaiden ei uskota olevan riittävän kykeneviä käsittelemään yhteiskuntaan liittyvää tietoa.

Yhteiskuntatieto ja yhteiskunnallinen kasvat

Peruskoulussa annettavan opetuksen yhtenä keskeisenä tehtävänä on ”kartuttaa tarvittavaa tietoa ja osaamista sekä lisätä tietoisuutta yhteiskunnan perustana olevista arvoista ja toimintatavoista.” Tavoitteena on kansalainen, joka osallistuu aktiivisesti demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän kehittämiseen. Tämä on koulun yhteinen tehtävä, joka kuuluu kaikille – ei ainoastaan yhteiskuntaopin – opettajille.

CIVICSin tulosten perusteella on syytä kantaa todellista huolta siitä, toteutuvatko tavoitteet käytännössä. Yhteiskunnallinen näkökulma jätetään helposti peruskoulun viimeisille luokille ja silloinkin lähinnä yhteiskuntaopin harteille. Yhteiskuntaopin sisällöt puolestaan ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana lisääntyneet räjähdysmäisesti. Pelkästään Suomen liittyminen Euroopan unioniin on tuonut aineeseen niin paljon lisää sisältöjä, ettei oppiaineen opetussuunnitelman puitteissa yleensä päästä käsittelemään kuin perusasioita.

Yhteiskuntaoppi on oppiaineena erittäin monikasvoinen. Sen tavoitteet ovat yhtäältä teoreettiset, mutta toisaalta myös hyvin käytännölliset (kansalaiskasvatukselliset). Niinpä opettamisen

perimmäinen tavoite voidaan niin ikään ymmärtää hyvin moninaisesti. Käytännössä lähestymistavat siihen voivat olla mitä tahansa ja Suomessa on korostettu tiedon sisällöllistä oppimista, mutta ei välttämättä sen ymmärtämistä. Fakta esitetään oppikirjoissa yleensä melko ongelmattomana ja neutraalina vailla kiista- ja ristiriitakysymyksiä (Virta 2000, 68–69).

Lisäksi ongelmallista on se, että yhteiskuntaopilta puuttuu tiedetausta. Aineen vahvempi sitominen yhteiskuntatieteisin mahdollistaisi analyttisemmän, kriittisemmän ja ongelmakeskeisemmän lähestymistavan yhteiskuntatietoa kohtaan. Tämä merkitsisi myös tiedon voimakkaampaa käsitteellistymistä (Löfström 2001, 20–27). Koska kouluopetuksen ongelma on tiedon pinnallisuus, ei ratkaisua syvällisempään ymmärrykseen löydy muualta kuin käsitteistä, joihin oppija sijoittaa yksittäiset tiedot ymmärtääkseen ne suhteessa suurempiin kokonaisuuksiin.

Suurempi ristiriita vallitsee kuitenkin suhteessa kirjatun tavoitteen ja käytännön välillä koko peruskoulun, ei yksittäisen oppiaineen osalta (Suutarinen 2000, 40–41). Kun yhteiskuntaopin oppisisältönä esimerkiksi demokratiaa voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta, voi kysyä poikkeako koulun näkökulma demokratiaan oppiaineen tavoitteesta. Ainakin niin, että koko koulun on toimintakulttuurillaan osoitettava demokratian perustat käytännössä muutenkin kuin järjestämällä varjovaaleja valtakunnallisten tai kunnallisten vaalien yhteydessä. Demokratian ymmärtämisen lähtökohtana on ymmärtää arvot ja ihanteet sen taustalla. Oman (luokan/koulun) toimintakulttuurin demokraattisuutta voi näin ollen tutkia perustojen kautta, esimerkiksi demokratian perusarvon – mielipiteen ilmaisemisen – avulla: onko lapsella oikeus esittää mielipiteensä ja tulla näin kuulluksi ja mahdollisesti myös vaikuttaa päätöksentekoon?

Sen lisäksi, että yhteiskunnallisen tiedon syvempi ymmärtäminen osoittautuu puutteelliseksi koulutien päättyessä, kouluopetus on epäonnistunut myös yhteiskunnallisten asioiden kiinnostuksen herättämisessä (Nurmi 2002, 90–91). Kuilu niin nuorten arkitodellisuuden kuin koulun opetussisältöjen välillä on kasvamassa.

Huoli huomisen yhteiskunnasta

Mikäli koulu sivuuttaa sille annetun yhteiskunnallisen tehtävänsä ja jos yhteiskuntaoppi ei oppiaineena kykene antamaan kuin kokoelman fraaseja ja yksittäisiä tietoja, voidaan hyvin kysyä, millaisilla hartioilla yhteiskuntamme hyvinvointi tulevaisuudessa lepää? Ainakin valtioneuvosto kantaa noiden hartioiden kantokyvystä huolta ja on ensimmäistä kertaa maamme historiassa käynnistänyt erilaisia politiikkaohjelmia. Niiden tavoitteena on vastata keskeisiin yhteiskunnallisiin haasteisiin, joihin tarvitaan useiden ministeriöiden yhteistyötä.

Ohjelmia on kaikkiaan neljä ja yksi niistä on kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. Sen taustalla ovat seuraavat syyt (Niemelä 2003, 2–3):

- Edustuksellisen demokratian ongelmat
- Kansalaisyhteiskunnan ja sosiaalisen pääoman merkityksen kasvu
- Aktiivinen kansalaisuus oppimistavoitteena (elinikäinen oppiminen)
- Kansallisvaltioiden aseman muuttuminen ja uusi kansallinen kertomus (Suomi maailmassa)

Koska aktiivinen kansalaisuus (monimuotoista kansalaistoimintaa erilaisissa organisoiduissa ryhmissä) on asetettu oppimistavoitteeksi, koulujen ja oppilaitosten merkitys nousee koko ohjelman kannalta hyvin tärkeäksi. Hallinnollisen osapuolen ollessa näin vahvasti mukana, koulutuksen muutokselle on olemassa rakenteelliset mahdollisuudet onnistua, jos toteuttavat yksiköt eli koulut, oppilaitokset ja opettajat lähtevät siihen mukaan (Fullan 1995, 300–301).

Huoli nuorten kiinnostumattomuudesta ei ole vain Suomen ongelma, vaan koko Eurooppa painii samojen ongelmien kanssa. Euroopan unioni reagoi muun muassa nuorten passivoitumiseen käynnistämällä vuonna 2004 *Active European Citizenship* -ohjelman, joka kestää vuoden 2006 loppuun.

Kansalaisvaikuttamishanke opettajankoulutuksessa

Muutoksen aikaansaamisessa opettajankoulutuslaitokset ovat avainasemassa. Niinpä yksi kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman osaohjelmista on kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa. Hankkeen tavoitteet ovat kahtalaiset: yhtäältä saada kansalaisvaikuttamisen ja aktiivisen kansalaisuuden näkökulmat osaksi koulujen, oppilaitosten ja opettajankoulutuslaitosten arkea ja toisaalta saada tutkimustietoa kansalaisvaikuttamisesta.

Aktiivisen kansalaisuuden saaminen osaksi arkea vaatii, että koulujen ja opettajankoulutuslaitosten opetussuunnitelmissa sekä niiden toimintakulttuurissa huomioidaan hankkeen tavoitteet ja pyritään löytämään niihin toimivia käytännön ratkaisuja. Valtakunnallisissa perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmissa vaaditaan koululta aktiivisempaa otetta yhteiskunnallisen kasvatuksen saralla kuin vuoden 1994 opetussuunnitelmissa. Samaan aikaan opettajankoulutuslaitosten tutkintovaatimuksissa yhteiskunnalliset sisällöt näyttävät kasvavan. Käytännön ratkaisut ovat kuitenkin vasta edessä.

Tutkimustiedon kartuttamiseen liittyvän tavoitteen osalta Sirkka Ahonen hahmottelee kansalaisyhteiskuntaan kasvamiseen liittyviä tutkimuskysymyksiä, joita on lukuisasti aina kouludemokratiahankkeista yleiseen nuorta sukupolvea vaivaavaan poliittiseen välinpitämättömyyteen saakka (Ahonen 2004). Opettajankoulutuslaitosten on pyrittävä vastaamaan kansalaisvaikuttamisen lisäämisen haasteeseen ennen kaikkea opetussuunnitelmatyössä ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Niiden kehittäminen vaatii tutkimustietoa, eikä opetuksen ja tutkimuksen tule kulkea toisistaan irrallisina.

Käytännön lähtökohtia

Sisukkaasti vain tutkii ja tutkii tutkimisen päällekin, niin kyllä se arvoitus selviää. Ei ne ropleemit kimpaleina aukea, vaan niitä pitää jälttää kuin lanttuja. (Huovinen 2004, 10.)

Kuinka mallintaa käytäntöön teemaa, joka kuuluu oppisisältönä ja näkökulmana kaikkeen opettajan työhön? Miten ylipäättänään ymmärtää aktiivinen kansalaisuus, kansalaisvaikuttaminen ja yhteiskunnallinen kasvatusta? Oheisessa lainauksessa Veikko Huovisen romaanista *Konsta Pylkkänen etsii kortteeria* (2004) Konsta kiteyttää ytimekkäästi ajatuksen, jolla myös yhteiskunnalliseen näkökulmaan olisi pureuduttava. Koska tutkiva oppiminen on otettu uuden opetussuunnitelman läpi kulkeväksi juonteeksi, tarkoittaa se samalla sitä, että ilmiöstä tulee tällöin löytää myös sen yhteiskunnallinen sisältö, sillä mikään ilmiö ei ole vailta yhteiskunnallista sidosta. Ratkaisevaa onkin, miten sitä lähestytään.

”Kielen ja kokemuksen pedagogiikka tarkoittaa sitä, että opiskelijat opetetaan lukemaan sanaa ja maailmaa kriittisesti, tietoisina kulttuurisista koodeista ja ideologian vaikutuksista elämän eri osa-alueilla” (McLaren ja Giroux 2001, 100). Voisiko tämä kriittisen pedagogiikan perusajatus olla yksi ohjenuorista myös opettajankoulutuksessa? Se, että opetuksen tulee olla poliittisesti sitoutumatonta, ei tarkoita sitä, että opetussuunnitelma ja opetuksen sisällöt olisivat poliittisesti vapaita. Esimerkiksi Sakari Suutarinen on edellä mainitussa CIVICS-loppuraportissa tuonut esille kouluopetukseen liittyvän kansallisen suurkertoimuksen, jossa korostuvat valtiollisuus ja etnisesti painottunut suomalainen identiteetti (Suutarinen 2002, 39–40). Peruskoulun opetussuunnitelma on myös poliittinen asiakirja ja se tulisi avata myös tästä näkökulmasta siinä missä oppikirjat, jotka tulisi nähdä vain eräinä näkökulmina, ei neutraaleina tai objektiivisina totuuksina.

Tutkiminen on vastaus ilmiön käsitteellisempään ymmärtämiseen. On kuitenkin äärimmäisen vaikeaa saada aikaan Peter McLarenin ja Henry A. Giroux'n lainauksessa asetettu tavoite eli oppia lukemaan sanaa ja maailmaa kriittisesti, erityisesti jos lopputuloksen tulisi olla myös toimintaa ja vaikuttamista, ei pelkästään kriittistä analyysia ja kritiikkiä. Ilmiötähän voimme lähestyä teoreettisen mielenkiinnon näkökulmasta. Vaikuttaminen vaatii taakseen tarpeen tai halun.

Toteutin itse syksyllä 2004 luokanopettajien kanssa yhden opintoviikon kokonaisuuden *Opettaja ja yhteiskunta* niin, että opiskelijoiden tehtävänä oli tutkia jotakin kouluun liittyvää yhteiskunnallista ilmiötä ja käsitteellistä tutkimustulokset käsittekaavion muotoon. Menetelmänä käytettiin ongelmaperustaisen oppimisen peruskaavaa siten, että ohjaamiani ryhmäkohtaisia kokoontumisia oli kaikkiaan viisi ja kunkin kokoontumisen välissä opiskelijat työskentelivät itsenäisesti. Näinkin pienen kokonaisuuden puitteissa saatiin aikaan alun hämmästelyn jälkeen syvälle meneviä analyyseja valituista ilmiöistä, mutta osallistuvan toimintatutkimuksen tasolle ei näissä resursseissa päästy.

Vaikuttaminen ja ylipäättänsä osallistuminen vaativat kulttuuria, jossa kyseisiä asioita voidaan oppia. Niin koulujen, kuin yleensä oppilaitosten osalta voidaan todeta, ettei niiden toimintakulttuuriin kuulu vaikuttamiseen kasvattaminen. Kouludemokratia on useimmissa tapauksissa näennäistä. Hyvinvointiyhteiskunnan kriisin yhteydessä on puhuttu siitä, että viimeisten vuosikymmenten yhteiskunnallinen kehitys Suomessa on johtanut siihen, ettei nuorilla ole tarvetta olla aktiivinen ja osallistua yhteiskunnallisesti, koska asiat ovat hyvin. Koulujen jatkuvien muutospaineiden ja säästöjen vaivaamilla opettajilla ei ainakaan tätä ongelmaa ole.

Peruskoulun osalta muutosta pyritään saamaan aikaan todella voimakkaasti. Ennen ”opetuksen marginaalissa” olleet peruskoulussa opetettavat aihekokonaisuudet, jotka ovat tärkeää yhteiskunnallisen opetuksen ja kasvatuksen sisältöaluetta, on nyt nostettu keskeiseksi opetuksen osa-alueeksi. Myös peruskoulussa

opettavien aineiden monialaisissa opinnoissa aihekokonaisuuksien on oltava aikaisempaa selvemmin ja avoimemmin näkyvissä.

Seitsemästä aihekokonaisuudesta *osallistuva kansalaisuus* pyrkii suorimmin vastaamaan nuorten yhteiskunnallisen aktiivisuuden kasvamiseen. Osallistuminen itsessään ei vielä merkitse vaikuttamista, mutta prosessissa mukana oleminen mahdollistaa sen. Osallistuminen saattaa toisin sanoen johtaa osallisuuteen. (Horelli 2004, 73.) Liisa Horellin ehdottama toimintatapa – osallistuva toimintatutkimus – on yksi metodologinen ratkaisu siirtyä tiedollisen tarkastelun alueelta toiminnalliselle tasolle. Tapa vaatii toimintakulttuuria, jossa opettajat siirtyvät laajempaan yhteistyöhön eivät pelkästään koulussa, vaan verkostoitumalla myös koulun ulkopuolelle. Henkisesti se vaatii myös opettajalta asettumista aktiivisen oppijan rooliin. (Vauras 2004, 179–183.)

Suuntana tulevaisuus

Tutkiva ote ammattiin – erityisesti osallistuva toimintatutkimus –, yhteiskunnallinen näkökulma opintojen kaikissa vaiheissa sekä peruskoulussa opettavat aihekokonaisuudet luovat raamit niin aktiivisen kansalaisuuden kuin kansalaisvaikuttamisen ymmärtämiseen ja sisäistämiseen. Kirjoitetun opetussuunnitelman tavoitteiden saaminen käytäntöön on tulevien vuosien haaste ja ratkaisujen etsiminen on kansalaisvaikuttamishankkeen keskeinen tehtävä.

Jyväskylässä 4.11.2004 pidetyn Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa -hankkeen aluekokouksen yksi keskeisistä tuloksista oli, että yhteiskunnalliset näkökulmat ovat olleet opetuksen sisältönä opettajankoulutuslaitosten opetussuunnitelmassa marginaalisessa asemassa ja niistä ovat vastanneet lähinnä yksittäiset henkilöt. Tulevissa kokouksissa ja yleisesti alueellisessa yhteistyössä tulisi alkuvaiheessa pureutua tähän kysymyksen

”käytännön opetussuunnitelmasta” eli millaiseen opetukseen olemassa olevat resurssit antavat mahdollisuuden.

Opetukseen liittyvät ratkaisut eivät kuitenkaan yksin riitä kuten ei pelkkä tietokaan. On tärkeää päästä käsiksi päätöksenteon ja talouden mekanismeihin, jotka vaikuttavat koulutusjärjestelmässä, mutta ellei opiskelijoille tarjota mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon ja vaikuttaa tehtäviin ratkaisuihin, eivät ajatukset välttämättä siirry ammatin arkeen. Opettajaksi kouluttautuvista iso osa on valmis ottamaan yhteiskunnalliset teemat opetukseensa vasta ylemmillä luokilla, vaikka todellisuudessa teemat eivät ole ikään sidottuja. Kyse ei siis ole pelkästään tiedon lisäämisestä, vaan asenteiden muuttamisesta.

Kirjallisuus

- Ahonen, S. 2004. Voiko kansalaisvaikuttamista oppia? Teoksessa S. Borg (toim.) Mahdollisuuksien maa. Kartoitusta ja puheenvuoroja suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tutkimuksesta. Oikeusministeriön julkaisu 10/2004, 100–105. Verkkoversio osoitteessa www.om.fi/28735.htm.
- Fullan, M. G. 1995 (1982). *The New Meaning of Educational Change*. London: Cassell.
- Horelli, L. 2004. Lapset ja nuoret osallistujina. Teoksessa M-L. Loukola (toim.) Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Jyväskylä: Opetushallitus, 72–82.
- Huovinen, V. 2004. Konsta Pyykkänen etsii kortteeria. Helsinki: WSOY.
- Löfström, J. 2001. Yhteiskuntatiedon kehittämissuunta: tiedetaustan selkiyttäminen ja teoreettisuuden lisääminen. Teoksessa J. Löfström (toim.) Yhteiskuntatiedon tiedetausta: ainedidaktisia lähtökohtia oppiaineen kehittämiseen. Helsingin yliopisto. Vantaan täydennyskoulutuslaitos. *Studia Paedagogica* 26, 20–29.
- McLaren, P. ja Giroux, H. A. 2001. Kirjoitusta marginaalista. Identiteetin, politiikan ja vallan maantieteet. (Suom. J. Vainonen). Teoksessa T. Aittola ja J. Suoranta (toim.) Kriittinen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino, 73–107.
- Niemelä, S. 2004. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma – taustaa ja tavoitteita. Julkaisu osoitteessa www.om.fi/uploads/ixzwo9u5jk6h4.pdf.
- Nurmi, J. 2002. Nuorten poliittinen sosiaalistuminen. Poliittiseen tietämykseen vaikuttavia tekijöitä. Teoksessa V. Brunell ja K. Törmäkangas (toim.)

- Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, 61–92.
- Suomen peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnalliset tiedot, taidot, käsitykset, asenteet ja toiminta 28 maan kansainvälisessä vertailussa. Tutkimusraportti julkaistu 15.3.2001 osoitteessa www.jyu.fi/ktl/civics.htm.
- Suutarinen, S. 2000. Yhteiskunnallisen opetuksen aseman Suomessa. Teoksessa S. Suutarinen (toim.) Nuoresta pätevä kansalainen. Yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, 33–54.
- Suutarinen, S. 2002. Tietävillä nuorilla syrjäytyneiden asenteet. Suomalaisten nuorten yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta kansainvälisessä vertailussa. Teoksessa V. Brunell ja K. Törmäkangas (toim.) Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, 11–60.
- Vauras, M. 2004. Aihekokonaisuudet opettajuuden kehittäjänä. Teoksessa M-L. Loukola (toim.) Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Jyväskylä: Opetushallitus, 178–189.
- Virta, A. 2000. Kansalainen, demokratia ja valtio yhteiskunnallisen kasvatuksen ydinsisältöinä. Teoksessa S. Suutarinen (toim.) Nuoresta pätevä kansalainen. Yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, 55–85.

PAULI AROLA

PULPETISTA KANSALAISSYHTEISKUNTAAN – KANSALAISSVAIKUTTAMINEN VIIKIN NORMAALIKOULUSSA

Kansalaiskasvatuksen uudet haasteet

Kiinnostus kansalaistoimintaan on viime vuosikymmenien Suomessa tasaisesti vähentynyt. Kansainvälisen IEA-tutkimuksen mukaan suomalaiset peruskoululaiset tietävät paljon yhteiskunnasta, mutta heidän luottamuksensa demokraattiseen yhteiskuntajärjestelmään ja omiin toimintamahdollisuuksiin sen jäsenenä ovat vähäiset (Ahonen 2004, 123; Brunell & Törmäkangas 2002, passim.). Päättäjien keskuudessa politiikkaan kohdistuneen mielenkiinnon väheneminen on herättänyt huolestumista, ja siksi valtioneuvosto on käynnistänyt kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman, jonka avulla kansalaisten yhteiskunnallista aktiivisuutta pyritään lisäämään (Valtioneuvoston kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma 2004; Mölsä 2004, 5).

Yhteiskunnallisen passivoitumisen rinnalla on ollut meneillään laajempi yhteiskunnallinen muutos: Suomesta on kasvamassa tietoyhteiskunta (Jokinen & Saaristo 2002, 99–102). On

arveltu, että edustuksellisen demokratian kriisi selittyy osittain siitä, että kansalaisten osallistuminen on muuttunut. He eivät osallistu enää kansalaistoimintaan yhdistyksissä tai poliittisissa puolueissa, vaan elämäntapansa ja kulutustottumustensa tai sähköisen viestinnän tarjoamien välineiden avulla. Yritykset kehittää kansalaisten sähköistä asiointia ja teledemokratiaa ovat uusia aluevaltauksia (Ahonen 2004, 122; Männistö 1997, 83–85; Nuutinen 2000, 136–137; Niemelä 2004, 16). Ne ovat luoneet myös uhkakuvan: osa väestöstä ei pääse osallistumaan päätöksentekoon, kun sillä ei ole uuden toimintakulttuurin edustamia tietoja ja taitoja. Suomalainen osallistumisjärjestelmä perustuu kuitenkin edelleen perinteiseen edustukselliseen demokratiaan ja kansalaistoimintaan.

Vuoden 1994 opetussuunnitelmat rakensivat suomalaista tietoyhteiskuntaa ja sen kansainvälistä kilpailukykyä luonnontieteiden ja tietotekniikan avulla (POPS 1994, 8 ja 11–12). Yhteiskunnallisten kysymysten painoarvo kasvoi kuitenkin ajan mittaan, ja perusopetuksen ja lukion uusissa opetussuunnitelman perusteissa painopiste muuttui yhteiskunnallisempaan suuntaan. Perusteisiin luotiin ns. aihekokonaisuuksia. Niiden avulla opetussuunnitelma velvoittaa perus- ja lukio-opetusta antavan koulun ja sen opettajat edistämään aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista, tukemaan yrittäjyyttä ja monikulttuurisuuteen kasvamista, sanalla sanoen kasvattamaan hyviä ja aktiivisia kansalaisia Suomeen, joka on kohtaamassa yhdentyneeseen Eurooppaan kuuluminen ja globalisaation tuomia haasteita. (LOPS 2003 ja POPS 2004, passim.)

Aihekokonaisuudet muodostavat yhteisen temaattisen pohjan koulun opetussuunnitelmatyölle ja samalla velvoittavat kouluyhteisöä toimimaan yhteisen tavoitteen hyväksi. Jo opetussuunnitelman laatimisvaiheessa opettajat joutuvat pohtimaan, mitä aihekokonaisuudet ja niissä määritellyt tavoitteet merkitsevät yksittäisen luokkatason tai yksittäisen oppiaineen kannalta. Jokaisen opettajan on otettava aihekokonaisuudet työssään huomioon. (Jääskeläinen & Juntila 2003, 41–45.)

Viikin normaalikoulun toimintasuunnitelma hahmottuu

Olen ollut yhdyshenkilönä mukana prosessissa, jossa Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulu on pyrkinyt kohtaamaan edellä kuvatut haasteet. Kyse ei ole vain siitä, miten yliopiston harjoittelukoulu pystyy ottamaan vastaan kansalaisvaikuttamista koskevan haasteen opettajankoulutusta toteuttavana organisaationa,¹ vaan Viikissä on kyse myös siitä, miten koulu ottaa vastaan paikalliset haasteensa. Koulu on vuonna 2003 siirtynyt uuteen toimintaympäristöön Helsingin yliopiston kampusalueelle keskelle uutta Viikin kaupunginosaa. Koulu on kansainvälisempi kuin aikaisemmin, kun maahanmuuttajien ja vieraskielisten kotien osuus on aikaisempaa suurempi. Samalla kouluyksikön koko on kasvanut. Useissa eri toimipisteissä toimineista koulun osista on syntymässä yhtenäinen oppilaitos. Koulussa opiskelee noin tuhat oppilasta. Heitä on esiluokan lapsista aina lukion viimeisen vuoden opiskelijoihin. Koulu on siis keskellä suurta monitahoista muutosta. Aktiivisen kansalaisuuden edistäminen on keino kohdata muutokset ja kehittää koulun toimintakulttuuria muuttuneissa oloissa.

Periaatteessa Viikin normaalikoulun tilanne ei ole kuitenkaan erilainen kuin muidenkaan oppilaitosten vastaava tilanne. Yhteiskunnan muutoksen ja globalisoitumisen kohtaaminen koskee kaikkia. On selvää, että Viikin normaalikoulussa myös aktiivisen kansalaisuuden aikaansaamisen edellytykset ovat samat kuin muualla:

1. Aktiivista kansalaisuutta edistää koulun olemassa oleva henkilökunta, sen oppilaat ja opiskelijat.
2. Koulun hankkeet on toteutettava sen budjettivaroilla.

---

¹ Harjoittelukoulujen yleistä vastuuta kansalaisvaikuttamisesta on korostanut mm. opetusneuvos Armi Mikkola (Suikkanen 2004, 7–9).

3. Aktiivisen kansalaisuuden edistämisen on saatava koulun johdon ja opettajakunnan tuki.
4. Koulun oppilaiden ja opiskelijoiden on oltava halukkaita aktiivisen kansalaisuuden edistämiseen.

Muutoksen käynnistyminen edellyttää muutosagentin, mutta agentti ei voi saada muutosta yksin aikaan, vaan hänen toimintansa edellyttää yhteisön muiden jäsenten halukkuutta lähteä muutosta toteuttamaan. Kouluorganisaatio on saatava toimimaan yhdensuuntaisesti aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi.

Viikin normaalikoulun ratkaisu aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi perustuu kolmeen teesiin, joita voi pitää muutoksen filosofian kulmakivinä:

1. *Tavoitteena on avoimuus*: Hanke on oltava kaikkien koulun jäsenten tiedossa ja kaikilla on oltava yhtäläinen mahdollisuus saada halutessaan sen etenemisestä tietoa.
2. *Tavoitteena on vapaus*: Kaikilla on vapaus tulla haluamallaan tavalla osallistumaan hankkeeseen tai jättäytyä kokonaan tai kulloisenkin elämäntilanteen vuoksi tilapäisesti hankkeen ulkopuolelle. Jokaisen kyvyille on koetettava luoda toteuttamismahdollisuuksia.
3. *Tavoitteena on aktiivisten ihmisten rekrytoiminen*: Koulu yhteisöstä koetetaan rekrytoida mukaan sellaisia opettajia, oppilaita ja opiskelijat jotka haluavat ja voivat osallistua hakkeeseen.²

Usein ulkopuolelta tuleva heräte koulun kehittämiseksi käynnistää sisäisen prosessin, joka saa koulussa jo valmiina olevat voimat aktivoitumaan. Viikin normaalikoulussa pulman muodostaa kuitenkin koulun suuri koko ja sen fyysinen rakenne: Koulu koostuu soluista, joissa aineryhmät työskentelevät melko itsenäi-

---

² Viikin normaalikoulun ratkaisu perustuu ajatukseen verkostoituvasta koulusta. Helakorpi 2001, 58 ja 88–113.

sesti, yhteisiä välitunteja on vain yksi keskellä päivää. Lisäksi alaluokkien ja yläluokkien sekä lukion oppituntien pituus ja tunteiden vaihtumisajankohta on erilainen.

Koulun fyysisestä rakenteesta seuraa, että koulun eri puolilla ei edes aina tiedetä, mitä kaikkea oppilaitoksessa tehdään. Siksi hankkeen oli maksimoitava tiedonkulku, vapaus ja aktiivisten ihmisten osallistuminen. Koska muutokset aiheuttavat helposti jännitteitä, on tärkeä, että uusilla ideoilla ei poljeta jalkoihin sellaisia hankkeita, joita koulussa on jo olemassa tai syrjitä henkilöitä, joilla jo ennestään on produktiivinen panos oppilaitoksen kehittämisessä. Toisaalta muutosten pitäisi rohkaista uusia ihmisiä osallistumaan koulun kehittämiseen ja raivata tilaa uusille ideoille, joita yksittäinen opettaja voi toteuttaa tunneillaan tai luokkansa kanssa. Niitä voidaan saada aikaan yksittäisessä opetustilanteessa, mutta ne voivat olla kouluastekohtaisia tai koko yhteisön yhteisiä. Tätä varten oli luotava organisaatio, joka olisi mahdollisimman yksinkertainen mutta samalla riittävän tehokas ja avoin mutkikkaassa tilanteessa toimimiseksi. Viikin normaalikoulun ratkaisu oli verkostoituminen sekä kansalaisfoorumin, ideapankin ja keskustelupalstan luominen. (Kokousmuistio 2004; Kokousmuistio 2005.)

Kansalaisfoorumi ja soluverkosto syntyvät

Koulu johdon tuella lähetettiin marraskuussa 2004 kaikille Viikin normaalikoulun opettajille kutsu keskusteluun, jossa kansalaiskasvatushanketta pohjustettiin. Viestin takia tuli useita kiinnostuneita yhteydenottoja, mutta itse 2.12. pidettyyn palaveriin pystyi osallistumaan vain pieni osa asiasta kiinnostuneista. Hanketta selostettiin ja käydyn keskustelun pohjalta esitettiin yleinen toimintaohjelma. Samana päivän pidetyssä yläluokkien ja lukion opettajain kokouksessa asiaa selostettiin lisää. (Yläluokkien ja lukion opettajainkokouksen pöytäkirja 2004.)

Tarkoitus oli, että kansalaiskasvatushanke olisi pitkäkestoinen. Tähtäyspiste oli kauempana kuin vain lähestyvässä uudessa lukukaudessa. Lähtökohtana oli ajatus, että halu kehittää kansalaisvaikuttamista oli opettajakunnassa jo olemassa ja organisaation tuli lähinnä kanavoida kiinnostus siten, että se tuottaisi kansalaisvaikuttamishankkeen kannalta edullisia projekteja. Kantava idea oli hyvin yksinkertainen: asiasta kiinnostuneet kutsuttiin ideoimaan koko kouluyhteisöä koskevia hankkeita. Tilaisuus sai työnimen Kansalaisfoorumi, ja sen tarkoitus oli olla vapaamuotoinen keskustelutilaisuus. Sellainen toteutuikin seuraavan vuoden tammikuussa.

Kansalaisfoorumi on määrä kutsua kokoon 1–2 kertaa lukukaudessa. Kunkin vuoden tavoitteita linjataan keskustelemalla ja keskustelun pohjalta muodostetaan toimintaryhmiä, soluja, jotka ovat kiinnostuneita jonkin erityisalueen kehittämisestä ja keskittyvät esimerkiksi yrittäjyyden tai monikulttuurisuuden ongelmien ratkomiseen. Foorumin keskusteluihin kutsutaan mukaan myös oppilaskunta.

Alustavissa keskusteluissa paljastui, että eri puolella koulua toteutettiin hankkeita, joista kaikki eivät riittävästi tienneet. Tällainen oli esimerkiksi alaluokkien Pikku parlamentti, jonka nimenomainen tarkoitus oli kasvattaa vaikuttamiseen ja vastuun kantamiseen. Samanlainen oli kestävä kehityksen ympäristöhanke, jossa oppilaat yrittävät vaikuttaa ympäristön laatuun. Ideoiden keräämisen kannalta päätettiin perustaa sähköinen ideapankki, joka ideoita kukin voi hyödyntää haluamallaan tavalla. Samoin päätettiin perustaa sähköinen keskustelufoorumi, jossa mielipiteitä oli mahdollista vaihtaa.

Kansalaisfoorumin 18.1.2005 pidettyyn tilaisuuteen osallistui 20 henkilöä. Mukana oli johtava rehtori, kaksi peruskoulun rehtoria, ala- ja yläluokkien opettajia sekä useita oppilaskunnan edustajia. Lyhyen alustuksen piti alaluokkien Pikku parlamenttia johtava peruskoulun yhdeksäsluokkalainen Nina Väisänen, joka esitteli parlamentin toimintaa. Alustuksen pohjalta käytiin keskustelua, jossa lukion opiskelijoilta tuli runsaasti ideoita jatko-

kehittelyn pohjaksi. Aktiiviseen kansalaisuuteen kasvattaminen ymmärrettiin laajasti. Se oli muun muassa kouluyhteisön jäsenten keskinäistä huolenpitoa, osallistumista demokraattiseen päätöksentekoon ja yrittäjyyttä. Keskustelun jälkeen muodostettiin itsenäisiä soluja niistä, jotka olivat halukkaita tekemään yhteistyötä. Ideoituja hankkeita oli useita. Soluja syntyi kehrittelemään keväällä 2005 toteutettavaa kouludemokratiapäivää, jota oppilaskunta oli jo keskuudessaan pohtinut, sekä kummiluokkatoiminnan kehittämistä yhdessä tukioppilaiden kanssa. Haluttiin myös selvittää, miten taidelaitosten kanssa tehtävän yhteistyön avulla voisi edistää aktiivista kansalaisuutta. Myöhemmin käytiin käytävä- ja opettajainhuonekeskusteluja monikulttuurisuuden kohtaamisesta, yrittäjyydestä ja yritysten kanssa tehtävästä yhteistyöstä työelämään tutustumisessa, joita yksittäiset opettajat olivat halukkaita edistämään.

Solut etsivät yhteistoimintakumppaneitaan verkostoitumalla. Ne pitävät kuitenkin kansalaisvaikuttamishankkeen yhdyshenkilön eli tämän artikkelin kirjoittajan välityksellä muut projektin jäsenet ja koko kouluyhteisön tietoisena oman hankkeensa etenemisestä. Kansalaisfoorumin yhteisten keskustelujen avulla luodaan hankkeisiin yhtenäisyyttä. Keskustelujen ja solujen työn tuloksista on tarkoitus tehdä ehdotuksia koulun yhteisiksi hankkeiksi opettajainkokouksen päätöksentekoa varten.

Ideat ovat kehitteillä ja tulevaisuus näyttää, millaista toimintaa tämä organisaatio pystyy tuottamaan. Mikäli ideat ovat käyttökelpoisia, niistä kehityskelpoisimmat voidaan välittä eNorssi-verkon avulla muiden käytettäväksi. (Kokousmuistio 2004; Kokousmuistio 2005.)

Kansalaisvaikuttaminen Viikin normaalikoulun opettajankoulutushankkeena

Edellä kansalaisvaikuttamista on esitelty osana koulun oman toimintakulttuurin kehittämistä. Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulu on kuitenkin ensisijaisesti opettajankoulutusta antava yliopiston erillisyyksikkö, jonka tehtävä on omalta osaltaan vastata opettajiksi opiskelevien aineenopettajien ja luokanopettajien praktikumopinnoista.

Harjoittelukoululla on vuosien mittaan lisääntyvä velvoite kehittää praktikumopintoja pitemmiksi opetusjaksoiksi, jossa opiskelijalla on suurempi vastuu oppilaittensa ja opiskelijoittensa oppimisesta kuin ennen. Opetuksen ja sen suunnittelun rinnalla on päästävä perehtymään ns. koulunpitoon eli käytännön kouluelämään. Tässä tarkoituksessa ruvettiin koulussa vuonna 2001, kun se oli vielä nimeltään Helsingin II normaalikoulu, kehittämään aineenopettajiksi opiskeleville tarkoitettua pedagogista seminaaria.³ (Ehdotus koulunpidon uudistamiseksi 2002.)

Viikkiin siirtymisen jälkeen pedagoginen seminaari koki kaksi suurta muutosta: Sen toteuttajiksi saatiin aineenopettajien lisäksi luokanopettajia. Yhteistyö aineenopettajien ja luokanopettajien välillä koettiin erittäin myönteiseksi ja sitä haluttiin jatkaa. Toisaalta seminaari avattiin sekä luokanopettajiksi opiskeleville että sellaisille kenttäkouluissa opiskeleville aineenopettajille, jotka halusivat oma-aloitteisesti tulla mukaan. Tämän hetken kehittämisvision mukaan pedagoginen seminaari on suunnattu kaikille Viikissä opettajiksi opiskeleville, mutta se on avoin myös muualla opettajiksi opiskeleville, joita seminaarissa käsiteltävät aiheet kiinnostavat. (Pedagogisen seminaarin ohjelmat ja välitilinpäätökset 2002–2004.)

---

³ Työryhmän kokoonkutsujana oli rehtori Mikko Sinisalo ja jäseninä lehtorit Pauli Arola, Pauli Kajander ja Lasse Vanhanen.

Seminaari on ollut luonteva aktiivista kansalaisuutta koskeva toteuttamisfoorumi. Siksi seminaarin aiheina on ollut viimeisimmän kahden vuoden aikana kansalaisuuteen ja monikulttuurisuuteen liittyviä teemoja. Seminaari, joka alun alkaen ei ollut kansalaiskasvatuksen väline, on muuttunut ajan mittaan sellaiseksi. Tällä hetkellä kansalaiskasvatus on opettajankoulutuksessa opetusharjoittelun lisäksi ennen kaikkea pedagogisen seminaarin kautta toteutuva hanke. (Pedagogisen seminaarin ohjelmat ja välitilinpäätökset 2002–2004.)

Tulevaisuuden haasteet

Kansalaisvaikuttamisen toteuttaminen on aloitettu, mutta on ilmeistä, että vain pintaa on toistaiseksi raapaistu. Jatkokehittelyn kohteita on useita.

Huolenpito hankkeen jatkumisesta on suuri haaste: Kaikissa hankkeissa ihmiset, jotka ovat niitä toteuttamassa, alkavat ennen pitkää väsyä ja kulua loppuun, vaikka alkuinnostus on ollut suurta. Siksi on vaarallista kuvitella, että kansalaisvaikuttamishanke eläisi vain joidenkin harvojen aktiivisten varassa. On tärkeä varmistaa että, uusia tuoreita voimia saadaan muuttamaan käytänteitä oman näkemyksensä mukaiseksi. Vanhoilla aktiiveilla on oltava oikeus siirtyä katsomoon, josta he voivat tulla mukaan uudelleen lepovuoron jälkeen.

Byrokraatisoitumista on koetettava välttää. Jokainen hanke tuottaa tehtäviä, paperia, lupia jne. Mitä mutkikkaammaksi järjestelmä muuttuu, se hankalampi se on toteuttaa. Mitä yksinkertaisempi organisaatio hankkeella on, sen helpommin se mukautuu muuttuviin oloihin ja sen paremmin toteuttajat siinä viihtyvät.

Kansalaisfoorumeissa kehitellyt ideat on muutettava koulun toimiviksi ja eläviksi käytänteiksi. Monet asiat toimivat hankkeina, mutta niissä kehiteltyjen ideoiden muuttaminen koulun

arjeksi on itse hanketta suurempi ja vaativampi tehtävä. Siksi on tärkeää, että kaikista hankkeista saatavaa kansalaiskasvatuksellista hyötyä voi pohtia yhdessä ja suunnitella yksinkertaisia menettelytapoja, jotka muuttavat hankkeen eläväksi arjeksi.

Toistaiseksi kansalaisvaikuttamishankkeen kytkeminen opettajankoulutukseen on vielä alkutaipaleellaan. Opiskelijat ovat mukana kaikille tarkoitetun pedagogisen seminaarissa, mutta se tuskin riittää. On tärkeä saada heidät harjoittelemaan asioita, joiden parissa he joutuvat itse toimimaan. Sama pätee peruskoulun oppilaisiin ja lukiolaisiin nähden. Tällä tavalla kansalaisvaikuttaminen muuttuu osaksi koulukulttuuria. Se ei tapahdu puhumalla vaan tekemällä.⁴

---

⁴ Toimintaa ja mielekästä tekemistä koskeva näkökulma tuotiin painokkaasti esiin keskusteluissa (Kokousmuistio 2005).

Lähteet ja kirjallisuus

- Ahonen, S. 2004. Kansalaisvaikuttaminen koulun haasteena. Teoksessa S. Ahonen & A. Siikaniva (toim.) Eurooppalainen ulottuvuus. Ainedidaktinen symposiumi Helsingissä 6.2.2004. Helsingin yliopiston Soveltavan kasvatustieteen laitos.
- Brunell, V. & Törmäkangas, K. (toim.) 2002. Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Ehdotus koulunpidon uudistamiseksi 3.3.2002. Kirjoittajan hallussa.
- Helakorpi, S. 2001. Innovatiivinen tiimi- ja verkostokoulu. Tampere: Tammi.
- Jokinen, K. & Saaristo, K. 2002. Suomalainen yhteiskunta. Juva: WSOY.
- Jääskeläinen, L. & Junttila, R. 2003. Eheyttäminen ja aihekokonaisuudet. Teoksessa J. Kauppinen, L. Jääskeläinen, M. Montonen & A. Tella, (toim.) Lukion opetussuunnitelmaopas. Vammala: Opetushallitus, 41–45.
- Kokousmuistio 18.1.2005. Kirjoittajan hallussa.
- Kokousmuistio 2.12.2004. Kirjoittajan hallussa.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Vammala: Opetushallitus. [LOPS 2003]
- Männistö, A. 1997. Ehjä, ekologinen informaatioaika. Teoksessa K. Stachon (toim.) Näkökulmia tietoyhteiskuntaan. Tampere: Gaudeamus, 68–88.
- Mölsä, A. 2004. Katset yli tonttirajojen. Poliitikkaohjelmat – hallituksen uusi työkalu. Kansalainen 2004, 4–5.
- Niemelä, S. 2004. Kansalaisten ideoilla parempaa hallintoa. Kansalainen 2004, 15–16.
- Nuutinen, P. 2000. Näkökulmia nuorten poliittiseen sosiaalisaatioon. Teoksessa S. Suutarinen, (toim.) Nuoresta pätevä kansalainen. Yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa. IEA Civics – Nuori kansalainen -tutkimuksen julkaisuja 1. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 127–145.
- Pedagogisen seminaarin ohjelmat ja välitilinpäätökset 2002–2004. Kirjoittajan hallussa.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. 4. korjattu painos. 2002. Helsinki: Opetushallitus. [POPS 1994]
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Vammala: Opetushallitus. [POPS 2004]
- Suikkanen, P. 2004. Opettaja vaikuttaa. Miten aktiivista kansalaisuutta opitaan ja opetetaan? Kansalainen 2004, 7–9.
- Valtioneuvoston kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. 2004. Luettu 15.1.2005. <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/pdf/fi/42831.pdf>
- Yläluokkien ja lukion opettajainkokouksen pöytäkirja 2.12.2004. Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulun arkisto.

ANU SIIKANIVA

KATSAUS VUONNA 2004 JÄRJESTETTYIHIN ALUEKOKOUKSIIN

I Ohjausryhmän toiminta – taustaa aluekokouksille

Hanketta koordinoiva ohjausryhmä tapasi vuoden 2004 aikana kaksi kertaa. Ensimmäisessä kokouksessaan ohjausryhmä päätti hankkeen osalta neljän alueellisen kokouksen järjestämisestä kuluvan syksyn aikana. Kokouspaikoiksi valittiin Helsinki, Jyväskylä, Oulu ja Vaasa. Kokousten ajat ja järjestys olivat järjestäjien vapaasti valittavissa. Ohjausryhmässä esitettiin myös toive, että kokous voitaisiin kullakin alueella järjestää harjoittelukoulun tiloissa, jotta koulukulttuuri olisi luontevasti läsnä kokouksissa. Lisäksi ohjausryhmä päätyi luonnostelevaan yleisellä tasolla kokousten mahdollisia aiheita ja ohjelmaa. Ehdotettiin, että aamupäivän aikana kokouksessa voitaisiin hyödyntää erilaisia asiantuntijatahoja, jotka voisivat esityksissään sivuta esimerkiksi nuorten kansalaisaktiivisuudesta löytyvää tutkimustietoa, puhujan omia kokemuksia sekä opettajankoulutuslaitosten ope-
tussuunnitelmanäkymiä. Iltapäiväksi ehdotettiin järjestettäväksi työpajoja, joissa käsiteltäisiin kansalaisvaikuttamista koulun toi-

mintaympäristössä. Esimerkiksi seuraavat aiheet nousivat esiin keskusteluissa:

- kansalaisvaikuttamisen eri aineiden välisenä teemana,
- kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuslaitosten opetussuunnitelmien aihekokonaisuutena,
- osallistumisen mahdollisuudet koulussa,
- harjoittelukoulun ja sen kotikunnan yhteistyö: opiskelijoiden harjoitustyöaiheita,
- opettajasta aktiivinen kansalainen,
- poliitikkojen kutsuminen kouluun,
- mitä opetusharjoittelussa tai pedagogisissa opinnoissa on selaista mihin opiskelija voisi nykyistä aktiivisemmin vaikuttaa,
- koulun oppilaskuntien toiminta opettajankoulutuksen sisältönä ja
- koulukulttuurin kehittäminen koulun opetussuunnitelmassa.

Ohjausryhmän jälkimmäisessä kokouksessa päätettiin lisäksi, että aluekokousten jälkeen kukin yksikkö kokoaa hankkeen edistämiseksi toimintaryhmän, joka suunnittelee kyseisen yksikön toimintaa hankkeen edistämiseksi. Toimintaryhmät paneutuvat ainakin seuraaviin pyrkimyksiin:

- kansalaisvaikuttamisen sisällyttäminen tutkintovaatimuksiin, myös konkreettisella tasolla ja
- koulukulttuurin kehittäminen osallistuvaksi ensisijaisesti harjoittelukouluissa.

Kokouksista tehdyn yhteenvedon sekä kokouskohtaisten muistiotien pohjalta voidaan todeta, että useat ohjausryhmän esittämät teemat olivat edustettuina joko yhdessä tai useammassa aluekokouksessa.

2 Yhteenvedo aluekokousten muistioista¹

Koska kaikkien seminaarien rakenne noudatti kaavaa, jossa aamupäivällä luennoivat kansalaisvaikuttamisen teemaan liittyvät asiantuntijat ja iltapäivällä aihetta syvennettiin työryhmissä, yhteenvedon lähtökohdaksi on otettu sama rakenne. Aluksi esitellään lyhyesti alustuksissa esiin nousseita teemoja työryhmien pohdinnoilla tuettuina ja sen jälkeen puretaan vielä erikseen työryhmien työskentelyä. Työryhmien osalta tarkastelunäkökulmaksi on otettu työskentelyssä esiin tulleet toimintaideat ja kehitystoiveet. Yhteenvedon jälkeen kaikkien kokousten muistiot on esitetty vielä erikseen tarkempaa tutustumista varten.

Aluekokousten keskeisiä teemoja

Yksi eniten alustuksissa esiin noussut teema oli kansainvälisen IEA Civics -tutkimuksen tulokset. Tulokset osoittavat, että suomalaiset nuoret ovat tiedoiltaan hyvin perillä yhteiskunnallisista asioista, mutta sangen haluttomia osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Melko alhaisia tai alhaisia tuloksia saatiin, kun nuorilta tiedusteltiin heidän kiinnostustaan yhteiskunnallisiin asioihin sekä mielipidettä tavanomaisen kansalaistoiminnan tärkeydestä. Nuoret eivät myöskään pitäneet omia vaikutusmahdollisuuksiaan kouluissa hyvinä. Erityisen huolestuttavaa on, että tutkittavat itse ennustivat oman osallistumisaktiivisuutensa pysyvän matalana myös tulevaisuudessa. Miten siis aktivoida nuoria osallistumaan yhteiskunnallisesti ja miten saada heidät vakuuttuneiksi omista vaikutusmahdollisuuksistaan? Toisaalta voidaan myös kysyä mistä johtuu, että tiedolliset valmiudet eivät siirry toimintaan? Tutkimuksen tulokset eivät anna näi-

¹ Yhteenvedon pohjana on käytetty professori Eija Syrjäläisen laatimaa koostetta kokouksista sekä aluekokouksista toimitettuja kokousmuistioita. Muistioita ovat laatineet: Timo Lappi, Rauni Räsänen ja Pasi Hieta (Oulu); Sirkka Ahonen ja Jukka Rantala (Helsinki); Tom Gullberg (Vaasa); Matti Rautiainen (Jyväskylä).

hin kysymyksiin suoria vastauksia, mutta ne antavat aihetta erilaisiin pohdintoihin.

Toisaalta tutkimuksen tuloksia myös kyseenalaistettiin. Vaasassa puhunut Helen Lehto totesi omassa puheenvuorossaan, että suomalaiset nuoret eivät hänen mukaansa ole lainkaan niin passiivisia kuin mitä edellä kuvatut tulokset antaisivat ymmärtää. Kysymys on myös siitä, kannustetaanko nuoria kouluissa toimintaan. Lehto toivoikin sekä määrällisiä että laadullisia uudistuksia koulujen yhteiskunnallisten aineiden opetukseen.

Keskustelu siitä mielletäänkö nuoriso yhteiskunnallisesti aktiiviseksi vai passiiviseksi riippuu myös siitä, mitä aktiivisella kansalaisuudella oikein tarkoitetaan. Miten kansalaisuuden käsite suhteutetaan kansallisesti ja kansainvälisesti? Pitäisikö kansallisen aktiivisuuden sijaan tähdätä globaaliin kansalaisuuteen? Entä ovatko nämä kaksi toiminnan ulottuvuutta sovittavissa ristiriidattomasti yhteen keskenään? Oulun aluekokouksessa puhunut professori Rauni Räsänen korosti kansalaisvaikuttamisen merkitystä nimenomaan globalisaation näkökulmasta. Räsänen mukaan kansalaisvaikuttaminen on nykyään aiempaa monimutkaisempaa ja monikerroksisempaa. Uusina haasteina ovat kansalliset rajat ylittävät kysymykset kuten ympäristö sekä hyvinvoinnin jakaantuminen. Globalisaation vaikutukset nähdään taloudellisesti, hallinnollisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti. Koulujen yhtenä haasteena voisi hänen mukaansa olla irtautuminen liian tiukasta ainejakoisuudesta ja tilan antaminen aihekokonaisuuksille ja ajankohtaisille teemoille, joissa kokonaisuudet hahmottuisivat kasvatustehtävän arvopäämäärien näkökulmasta käsin.

Nykyinen ennestään kasvava monikulttuurinen ympäristö pakkota meidät määrittelemään kansalaisuuden ja myös osallistuvan kansalaisuuden uudelleen. Monikulttuurisuuden teemaa käsittelee Jyväskylän aluekokouksessa Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen johtaja Jorma Ojala. Ojalan puheenvuorossa korostuivat maahanmuuttajien kasvava syrjäytymisriski sekä pyrkimys tasa-arvoon. Jokainen kansalainen on yhtä arvokas ja kaikkien panosta tarvitaan. Tämän vuoksi monikulttuu-

risuuteen sekä kansalaisuuteen liittyy yhtenä tärkeänä tekijänä myös ihmisyyden sekä toisen ihmisen hyväksyminen.

Miksi sitten nuoria eivät kiinnosta yhteiskunnalliset asiat tai miten heidät voisi saada kiinnostumaan? Helsingin aluekokouksen yhden työryhmän pohdittavaksi asetettiin kysymys siitä miten poistaa paha haju politiikasta. Kysymyksenasettelun taustalla lienee oletamus, että politiikan tekemisessä ja erityisesti sen julkisessa esittämisessä on jotain sen kaltaista, että se ei puhuttele nuoria eikä herätä kiinnostusta. Puoluepolitiikka näyttääytyy nuorille samankaltaisena puurona, jossa mielipiteitten ja tavoitteiden erilaisuus ei avaudu. Toisaalta politiikka voidaan nähdä myös arjen ulkopuoliseksi toiminnaksi, jota tehdään erillisissä institutionaalisissa kehyksissä. Molempiin kiinnostavuutta vähentäviin tekijöihin voidaan työryhmän mukaan puuttua opeutuksella. Yksi keino on laajentaa politiikan käsitettä koskemaan arkipäivän poliittisia tekoja. Nuorille voidaan osoittaa, että heidän toimintansa on joka tapauksessa mieltävässä poliittisessä, vaikka he eivät itse niin ajattelisikaan. Esimerkkinä työryhmässä mainittiin kulutustottumukset. Toisaalta opettajan tehtävänä on myös pyrkiä avaamaan poliittista keskustelua niin, että eri puolueiden tai muiden yhteiskunnallisten toimijatahojen ideologiset erot tulevat esiin.

Toinen näkökulma aiheeseen löytyy koulujen pyrkimyksestä toimia poliittisesti puolueettomina tai puoluesitoutumattomina. Keskusteluissa kävi ilmi, että opettajanhuoneisiin toivotaan avoimempaa keskustelua politiikasta ja myös opettajille lupa ottaa kantaa asioihin avoimesti. Mahdollisuus ottaa kantaa antaa opettajalle tilaa toimia aktiivisen kansalaisen esimerkkinä oppilaille.

Kolmannen näkökulman aiheeseen tarjosi Jyväskylän aluekokouksessa esitelty vaikuttamisprojekti, jonka toteutuksessa on ollut mukana myös Jyväskylän normaalikoulun rehtori Pekka Ruuskanen. Ruuskanen toi esiin puheessaan sen, että aktiivisuuden on kohdistuttava nuorten omaan kokemusmaailman ja itselle tärkeisiin asioihin. Ruuskasen mukaan projektissa etsittiin asioita, joihin nimenomaan nuoret itse olivat tai eivät olleet tyy-

tyväisiä ja sen jälkeen lähdettiin arvioimaan omia vaikutusmahdollisuuksia. Onnistumisen kokemukset auttoivat huomaamaan, että asioihin voi vaikuttaa ja sitä kautta on mahdollisuus lisätä ja laajentaa aktiivisuutta.

Henkilökohtaiseen kokemukseen pohjaavan puheenvuoron käytti myös Helsingin aluekokouksessa puhunut kansanedustaja Oras Tynkkynen. Tynkkynen kertoi omasta kasvustaan nuoreksi poliitikoksi, jossa ratkaisevana tekijänä hänen mukaansa oli ollut nimenomaan kansalaisliikkeessä toimiminen. Koulun tehtävänä Tynkkynen mukaan on ensinnäkin antaa kansalaistoiminnasta kuva, jonka perusteella se voidaan mieltää tilanne- ja asiakohdaksi perustelluksi toiminnaksi. Tällöin koulu pyrkii Tynkkynen mukaan demystifioimaan median antamaa kuvaa kansalaisaktivismista. Toisaalta koulu voi myös hyödyntää median tarjoamia mahdollisuuksia saattamalla nuorten tietoisuuteen maailman tapahtumia. Tavoitteena olisi pyrkiä herättämään nuorissa närkästyksen sekä hätäännyksen tunteita, jotka voisivat puolestaan toimia positiivisina herättäjinä yhteiskunnalliseen toimintaan.

Edellä kuvatut teemat liittyivät läheisesti kansalaisvaikuttamisen käsitteen avaamiseen, sen merkityksen ja sisällön pohtimiseen sekä nuorten aktiivisuuden herättelyyn. Näiden käsitteisiin viittaavien teemojen ohella esimerkiksi Vaasan aluekokouksissa käsiteltiin myös muita meneillään olevia nuorten kansalaisvaikuttamiseen ja osallisuuteen liittyviä projekteja. Opetushallituksen edustajana puhunut Kristina Kaihari-Salminen esitteli aihetta yleisemmin koko Euroopan näkökulmasta ja viittasi meneillä olevaan Nuorten osallisuushankkeeseen, joka jatkuu aina vuoteen 2007 asti.

Alustuksissa kansalaisvaikuttamista on lähestytty sekä konkreettisesti että käsitteellisen määrittelyn näkökulmasta. Esillä ovat olleet sekä henkilökohtaiset kokemukset että kansainväliset tutkimustulokset. Lisäksi aihetta on sivuttu tulevaisuuden visioiden ja toiveiden sekä haasteiden ehkä jopa uhkakuvien näkökulmasta. Tarkoituksena on ollut antaa mahdollisimman kattava ja eri näkökulmat huomioon ottava esitys aiheesta, jotta iltapäivien

työryhmätyöskentelyyn olisi riittävästi pureskeltavaa ja keskusteltavaa.

Kansalaisvaikuttaminen kouluissa ja opettajankoulutuksessa – toimintaideoita ja kehittämistoiveita käytäntöön

Kokousten työpajoissa sekä alustuksissa nousi esiin selviä toimintaehdotuksia ja toisaalta myös kehittämistoiveita, joilla kansalaisvaikuttamisen ideaa voitaisiin vahvistaa sekä koulujen että opettajankoulutuksen toimintakulttuureissa. Koulujen osalta toimintaideoissa välittyi vahvasti pyrkimys lisätä laaja-alaisesti oppilaiden vaikuttamismahdollisuuksia kouluissa, työstää kansalaisvaikuttamista tukevia projekteja eri oppiaineissa sekä lisätä yhteyksiä koulun ulkopuolisiin vaikuttajatahoihin. Yksityiskohtaisemmin tarkasteltuna toimintaideoita voitaisiin ryhmitellä vaikkapa seuraavasti:

Koulun päätöksentekoon ja koulukulttuuriin liittyvät toimintaideat ja kehittämistoiveet

- Yhteiset pelisäännöt: Kouluilla voisi olla kirjattuna yhteinen perustuslaki tai oppilaan peruskirja, johon olisi määriteltävä opiskelijoiden oikeudet ja velvollisuudet.
- Päätöksenteko: Nykyisiä päätöksentekoprosesseja tulisi tarkastella kriittisesti ja oppilaiden mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon tulisi parantaa. Oppilaat voisivat esimerkiksi osallistua opettajankokouksiin tai he voisivat olla mukana nykyistä laajemmin päätöksenteossa. Toisaalta myös yhteiset keskustelutilanteet kuten oppilaiden kyselytunnit tai paneelit voisivat lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Näin opiskelijan ei tarvitse välttämättä olla mukana itse päätöksenteossa, mutta hän voi pyytää perusteluita niille päätöksille, joita koulussa tehdään. Yhtenä toimintaideana esitettiin myös oppilaiden ottamista mukaan konfliktien selvittelyyn.

- Oppilaskunnat: Oppilaskunnan toimintamahdollisuuksia tulisi lisätä. Oppilaat ovat esittäneet, että he toivoisivat voivansa vaikuttaa enemmän oppilaiden oikeusturvatapausten käsittelyyn sekä opettajien valintaan peruskouluissa. Samalla tulisi kiinnittää huomiota myös oppilaskuntatyön imagoon; tällä hetkellä toiminnan pelätään jäävän ainoastaan pienen sisäpiirin aktiivisuudeksi, jolloin suurin osa oppilaista jää passiiviseen enemmistöön. Toisaalta toiminta voi keskittyä vaikuttamisen sijaan viihtymiseen. Mahdollisesti oppilaskunnan työn kehittäminen edellyttäisi kouluissa koulun sisäisen vastuun tämänhetkisen jakautumisen pohdintaa ja mahdollista uudelleenarviointia. Konkreettisina ideoina tuotiin esiin esimerkiksi koulun sisäinen uutistoimitus.
- Yleinen toimintakulttuuri: Kouluille ehdotettiin oman kansalaisvaikuttamista koskevan strategian luomista, jossa pohdittaisiin erityisesti kansalaisvaikuttamisen mahdollisuuksia ja toteutumista koulussa. Strategian kehittäminen tarjoaisi mahdollisuuden tarkastella kansalaisvaikuttamista käsitteenä ja avata sen moniulotteista merkitystä koulun toiminnassa. Toisaalta strategiassa voitaisiin asettaa myös yhteisiä toiminnan tavoitteita. Toisena toimintakulttuuriin vaikuttavana ehdotuksena haluttiin uudistaa opettajanhuoneen puhekulttuuria; opettajalle tulisi antaa lupa puhua politiikkaa ja ottaa kantaa yhteiskunnallisiin asioihin. Eräänlaisesta poliittisesta puolueettomuudesta luopuminen voisi mahdollisesti myös rohkaista opettajaa toimimaan entistä paremmin aktiivisen kansalaisen esimerkkinä oppilaille. Yhteiskunnallisia asioita voitaisiin myös käsitellä rohkeammin esimerkiksi päivänavauksissa. Myös tässä korostuu opettajan mahdollisuus ottaa kantaa sekä kiinnittää yhteisesti huomiota yhteisiin, kaikkien kannalta merkityksellisiin asioihin.

Idea ja toiveet, jotka edistäisivät kansalaisvaikuttamisen liittämistä osaksi opetusta

- Opetusmenetelmät: Yhtenä ehdotuksena esitettiin väittelyn hyödyntämistä opetusmenetelmänä. Oman perustellun mielipiteen ilmaiseminen ja toisaalta erilaisten mielipiteitten yhteensovittaminen nähtiin oleelliseksi aktiivista kansalaisuutta kehittäväksi tekijäksi. Vastaavasti taito- ja taideaineissa toiminnallista opetusotetta voitaisiin laajentaa hyödynnettäväksi myös muissa oppiaineissa. Oleellista on huomion kiinnittäminen ilmiöiden käsitteelliseen avaamiseen sekä tutkimuskeskeiseen oppimiseen.
- Omat projektit: Kouluissa voitaisiin toteuttaa entistä enemmän kansalaisvaikuttamiseen tähtääviä projekteja, joiden teemat voisivat nousta esimerkiksi yhteisten teemavuosien tai oppiaineitten välisten aihekokonaisuuksien kautta. Projekteja voitaisiin suunnata enemmän koulun ulkopuolelle hyödyntämällä yhteistyöverkkoja.
- Oppimateriaalit: Oppimateriaaleina voitaisiin hyödyntää autenttista aineistoa. Ylemmillä luokilla oppilaita voitaisiin rohkaista myös materiaalin kriittisempään arviointiin.
- Kansalaisvaikuttamisen portfolio: Portfoliossa yhdistyisivät eri aineiden projektit sekä koulun ulkopuolinen kansalaisaktiivisuus. Kansalaisvaikuttaminen ei ole vain yhden aineen asia, vaan se saa erilaisia muotoja eri oppiaineissa ja eri ikävaiheissa.

Koulun ja sen ulkopuolisten tahojen yhteistyötä korostavat toimintaehdotukset

- Koulun ulkopuolisen kansalaisaktiivisuuden tukeminen: Mikäli oppilas on aktiivisesti mukana esimerkiksi puoluetoiminnassa, koulu voisi tukea häntä tarjoamalla vapautusta opetuksesta. Toisaalta oppilaan kansalaistoiminta voitaisiin ottaa huomioon osana hänen opintosuorituksiaan.
- Yhteistyöverkostot koulun ulkopuolella: On tärkeää, että nuorille annetaan tilaisuus tutustua erilaisiin järjestöihin ja kehittää omia yhteistyöverkostojaan.

Edellä on kuvattu lyhyesti kansalaisvaikuttamista nimenomaan koulun näkökulmasta. Kun tarkastelunäkökulmaksi vaihdetaan opettajankoulutus, huomataan, että monet jo edellä mainitut teemat toistuvat uudestaan. Opettajaksi opiskelevia pyritään aktivoimaan kuitenkin enemmän käsitteellisestä näkökulmasta ja tarjoamalla tuleville opettajille sellaisia tiedollisia ja taidollisia valmiuksia, että he työssään voisivat edelleen pitää esillä aktiivista kansalaisuutta.

Kansalaisaktiivisuus osaksi opetussuunnitelmaa ja opettajankoulutusta

- Opetussuunnitelmat: Kansalaisvaikuttaminen tulisi saada näkyvästi esille opetussuunnitelmassa; kansalaisvaikuttamisen näkökulma ei saa jäädä pelkkiin valinnaisiin aineisiin eikä myöskään määrittelemättömiksi käsitteiksi. Kansalaisvaikuttaminen ei ole ainoastaan yhteiskunnallisten aineiden tehtävä, vaan kaikkien oppiaineiden sisällön jäsentelyssä tulisi ottaa huomioon yhteiskunnallinen näkökulma. Aihekokonaisuudet tulisi myös saada paremmin esille. Liian pieneksi silputuista paloista on vaikea hahmottaa kokonaisuutta.
- Opettajankoulutus: Opiskelijavalinnoissa voitaisiin ottaa huomioon aktiivinen kansalaistoiminta. Opintoja ei pitäisi liiaksi vauhdittaa pelkän tehokkuusajattelun nimissä, vaan koulutuksessa tulisi olla aikaa myös kokonaisvaltaiselle opettajuuteen kasvamiselle; kasvatustieteen rinnalla myös eettistä ja moraalista ainesta. Opintojen aikana opiskelijat olisi saatava nykyistä paremmin mukaan opintojen sisältöjen kehittämiseen; osallistumisesta vaikkapa laitoksen hallintoon ei tulisi rangaista niin, että opiskelijan opinnot jäävät muuten aika-aulusta jälkeen. Esimerkiksi sähköisiä palautejärjestelmiä voitaisiin hyödyntää nykyistä paremmin. Toisaalta myös opiskelijoiden ja opettajien yhteisiä keskustelutilaisuuksia tarvitaan.

Tiedolliset ja taidolliset valmiudet

- Tiedollisten ja taidollisten valmiuksien osalta keskeiseen asemaan nousevat vuorovaikutustaidot. Opettajan kykyä dialogiin oppilaan kanssa tulisi vahvistaa panostamalla koulutuksessa aiempaa enemmän keskustelukulttuuriin ja -taitojen kehittämiseen. Opettajan on yhtä aikaa osattava ilmaista kantansa selkeästi, mutta samalla myös kuunneltava muita ja oltava hienotunteinen sen suhteen, mitä voi sanoa. Myös opettajalta edellytetään omien opintojensa aikana väittelytaitojen omaksumista ja kykyä esittää omia perusteltuja mielipiteitä. Opiskelutavoissa tulevien opettajien oletetaan pystyvän myös kriittiseen luetun ja opiskellun aineiston arviointiin. Lisäksi tulevalta opettajalta odotetaan kykyä huomata tilanteet joihin tulee reagoida sekä uskallusta puuttua niihin.

Opetusharjoitteluiden hyödyntäminen

- Opetusharjoittelussa opiskelijoille tulisi tarjota malleja koulun toimintavoista, joissa kansalaisvaikuttamisen idea toteutuu, esimerkiksi kokemukset oppilaskuntatoiminnasta tai vanhempainyhdistyksistä, vanhempainilloista sekä kouluissa tehtävästä päätöksenteosta.
- Rohkaistaan avoimella keskustelukulttuurilla opiskelijoita tekemään yhteistyötä yli oppiainerajojen.
- Toteutetaan kansalaisvaikuttamista edistäviä projekteja harjoittelun aikana.

3 Mitä aluekokousten jälkeen?

Useimmissa aluekokouksissa päädyttiin perustamaan yksikkökohtaisia toiminta- tai avainryhmiä, joiden tarkoituksena on koontua keskenään. Toiveena on, että yksiköt pohtisivat omalta osaltaan keinoja hyvän osallisuuskulttuurin kehittämiseksi omassa toimintaympäristössään sekä välineitä, joilla voitaisiin

paremmin ottaa huomioon koulun tehtävä kasvattaa toimivia ja aktiivisia kansalaisia.

Aluekokousten kehittämiseksi esitettiin myös, että kokous voitaisiin järjestää vuorotellen alueen eri yksiköissä. Eri järjestäjien paikalliset verkostot ja ideat voitaisiin näin kenties hyödyntää paremmin.

AKTIIVINEN KANSALAISUUS – MITÄ SE ON KOULUSSA JA OPETTAJAN TYÖSSÄ?

Oulun aluekokous Oulun normaalikoululla 21.9.2004

Kokouksen koolle kutsuminen ja tavoite

Oulun aluekokoukseen tavoiteltiin noin 50 osallistujaa Pohjois-Suomen alueelta. Osallistujille lähetetyssä kutsussa hanketta ja sen taustaa kuvattiin seuraavasti:

”Vanhasen hallituksen hyväksymän kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman pyrkimyksenä on edistää aktiivista kansalaisuutta, kansalaisyhteiskunnan toimintaa, kansalaisten yhteiskunnallista vaikuttamista ja edustuksellisen demokratian toimivuutta. Tämän ohjelman valmistelu- ja koordinaatiovastuu jakautuu valtioneuvoston kanslialle, opetusministeriölle, sosiaali- ja terveysministeriölle, oikeusministeriölle sekä valtiovarainministeriölle. Käynnissä on parikymmentä erilaista hanketta. Yksi näistä hankkeista on kansalaisvaikuttaminen ja opettajankoulutus. – –

Ohjelmaan kuuluvat mm. alueelliset seminaarit, joista alla oleva seminaari on Pohjois-Suomea koskettava.”

Aluekokouksen tavoitteeksi asetettiin pyrkimys selvittää mitä aktiivinen kansalaisuus ja kansalaisvaikuttaminen merkitsevät sekä miten niiden tulisi näkyä koulussa ja opettajankoulutuksessa. Lisäksi kokouksessa haluttiin pohtia politiikkaohjelman sisältöjä ja tavoitteita sekä etsiä keinoja ohjelman liittämiseksi osaksi opettajien koulutusta.

Kokouksen ohjelma

Kokouksen avasi normaalikoulun johtava rehtori Timo Lappi. Aamupäivän aikana kuultiin kaksi kokouksen teemaan liittyvää alustavaa puheenvuoroa, joissa aihetta käsiteltiin sekä koulujen opetussuunnitelmien että nuorisotutkimuksen näkökulmasta. Ensimmäisen puheenvuoron käytti opetusneuvos Jorma Kauppinen aiheesta kansalaisvaikuttaminen opetussuunnitelmien valossa ja opettajantyön näkökulmasta. Toisen puheenvuoron aiheena oli kysymys nuorten passiivisuudesta. Alustajana toimi Jyväskylän yliopiston tutkija Sakari Suutarinen ja puheenvuoron pohjana käytettiin IEA Civics -tutkimuksen tuloksia.

Iltapäivällä Oulun yliopiston professori Rauni Räsänen luennoi aiheesta kansalaisvaikuttaminen ja opettajankoulutus. Räsäsen puheenvuoron jälkeen kokouksen osallistujat jakaantuivat pienryhmiin pohtimaan kokouksen yleistä teemaa seuraavien kysymysten näkökulmasta:

- Mitä aktiivinen kansalaisuus koulussa tarkoittaa? Miksi kansalaisaktiivisuutta tarvitaan kouluun? Miten sen tulisi näkyä koulun toiminnassa?
- Mitä kansalaisaktiivisuus on tai tulisi olla opettajankoulutuksessa? Miten sen tulisi näkyä? Miten opettajankoulutusta tulisi tästä näkökulmasta kehittää?

- Mitä voimme tehdä yhdessä kansalaisvaikuttamisen edistämiseksi? Miten jatketaan tämän seminaarin jälkeen? Millainen tutkimus voisi auttaa tässä asiassa?

Pienryhmien jälkeen käytiin loppukeskustelu ja hahmoteltiin yhdessä jatkotoimia.

Kooste pienryhmien pohdinnoista²

Seuraavaan on koottu lyhyesti asioita, joita ryhmien töistä nousi esille. Painopiste on asioissa, jotka esiintyivät useamman ryhmän keskusteluissa.

Kansalaisvaikuttamisesta koulussa oli yhteneviä ajatuksia. Vaikuttamisen näkökulman pitäisi lyödä koulussa itsensä läpi laaja-alaisesti toimintakulttuuria muuttaen, eikä jäädä pelkästään jonkun oppiaineen kuten yhteiskuntaopin harteille. Opettajilta vaaditaan uudenlaista, yhteistyön näkökulmasta lähtevää ajattelua, ja opettajan työtä voidaan arvioida siitäkin vinkkelistä, min-kälaisia ihmisiä hän kasvattaa kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta. Samoin ryhmiä yhdisti näkemys siitä, että koulussa täytyy löytää erilaisia tapoja toteuttaa kansalaisvaikuttamiseen kasvatamista eri-ikäisten oppilaiden kanssa. Liikkeelle täytyy kuitenkin lähteä jo varhain ja tarpeeksi helpoista asioista ottaen huomioon lasten kehitystaso.

Vaikuttamiseen ja päätöksentekoon liittyvää käsitteistöä pidettiin vaikeana. Kahden eri ryhmän työssä tuotiin päämääränä esille, että oppilaan pitäisi saada koulussa kokemus kuulluksi tulemisesta ja asioihin vaikuttamisesta. Tämä kantaa hedelmää parhaassa tapauksessa koko loppuelämän ajan.

---

² Yhteenveto perustuu Pasi Hiedan kokoamaan aineistoon.

Samoin kokemuksia pitäisi saada onnistuneista keskusteluista, vastakkaisten näkemysten yhtensovittamisesta ja turvallisesta sosiaalisesta ympäristöstä. Vaikuttamista ja sitoutumista heikentävään suuntaan nähtiin vaikuttavan nykyisen tehokkuusajattelun, vaatimuksen suoriutua opinnoista tehokkaasti ja mahdollisimman nopeasti.

Ideoita käytännön toimintamahdollisuuksista:

- Oppilaskuntien toimintaa tulisi kehittää. Ei saisi tyytyä siihen, että osa oppilaista toimii aktiivisesti suuren passiivisen joukon puolesta, vaan pitäisi pyrkiä siihen, että koulun toimintakulttuuri mahdollistaa kaikkien osallistumisen.
- Useammassa ryhmässä esitettiin ajatus ”oppilaan/opiskelijan peruskirjasta” tai ”koulun perustuslaista”, jossa määritellään oppilaan/opiskelijan perusoikeuksia ja velvollisuuksia.
- Kansalaisvaikuttamisen taitojen oppimiseen vaikuttavina tekijöinä nostettiin esille yhteiskuntapalvelujaksot opinnoissa, autenttiset oppimateriaalit ja opettajan esimerkin suuri vaikutus. Aihekokonaisuuksien käsitteleminen esimerkiksi teemavuosien avulla nähtiin yhdeksi mahdollisuudeksi niiden esille nostamiseksi.

Opettajankoulutuksella nähtiin tehtävä tulevien opettajien kansalaisvaikuttamisen valmiuksien parantamisessa, ja opiskelijoiden aktivoimista pidettiin tarpeellisena. Siksi opettajankoulutuksen opetussuunnitelmaan pitäisi saada raivattua tilaa kansalaisvaikuttamisen käsittelyyn. Työryhmissä pidettiin tärkeänä, että opettajaksi opiskelevat saavat opinnoissaan mallin koulun toimintatavoista, joissa kansalaisvaikuttamisen näkökulma on otettu huomioon. Aihekokonaisuudet tulisi nostaa opettajankoulutuksessa näkyvämpään asemaan.

Useammassa yhteydessä nostettiin esille vaatimus keskustelutaitojen tärkeydestä.

Opettajankoulutuksen tulisi harjoittaa opiskelijoiden pedagogista sosiaalista taitoa, ”tartu hetkeen” -valmiuksia. Tämä tar-

koittaa kykyä kohdata oppilas hienotunteisesti ja arvostaen, kykyä argumentointiin ja erilaisten näkemysten ymmärtämiseen sekä kykyä dialogiin. Tulevien opettajien pitäisi omaksua ajattelutapa, jossa oppilaiden kuuleminen ja heidän vaikutusmahdollisuutensa ovat normaali asia, ei erityistapaus.

Mitä kokouksen jälkeen?

Pohjois-Suomen alueen osalta jatkosta sovittiin, että Oulusta, Rovaniemeltä ja Kajaanista nimetään omat toimintaryhmät, jotka huolehtivat asian edistämisestä omissa yksiköissään. Toimintaryhmät kokoontuvat alueellisesti ensimmäisen kerran marraskuun 2004 loppuun mennessä.

NUORESTA TOIMIVA KANSALAINEN – KANSALAISVAIKUTTAMINEN OPETTAJANKOULUTUSLAITOSTEN OHJELMASSA

Etelä-Suomen aluekokous Helsingin yliopiston Viikin normaali-
koululla 7.10.2004

Kokouksen koolle kutsuminen ja tavoite

Kokoukseen otti osaa neljäkymmentäviisi kansalaisvaikuttamis-
hankkeesta kiinnostunutta opettajankouluttajaa ja opettajankou-
lutuksen sidosryhmän edustajaa Helsingin, Hämeenlinnan, Rau-
man, Tampereen ja Turun opettajankoulutusyksiköistä.

Kokous suunnitteli kansalaisvaikuttamisen harrastuksen ja
tietotaidon sisällyttämistä opettajankoulutukseen. Tarkoituksena
on, että tulevat opettajat ovat valmiita kasvattamaan koululai-
sista toimivia kansalaisia.

Kokouksen ohjelma ja alustuspuheenvuorojen teemat

Kansalaisvaikuttamisajattelun virittäjinä toimivat kansanedustaja Oras Tynkkynen, tutkija Sakari Suutarinen Jyväskylän yliopistosta ja ohjelmajohtaja Seppo Niemelä oikeusministeriöstä.

Oras Tynkkynen eritteli omaa kasvuaan nuoreksi poliitikoksi. Ratkaiseva avainkokemus oli hänen kohdallaan toimiminen kansalaisliikkeessä. Hänen mukaansa koulun tulisikin demystifoida median maalaama kansalaisaktivismin kuva. Kansalaisvaikuttaminen on tilanne- ja asiakohaista perusteltua toimintaa. Toisaalta Oras Tynkkynen katsoi, että informaation ja kokemusten herättämä närkästyminen ja hätäntyminen ovat positiivisia tunteita, jotka virittävät nuorena toiminnan halua.

Sakari Suutarinen esitteli IEA Civics -tutkimuksen paradoksaalisia tuloksia. Verrattuna kolmenkymmenen muun maan nuoriin suomalaiset koululaiset näyttävät olevan yhteiskunnallisesti erittäin tietäviäisiä mutta kovin haluttomia yhteiskunnalliseen toimintaan. Paradoksia syventää tulos, jonka mukaan hyvin menestyvät oppilaat ovat erityisen haluttomia oman koulunsa oppilaskuntatoimintaan.

Seppo Niemelä keskittyi esityksessään sosiaalisen pääoman käsitteeseen. Sosiaaliset verkostot, luottamus ja toiminnan vastuoroisuus ovat arvokkaita niin yksilölle kuin yhteisöllekin. Niemelä vetosi koulujen toimintakulttuuriin: osallistumaan opitaan osallistumalla.

Iltapäivällä kokous jakaantui viideksi työpajaksi:

- Kansalaisvaikuttaminen aineiden välisenä teemana
- Opettajasta aktiivinen kansalainen
- Miten politiikasta poistetaan paha haju
- Opiskelijademokratian kehittäminen
- Osallistuvan koulukulttuurin kehittäminen

Työpajojen tuottamat ajatukset ja odotukset

1. Kansalaisvaikuttaminen aineiden välisenä teemana, vetäjänä Hannele Cantell

Työpaja käsitteli kysymystä siitä, mitä arvoja, tietoja ja taitoja koulu voi ainejakoisuudestaan huolimatta ja/tai sen ansiosta antaa oppilaille, jotta nämä vaikuttaisivat yhteisten asioiden hoitoon.

Miten kansalaisvaikuttamisen tulisi näkyä koulussa?

Koska osallistumisen tahto nousee kokemuksesta, elämyksestä ja tekemisestä, taito- ja taideaineiden toiminnallinen ote tulisi sisällyttää kaikkiin aineisiin. Toimiva kansalaisuus edellyttää oman arjen haltuunottoa pienten tekojen tasolla. Oppilaiden elämämaailma toimii näin kansalaisvaikuttamisen opiskelun pohjana. Siinä tehtävät omat valinnat ja vastuunotot ovat kansalaisuutta. Kansalaisuus on näin pohjaltaan laaja-alaista ihmisenä kasvamista ja identiteetin rakentamista.

Mitä pitäisi tehdä?

- Ottaa käyttöön kansalaisvaikuttamisen portfolio.
- Muuttaa koulun toimintakulttuuria: ei vain tietoa ja taitoa vaan paljon osallistumista ja yhteistyötä, myös koulua ympäröivään yhteisöön suuntautuvaa (mm. vanhukset ja päiväkotilapset, ”amerikkalaiseen malliin”).
- Integroida luontevasti eri oppiaineiden sisältöjä.
- Tuoda aihekokonaisuudet näkyviksi.
- Ottaa oppilaat mukaan konfliktien selvittelyyn.

Mitä pitäisi tehdä opettajankoulutuksessa?

- Suhteuttaa opettajankoulutus koulun tavoitteisiin.

- Kiinnittää huomiota kokonaisvaltaiseen opettajaksi kasvamiseen – koulutuksessa pitää olla paljon keskustelua.
- Integroidaan oppiaineita, opettajia ja opiskelijoita eri tavoin avoimen keskustelukulttuurin puitteissa.
- Omaksua oppiaineiden sisällön jäsentelyyn uusi näkökulma, joka tuo esiin jokaisesta aineesta yhteiskunnallisen näkökulman.

2. Opettajasta aktiivinen kansalainen, vetäjänä Sirkka Ahonen

Työpaja keskusteli siitä, miksi opettajat yleisesti pitäytyvät politiikasta ja kansalaistoiminnasta, ja siitä, miten opettajista voisi tulla entistä aktiivisempia vaikuttajia. Onhan odotettava, että opettaja kantaa huolta siitä, minkälaiseen yhteiskuntaan hänen oppilaansa kasvavat.

Miksi opettaja ei ole aktiivinen kansalainen?

Keskustelijat totesivat, että opettajilla oikeastaan on melko mittaava rooli politiikassa. Esimerkiksi kunnallisvaalien ehdokasasettelussa oli eräissä puolueissa suorastaan tungosta opettajista. Kuitenkin opettajahuoneissa ja koululuokissa opettaja vetäytyy poliittisesta roolista, koska

- opettajat eivät katso yhteiskunnallisen vaikuttamisen kuuluvan kasvatustehtäväänsä,
- opettajahuoneissa ilmenee vertaisryhmän valvontaa samoin kuin oppilaiden vanhempien arastelua ja
- pätkätyöllä leipänsä ansaitsevat opettajat ovat erityisen varovaisia – avoin poliittisuus ei välttämättä ole eduksi työnhakutilanteessa.

Miten opettajien yhteiskunnallista aktiivisuutta voi tukea?

- Opiskelijavalinnoissa otetaan myönteisesti huomioon kansalaisuutta edistävään osallistumiseen.
- Opettajaopintojen aikana annetaan tilaa ja aikaa kansalaisvaikuttamiselle, sekä opettajankoulutuslaitoksessa että sen ulkopuolella.
- Koulut, myös harjoittelukoulut, hengittävät ulospäin toimimalla yhteydessä ympäröivän yhteisön laitoksiin ja pyrintöihin. Opettaja toimii kansalaisyhteiskunnan jäsenenä.
- Opettajuuoneiden ilmapöytä perustetaan avoimeen keskusteluun, rakentavaan dialektiikkaan, siis myös ristiriitojen tunnistamiseen. Opettaja saa tuntea, että hänellä on lupa puhua politiikkaa ja ottaa kantaa.

3. Miten politiikasta poistetaan paha haju? Vetäjänä Jan Löfström

Seuraavassa esitetään eräitä näkökohtia vastaukseksi otsikon kysymykseen. Näistä näkökohdista kolme ensimmäistä koskee sitä, miten politiikkaa käsitteenä ja ilmiönä mahdollisesti kannattaisi tarkastella ja eritellä. Neljäs näkökohta sisältää tavallaan selvemmin asennetasolle liittyvän toimenpidesuosituksen.

Jos politiikka mielletään arkikeskustelussa ja arkiajattelussa kielteiseksi ilmiöksi, taustalla lienee osin käsitys, että politiikka on pohjimmiltaan samanlaisten ryhmittymien näennäistä, merkityksetöntä väittelyä ja riitelyä; poliittisilla ryhmittymillä ei ole oleellista eroa vaan niiden ohjelmat ovat samaa ”puuroa”. Poliitiikka on vain peitenimi etuja ja asemia keskenään jakavien ryhmien toimille. On kuitenkin pohjaa väittää, että edelleenkin on olemassa jotain, mitä voidaan kutsua poliittisiksi linjaeroiksi ja erimielisyyksiksi ja ristiriidoiksi. Ne osoittavat olemassaolollaan, että moniin asioihin on useampia ratkaisuehdotuksia ja toimintavaihtoehtoja ja että politiikka (valintojen tekeminen yhteisöllisenä neuvotteluprosessina) ei ole vain savuverhoa ja näennäistä kiistelyä.

Ehdotus: Yhteiskunnallisessa opetuksessa pyritään ottamaan tarkasteluun kysymyksiä, joissa ilmenee aidosti merkityksellisiä ja mielekkäitä eroja ja ristiriitoja (poliittisten) ryhmittymien välillä. Tällaisia eroja on käsityksemme mukaan löydettävissä mm. vaalikoneissa ehdokkaiden kysymyssarjoihin esitetyissä vastauksissa. Puoluelehdistö on paljolti näivettynyt, mutta mielipidelehtien ja siis laajassa mielessä poliittisten äänenkannattajien kirjo on yhä kohtalainen, ja niiden sivuilta erilaisia linjaroja ja -erimielisyyksiä voidaan edelleen etsiä.

Toinen tekijä politiikkaan kohdistuvien negatiivisten ja torjuvien reaktioiden taustalla lienee, että se mielletään usein politiikkaksi, ainoastaan suurten yhteiskunnallisten kysymysten käsittelyksi tietyissä institutionaalisissa kehyksissä ja niiden ehdoilla. Tyypillisesti se on samaistettu puoluepolitiikkaan. Jos politiikka kuitenkin on päätöksentekoa keskenään kilpailevien vaihtoehtojen välillä (ks. edellinen kohta), niin politiikkaa on – kuten on eri tahoilla muistutettukin – lähes kaikkialla. Se on mitä arkisin asia. Jokainen oppilas, opiskelija ja opettaja ”tekee politiikkaa” joka päivä mm. kulutuspäätöksillään. Koska se on arkista, sitä ei tulla ajatelleeksi poliittisina kannanottoina, tekoina ja valintoina (vrt. nenä turtuu pian ympäristön hajuihin).

Ehdotus: Yhteiskunnallisessa opetuksessa otettakoon pohdittavaksi itse kunkin arkitoimet ja -teot sen kannalta, mitä vaihtoehtoja eri tilanteissa olisi (ollut), miksi tietty valinta on (vaikkapa tiedostamattakin) tehty, ja millaisia seuraamuksia eri vaihtoehtoisilla valinnoilla periaatteessa on yksilö-, yhteisö- ja globaalilla tasolla. Näistä heijastusvaikutuksista tuskin ollaan aina yksimielisiä, mutta niistä keskusteleminen ja väittelemineen on itsessään kansalaiskasvatuksellisesti edullista.

Edellä on mietitty, miten politiikasta ilmiönä ja käsitteenä voitaisiin tavallaan ”poistaa pahaa hajua” ja osoittaa sen olevan paitsi merkityksellistä myös väistämättä osa itse kunkin omaa arkista toimintaa. Antropologisesti ajatellen ei kuitenkaan ole juuri mi-

tään hajua, joka on paha itsessään vaan ainoastaan suhteessa johonkin muuhun. Siten myös politiikan ”pahasta hajusta” puhuttaessa on kysyttävä: paha suhteessa mihin? Jos politiikka ja poliittinen päätöksenteko ovat jotain kielteistä, millaisia ovat sen vaihtoehdot; ovatko ne vähemmän ”pahanhajuisia”?

Ehdotus: Opetuksessa otettakoon vertailtavaksi, millä eri tavoin asioista päätettäisiin (ja päätetään!), jos niistä ei päätetä poliittisesti, ja miten muihin päätöksenteon tapoihin suhtaudutaan. Esimerkiksi hallinnollinen päätöksenteko on virkamiesvaltaista ja asiantuntijavetoista ja tapahtuu teknis-juridisin, liikkeenjohdollinen (managerial) päätöksenteko taas taloudellisin perustein. Vaikuttaako esimerkiksi jompikumpi viimeksi mainituista sellaiselta, että sitä pitäisimme parempana kuin poliittista päätöksentekoa vaikkapa kunnallisista palveluista päätettäessä, ja jos niin miksi? Asiaa pohdittaessa huomataan ehkä, että kullakin päätöksentekotavalla on etunsa ja myös haittansa ja että ne soveltuvat eri tavoin eri elämäalueille.

Etenkin koulussa eräs politiikan ”pahaa hajua” ylläpitävä tekijä on se, että politiikkaa – etenkin puoluepolitiikkana – mutta myöskään laajemmin ymmärrettynä – ei ole haluttu päästää oppilaitoksen sisälle. Tosiasiassa opettajat kuten muutkaan ihmiset eivät voi arkitoiminnassaan välttää valintojen tekemistä ja siis omaa poliittisuuttaan, mutta jonkinlaisena ihanteena ja normina on, että opettaja on koulukontekstissa ja työssään ”poliittisesti” neutraali ja puolueeton: hän ei puhu yhteiskunnallisista kannoistaan, poliittisista mieltymyksistään tai kokemuksistaan. Normin uusintaminen arkitilanteissa koulun sisällä on kuitenkin viesti oppilaille siitä, että politiikka on jollakin epämääräisellä tavalla arkaluontoista ja kompromettoivaa.

Ehdotus: Alettakoon oppilaitoksissa muuttaa asenneilmapiiriä siten, että opettajien keskuudessa poliittis-yhteiskunnallisia aiheita koskevaa keskustelua ja väittelyä pidettäisiin antoisana ja arvokkaana eikä poliittisia kannanottoja vaivaantuneina sivuutettaisi, vaan niistä käytäisiin kypsällä tavalla mielipiteenvaihtoa.

Se toimisi oppilaille esimerkkinä rationaalisen mielipiteenvaihdon luonnollisuudesta ja arkisuudesta. Puhukaamme oppilaitoksissa kollegoiden ja oppilaiden kanssa politiikkaa eli – otsikon metaforaa käyttäen – pankkaamme haisemaan!

4. *Opiskelijademokratian kehittäminen, vetäjänä Jukka Rantala*

Keskustelussa nousivat esille seuraavat näkökulmat:

- Opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet riippuvat opettajan-koulutuslaitoksen koosta ja ilmapiiristä. Suuressa yksikössä osallistuminen, varsinkin laitosjohtoryhmän tai tiedekunnan toimintaan, vaatii enemmän paneutumista ja rohkeutta kuin pienemmissä.
- Yhteisöllisyyden kokeminen lisää vaikuttamishalua. Esimerkiksi opettajien ja opiskelijoiden yhteiset tilaisuudet, esim. paneelit tai kyselytunnit laskevat osallistumisen kynnystä.
- Opiskelijoiden osallistuminen on ”kapeilla hartioilla” osittain tehokkuusajattelun takia. Omista opinnoistaan huolehtivat opiskelijat pelkäävät osallistumisen yhteisten asioiden hoitoon viivästyttävän opintojaan.
- Kansalaisvaikuttamisen liittäminen oleelliseksi osaksi opiskelua sai kannatusta. Kansalaisvaikuttamisen pitäisi olla pitkäkestoista ja intensiivistä, joten asiaa ei voi kuitata muutaman pisteen kurssilla.
- Opiskelijademokratia on rapautunut ainejärjestötoiminnan ”karnevalisoitumisen” myötä. Opiskelijat järjestävät juhlia, mutta eivät esimerkiksi halua vaikuttaa opintojen sisällön kehittämiseen. Toisaalta nähtiin juhlatoiminnan vetävät ainejärjestötoimintaan mukaan opiskelijoita, jotka ennen pitkää ottavat vastuulleensa myös ns. vakavammat asiat.
- Varsinkin lukiolaisten puheenvuoroista kävi ilmi oppilaskuntatoiminnan huono maine muiden opiskelijoiden keskuudes-

sa. Huolta kannettiin oppilaskuntatyön leimaantumisesta ”sisäpiiriläisten” toiminnaksi.

- Opiskelijademokratiaa on yritetty lisätä sähköisten palautejärjestelmien avulla, mutta toistaiseksi ne eivät ole tavoittaneet opiskelijoita.

5. Osallistuvan koulukulttuurin luominen, vetäjänä Pauli Arola

Yleiskeskustelussa pidettiin tärkeänä:

- keskustelukulttuurin luomista,
- yhteiskunnalliseen todellisuuteen tutustuttamista,
- yhteistyön luomista koulun sidosryhmien kanssa (esim. vanhempien, nuorisotoimen jne.),
- liiallisen ainesidonnaisuuden välttämistä ja
- eri aineiden välistä integraatiota.

Yhteenvedo: On tärkeää, että yhteiskuntaa koskevat yhteiset asiat muuttuvat oppilaille omakohtaisiksi.

Keinoja pohdittaessa pidettiin tärkeänä:

- koulun sisäistä vastuun jakoa,
- koulun kerhotoiminnan tukemista,
- projektinluonteisten hankkeiden toteuttamista ja niiden suuntaamista koulun ulkopuolelle,
- taloudellisten resurssien suuntaamista oppilaille ja päätösvalan antamista oppilaille itselleen sopivissa asioissa,
- kansalaistoiminnan ottamista huomioon opintosuorituksissa (esim. lukion kurssina) ja
- näkökulman avaamista myös ammatillisen koulutuksen suuntaan.

Yhteenvedo: Osallistuvuus on vietävä opetussuunnitelmatasolta aina luokkahuoneen käytäntöön.

Visioksi muodostui näkemys, että

- koulun on opetettava tietojen lisäksi sosiaalisia taitoja: vuoro- vaikutustaitoja, keskustelutaitoja ja päätöksentekotaitoja,
- opettajankoulutuksen on autettava kohtaamaan tämä haaste.

Yhteenveto: Koulu on saatava keskelle kylää.

Toimenpiteiksi ehdotettiin:

- koulujen ja laitosten verkostoitumista,
- verkoston sisäistä työnjakoa ja resurssikouluja sekä
- yhteyksien rakentamista verkon ulkopuolelle.

Yhteenveto: Kansalaiskasvatus syntyy tekemällä.

Mitä kokouksen jälkeen?

Hankkeen on tarkoitus vaikuttaa opettajankoulutusyksikköjen arkeen, sekä niiden opetussuunnitelmiin että niiden tapaan hoitaa yhteisiä asioita. Tulevista opettajista odotetaan tulevan uuden osallistuvan koulukulttuurin kehittäjiä.

Vielä tämän lukukauden aikana kussakin opettajankoulutusyksikössä tarvitaan aloitteentekijä, joka kokoaa avainryhmän pohtimaan,

- mitä yksikössä pitäisi tehdä hyvän osallisuuskulttuurin kehittämiseksi, erityisesti opiskelijan näkökulmasta ja
- miten yksikön opetuksessa voidaan ottaa huomioon koulun tehtävä kasvattaa toimivia kansalaisia.

Seuraavat henkilöt lupautuivat aloitteentekijöiksi/yhteyshenkilöiksi:

Helsinki: Johanna Lammi ja Pauli Arola

Hämeenlinna: Eija Syrjäläinen ja Liisa Hakala

Rauma: Mari Suvanto

Tampere: Ville Salonen ja Heikki Mäki-Kulmala

Turku: Katri Sarlund ja Arja Virta

PÅ SPANING EFTER DEN UNGA AKTIVA MEDBORGAREN – HUR KAN LÄRARUTBILDNINGEN BEFRÄMJA MEDBORGARINFLYTANDET?

Seminarium I, 14.10.2004, Vasa Övningskola

Rektor Gun Jakobsson öppnade seminariet och presenterade målsättningarna med statsrådets politikprogram för medborgarinflytande. Tom Gullberg redogjorde närmare för bakgrunden till och organiseringen av den del av projektet som berör lärarutbildningen. Det nationella projektet är indelat i fyra regionala grupper, av vilka den svenskspråkiga gruppen koordineras av Åbo Akademis lärarutbildning i Vasa. Gullberg betonade att lärarutbildningen är väldigt mån om att etablera samarbete med skolor, samt även med olika samhällsinstitutioner som kan förutsättas ha ett intresse av delaktighets- och utbildningsfrågor. Av den orsaken hade inbjudan förutom till skolor gått ut till en rad olika intressegrupper, av vilka flera även deltog eller hörde av sig.

Överinspektör Kristina Kaihari-Salminen, med ansvarsområdet historia, samhällslära samt medborgarinflytande, fortsatte med att redogöra för Utbildningsstyrelsens syn på projektet.

Hon betonade främst de nya läroplanernas värdegrund och temaområden, och underströk att delaktighetsfrågan är hela skol-samfundets ansvarsområde, d.v.s. inte enbart lärarnas i historia och samhällslära. Hon bad Vasagruppen att beakta Europarådets EDC (Education for Democratic Citizenship³), som producerat mycket material. Projektet har även utlyst år 2005 som ”The European Year of Citizenship through Education”, vilket troligtvis kommer att innebära att temat uppmärksammas i skolorna på olika sätt under året. Kaihari-Salminen nämnde även att det pågår ett ”Nuorten Osallisuushanke” under perioden 2003–2007, under ledning av projektchefen Elise Hänninen.

Professor Sven-Erik Hansén redogjorde för lärarutbildningens syn på medborgarinflytande. Han menade att frågan varit aktuell bland pedagoger ända sedan John Deweys ”Democracy and Education” (1915). Han påpekade att det är lämpligt att diskutera temat just nu i samband med planeringen av examensreformen (Bolognaprocessen). Han presenterade pedagogikämnets planering för examensreformen, och påvisade att även delaktighetsaspekten kommer att ingå i den pedagogiska grundutbildningen.

Tom Gullberg föreläste kring temat ”Ung passivitet? Hur ser det ut i Svenskfinland?”. Han redogjorde främst för resultaten i den internationella IEA Civics -undersökningens resultat. Enligt undersökningen placerar sig Finland i världseliten när det gäller kunskap i samhällets realia, men när det gäller intresset för samhällsfrågor och beredskapen att aktivt delta i samhällslivet hör Finland till det absoluta bottenkiktet. De svenskspråkiga skolorna placerar sig sämre än de finskspråkiga i bägge kategorierna. Gullbergs föreläsning bifogas här skilt.

Helen Lehto talade utgående från ett studerandeperspektiv under rubriken ”Är ungdomar verkligen passiva? Vad gör lärarna för fel?”. Hennes huvudsakliga slutsats var att ungdomarna defi-

---

³ www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/E.D.C

nitivt inte är så passiva som IEA-undersökningen gav vid handen. Hon menade dock bl.a. att kursuppläggningsen i samhällslära inte uppfattas som speciellt engagerande. Hon efterlyste mera konkretion i undervisningen. Hon pekade även på problemet med yrkesutbildningen. Samhällsundervisningen har en undanskymd roll i yrkesinstitutet, och eftersom den direkta samhällsläran kommer in först i grundskolans sista klass – när de som har för avsikt att söka sig till yrkesutbildning eventuellt redan bestämt sig för att inte intresse sig för samhället ur samhällslärens teoretiska perspektiv – så är det en ganska stor andel av ungdomarna som helt faller utanför en mera systematisk undervisning i samhällslära.

Undervisningschef Gunborg Gayer redovisade för Helsingfors stads delaktighetsprojekt ”Unga röster på stan”. Rent konkret handlar projektet om att staden avdelar ett rätt stort anslag, som skolornas elever själva får besluta om enligt normala demokratiska spelregler. Exemplet uppfattades av seminariedeltagarna som ett bra konkret exempel på projekt som redan finns. Modellen är i praktiken hämtad från den norska kommunen Porsgrund.

Deltagarna fortsatte därefter att diskutera olika aspekter på delaktighet i tre olika grupper. En kort sammanfattning av de centrala synpunkterna och förslagen:

- Sammantaget jobbar skolorna redan med flera olika konkreta aspekter på delaktighet, det kan dock hända att de inte själva inser det. Det kunde vara skäl för varje skola att teckna ner olika delmoment som berör delaktighet. Det skulle krävas en kartläggning även hur temat tas upp av övriga ämnen än samhällslära.
- Tanken på att skolorna skulle skriva en egen demokratiseringsstrategi framfördes (i likhet med mobbningsplaner, strategi för hållbar utveckling, o.s.v.).
- Den konkreta elevkårsverksamheten – och t.ex. vänelevsverksamheten finns – men den borde ges mera utrymme. Eleverna

borde tas mera aktivt med i planering av t.ex. fester, temadagar, och ges en möjlighet att delta även i lärarmöten.

- Eleverna borde konkret få vara med och besluta om användning av pengar, t.ex. enligt Helsingforsmodellen.
- Har lärarna intresse för delaktighet? Ett negativt exempel är att många lärare vägrar ge studerande ledigt från lektioner för att delta i delaktighetsprojekt. Det framhövdes flera gånger att rektorernas attityder är i nyckelställning i detta avseende.
- Ett konkret exempel på ovanstående var svårigheten att få lärarstudierande att delta i seminarier. Studenterna är så fast bundna av sina studier att de inte hittade utrymme för ett seminarium om studentmedverkan. Allmänt framfördes att det skulle krävas långt mera tid och rum för demokratifrågor i all utbildning.
- Ett dilemma kan vara att lärarna själva saknar praktisk erfarenhet av demokratiska processer. I detta sammanhang lyftes frågan om på vilket sätt aktiva politiker och andra beslutsfattare mera aktivt kunde komma in i skolorna.
- I Finland görs många avgörande beslut i huvudstadens statliga organ. Övriga Finlands ungdomar kunde komma närmare dessa institutioner såvida det kunde garanteras att varje grundskolelev fick möjlighet att besöka Helsingfors åtminstone en gång – och uttryckligen ur en delaktighetsaspekt. Här kunde med fördel de finlandssvenska fonderna bidra.
- Det påpekades även att lärarna borde få mera resurser för att arbeta med dylika frågor, t.ex. för att ta ansvaret för olika temaområden.
- I grunden handlar det om att bearbeta verksamhetskulturen i skolan.

KANSALAISVAIKUTTAMINEN JA OPETTAJANKOULUTUS

Jyväskylän aluekokous Jyväskylän normaalikoululla 4.11.2004

Kokouksen koolle kutsuminen ja tavoite

Jyväskylän aluekokoukseen kutsuttiin edustajia Joensuun, Jyväskylän, Kokkolan ja Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksista, normaalikouluista ja opiskelijajärjestöistä. Osallistujia oli kaikkiaan vajaat neljäkymmentä.

Kutsussa todettiin, että kokouksen tavoitteena on tutustua hallituksen kansalaisvaikuttamista käsittelevän politiikkaohjelman tavoitteisiin sekä tarkastella suomalaisten nuorten yhteiskunnallisen aktiivisuuden nykytilaa. Työpajoissa on tarkoitus tutustua eri opettajankoulutusyksikköjen kansalaisaktiivisuutta käsittelevään opetustarjontaan ja pyrkiä löytämään uusia ratkaisuja opettajankoulutusyksikköjen toimintakulttuuriin.

Kokouksen ohjelma

Kokouksen avasivat yhdessä Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen johtaja Jorma Ojala sekä Jyväskylän normaalikoulun rehtori Pekka Ruuskanen. Ojala nosti avauspuheenvuoron omassa osuudessaan esille mm. seuraavia näkökulmia:

- Tavoitteena hyvän yhteiskunnan säilyminen
- Haasteena monikulttuurinen kohtaaminen
- Maahanmuuttajien ja syrjäytettyjen määrä lisääntyy
- Vertaisryhmä on tärkeä
- Meidän tulee olla ja ohjata oppilaita olemaan ihmisiä ja kohdata tai oppia kohtaamaan toisemme ihmisinä
- Meillä ei ole varaa menettää yhtään kansalaista, maahanmuuttajat tulee ottaa vastaan tervetulleina ja uusi potentiaali pitää osata käyttää hyödyksi
- Oppilaille tulee antaa tasavertaiset mahdollisuudet
- Oppilaan tulee voida kokea hyväksyntää sellaisena kuin on
- Oppilaan tulee kokea voivansa osallistua, vaikuttaa ja päättää asioista
- Kansalaisvaikuttajaksi ei kasveta, jos yksilö ei alusta asti tunne voivansa vaikuttaa
- Kun oppii kuulemaan, ajattelemaan ja syventymään, niin pysyy kyseenalaistamaan asioita

Ruuskanen puolestaan korosti seuraavia näkökulmia:

- Miksi nuorten kiinnostus yhteiskunnallisista asioista on vähentynyt? (tietokoneet ja pelit, infotulva johon ei osata tarttua)
- Miten kiinnostuksen saisi heräämään? (esimerkkinä Ruuskanen oma kokemus eräästä vaikuttamisprojektista)
- Vaikuttamisprojektin avulla lähestyminen: tarkastellaan mihin ollaan tyytyväisiä ja mihin ei, ja pohditaan, voiko näille asioille tehdä mitään (työn muotona mielipidekirjoitusten kirjoittaminen)

- Vaikuttamisprosessissa keskeiset kohdat:
  - 1) Nuorten mielenkiinnon herääminen
  - 2) Vaikutusmahdollisuuksien huomaaminen
  - 3) Aktiivisuuden lisääntyminen
  - 4) Vaikuttaminen nuorille tärkeisiin yhteisiin asioihin
  - 5) Myönteisiä kokemuksia ja onnistumisia
  - 6) Yhteiskunnallinen osallistuminen osaksi nuorten arkea ja elämää
  - 7) Aktiivinen ja yhteisistä asioista innostunut nuori

Avauspuheenvuorojen jälkeen aluekoordinaattori Matti Rautiainen esitteli kansalaisvaikuttamishanketta opettajankoulutusohjelman näkökulmasta. Lisäksi Rautiainen esitteli lyhyesti osallistujille jaettua hankkeeseen liittyvää materiaalia sekä johdatti osallistujia tämän aluekokouksen tavoitteisiin, jotka oli kirjattu myös osallistujille lähetetyssä kutsussa.

Nuorten yhteiskunnallinen aktiivisuus kansainvälisessä vertailussa

Sakari Suutarinen piti aluekokouksen pääalustuksen aiheesta Nuorten yhteiskunnallinen aktiivisuus kansainvälisessä vertailussa. Sen sisällölliset pääteemat olivat seuraavat:

- IEA Civics 2001 -tutkimuksen tulokset ja aineisto
- Kansainvälisten tutkimusten tietotaito ja kansallisten kokeiden arviointi – uskoako arviointeja, ovatko mittarit ja kriteerit oikeudenmukaisia tai päteviä?
- Miten poliittista kenttää hahmotetaan?
- Yhteiskunnallisten aineiden opetuksen tila Suomessa

Seuraavilla osa-alueilla suomalaisten nuorten aktiivisuus jäi IEA Civics -tutkimuksen mukaan alhaiseksi tai melko alhaiseksi:

- Kiinnostus yhteiskunnallista asioista (kansainvälisessä vertailussa alhaista)

- Tavanomaisen kansalaistoiminnan tärkeys
- Sosiaalista vastuuta korostava kansalaistoiminta
- Vaikuttamismahdollisuudet koulussa
- Poikien myönteinen suhtautuminen maahanmuuttajien oikeuksiin
- Odotettavissa oleva yhteiskunnallinen toiminta

Luottamus yhteiskunnan laitoksiin oli kansainvälistä keskitasoa. Myönteinen asenne omaa kansakuntaa kohtaan sekä nuorten käsitykset valtion taloudellisista velvollisuuksista olivat vertailussa keskitasoa korkeampia.

Lounaan jälkeen iltapäivällä Jyväskylän yliopiston opettajakoulutuslaitoksen suunnittelija Johanna Nurminen esitteli laitokselle suunnitellun 15 opintoviikon sivuainekokonaisuuden (monikulttuurisuus ja kulttuurien välinen kohtaaminen) keskeistä näkökulmaa – moniulotteista kansalaista.⁴

Työpajatyöskentely

Matti Rautiainen johdatti paikallaolijat työpajatyöskentelyn ideaan ja aiheisiin. Osallistujat oli jaettu valmiiksi kolmeen ryhmään ja he saivat työstettäväkseen seuraavat kysymykset:

- Mikä on opettajakoulutuksen ja kansalaisvaikuttamisen ydintä? Mikä toisin sanoen tulee olla opiskelun ja opetuksen tavoite koulussa ja opettajakoulutuksessa, jotta ne tukisivat aktiiviseksi kansalaiseksi kasvua?
- Millainen rooli kansalaisaktiivisuudella tai -vaikuttamisella on koulussamme ja opettajakoulutuslaitoksessamme tällä hetkellä?
- Kuinka tilannetta voitaisiin kehittää eteenpäin?

---

⁴ Nurminen puheenvuorosta ei ole käytettävissä tarkempia muistiinpanoja.

- Millaista koulutusta opettajia kouluttaville tulisi järjestää?
- Millaiselle materiaalille opettajankoulutuksessa sekä perusasteen ja lukioasteen koulutuksessa on tarvetta?

Seuraavassa poimintoja työpajojen keskusteluista.

Työpaja 1, vetäjänä Heikki Marjomäki

- Opettajankoulutus kiinnittyy liiaksi opetussuunnitelmaan, mikä vaikeuttaa ajankohtaisten asioiden liittämistä opetukseen. Opettajankoulutuslaitosten opetukseen tarvitaan pedagogista rohkeutta ja joustavuutta.
- Suomalaisen yhteiskunnan jäykkyys ja vallan keskittyneisyys ovat kaikeksi yksi syy kansalaisten alhaiselle osallistumiselle. Epäpoliittisuus on eräänlainen historiallinen taakka, joka vaikuttaa edelleen. Suomalaiset ovat tottuneet olemaan ”kilttejä”, opettelemaan sääntöjä ja noudattamaan niitä kuuliaisesti. Koulussakin opetellaan yhteiskunnan rakenteita toiminnan sijaan.
- Poliittikka nähdään Suomessa puoluesidonnoisena, vaikka osallistumisen ja vaikuttamisen ei välttämättä tarvitse tapahtua puolueiden kautta.
- Usein kansalaiskasvatus on vain turhaa näpertelyä: oppilaille pitäisi antaa todellista valtaa.
- Yhteiskunnallisia asioita voitaisiin käsitellä läpäisyperiaatteella, ja hyödyntää esim. päivänavauksia.
- Poliittisuuden eroja Suomessa ja Ruotsissa: Ruotsissa opetussuunnitelmasta jätetään pois kaikki, millä ei ole yhteiskunnallista merkitystä. Ruotsalaisen yhteiskunnan demokratia on paljon syvällisempää kuin suomalaisen.

Työpaja 2, vetäjänä Kari Pöntinen

- Koulujen ja opettajankoulutuslaitosten toimintakulttuuri on muutoksessa ratkaisevassa asemassa. Huomio on keskitettävä siihen.
- Oppilaskuntatoiminta on ongelmallista. Siihen osallistuu vain 5 % oppilaista ja toiminta ohjautuu helposti lähinnä bileiden yms. järjestämiseen.
- Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa: harjoittelijoiden olisi toteutettava normaalikouluissa joku kansalaisvaikuttamisen projekti (aihekokonaisuudet tarjoavat tähän hyvän mahdollisuuden; Jyväskylässä tämän suuntainen kokeilu sisältyy tänä lukuvuonna osaksi aineenopettajakoulutusta).
- Ruotsalaisten päättämiskulttuuri on keskustelemaa – pitäisi muuttaa kulttuuriamme.
- Järjestöihin tutustumista – onko sitä opettajankoulutuksessa?

Työpaja 3, vetäjänä Jukka Jokinen

- Opetussuunnitelman aihekokonaisuudet ovat mahdollisuus niin luokanopettaja- kuin aineenopettajakoulutuksessa.
- Vastuullisen tietämisen ja perustellun mielipiteen opettaminen on erittäin tärkeää.
- Opettajan esimerkki – herättää ajattelua argumentoimalla ja perustelemalla.
- Tiedon jakamisen lisäksi tulisi koulussa käsitellä sitä, miten aletaan vaikuttaa.
- Tulevien opettajien tulisi oppia tunnistamaan tarve milloin reagoida ja miten.
- Opettajan tulee tuntee paremmin opiskelijan kasvuympäristöt ja olosuhteet, jotka vaikuttavat oppilaissa.

Loppukeskustelu

Loppukoonnissa jokainen ryhmä piti lyhyen puheenvuoron oman työpajansa keskusteluista ja lopuksi keskusteltiin tulevaisuudesta. Keskusteltiin muun muassa ideasta kierrättää aluekouksia eri yksiköissä ja alustavasti puhuttiin Savonlinnasta seuraavana paikkana.

NUORESTA TOIMIVA KANSALAINEN – KANSALAIVAIKUTTAMINEN OPETTAJANKOULUTUKSESSA

Etelä-Suomen toinen aluekokous Helsingissä soveltavan kasvatustieteen laitoksella 15.12.2004

Kokouksen tarkoitus ja sisältö

Helsingissä 15.12. pidettyyn kokoukseen otti osaa kaksikymmentäkahdeksan kansalaisvaikuttamishankkeesta kiinnostunutta opettajankouluttajaa ja opiskelijaa Helsingin, Turun, Rauman, Tampereen ja Hämeenlinnan opettajankoulutusyksiköistä. Kokouksen tarkoituksena oli levittää tietämystä opettajankoulutuksessa käynnissä olevista kansalaisvaikuttamishankkeista ja suunnitella osallistuvan toimintakulttuurin kehittämistä eri opettajankoulutusyksiköissä.

Kokouksessa esiteltiin malleja koulujen oppilaskuntatoiminnasta, minkä jälkeen edellisessä alueseminaarissa perustetut eri opettajankoulutusyksiköiden avainryhmät käsittelivät harjoitte-

lukoulujen ja opettajankoulutuslaitosten osallistumiskulttuuria kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta. Harjoittelukoulujen ryhmässä keskityttiin vallitsevan toimintakulttuurin analysointiin ja opettajankoulutuslaitosten ryhmässä kehitteillä oleviin tutkintovaatimuksiin. Lopuksi tarkasteltiin käynnistyviä hankkeita ja pohdittiin tukimateriaalin julkaisemista eNorssin kautta.

Esimerkkejä koulujen oppilaskuntatoiminnasta

Professori Sirkka Ahonen käsitteli kouludemokratian toteutusta Suomessa ja Ruotsissa. Katsaus perustui muun muassa oppilaiden ja opiskelijoiden tuoreisiin haastatteluihin.

Suomalaisnuoret osallistuvat päätöksentekoon etupäässä koulujensa oppilaskunnissa ja johtokunnissa. Joissain tapauksissa lukion opiskelijoilla on edustus opettajankokouksissa ja keskusteluyhteys rehtorin kanssa vakiintuneena käytäntönä. Oppilaat ja opiskelijat pitävät ohjaavan opettajan roolia tärkeänä. Ruotsissa yleisiä luokkaneuvostoja tai alueellisia kouluneuvostoja ei Suomeen ole perustettu.

Oppilaskunta pääsee vaikuttamaan mm. seuraaviin asioihin: järjestyssääntöjen, lukujärjestyksen ja opetussuunnitelman laadintaan sekä kouluympäristöön. Lukiossa opiskelijoiden edustajat saattavat päästä osallistumaan myös uusien opettajien valintaan. Oppilaskuntien toimintaan kuuluu usein pienimuotoinen yritystoiminta. Oppilaat ja opiskelijat toivovat voivansa vaikuttaa enemmän oppilaiden oikeusturvatapausten käsittelyyn sekä opettajien valintaan peruskouluissa. Opiskelijat ja oppilaat toivoivat lisäksi parempaa yhteyttä rehtoriin.

Keskustelua normaalikoulujen osallistumiskulttuurin kehittämistä

Normaalikoulujen edustajat esittelivät toimintakulttuuriaan ja suunnitelmiaan sen kehittämiseksi ensi vuoden aikana. Puheen- vuoroissa korostettiin, että koulujen toimintakulttuurin kehittämisen täytyy lähteä koulujen opettajista sekä oppilaista ja opiskelijoista. Pyrkimyksenä on saada kaikki koulussa työskentelevät ihmiset sitoutumaan hankkeeseen. Tärkeää on myös kunnioittaa yksilöiden oikeutta olla osallistumatta. Osallistumiskulttuurin kehittäminen on pitkäkestoinen hanke, ja sen lähtökohtana on avoimuus ja läpinäkyvyys. Opetusharjoittelijat yritetään kytkeä mukaan hankkeeseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Ongelmia on ilmennyt mm. muun henkilökunnan jäsenten saamisessa mukaan, ja siinä, että lukiolaiset ovat kokeneet päätöksenteon liian hitaaksi. Aineenopettajaopiskelijoiden aktivoiminen osallistumishankkeisiin koettaa hankalaksi, koska heidän harjoittelunsa keskittyy liiaksi pidettäviin oppitunteihin. Keskusteltiin myös kenttäkoulujen eduista ja haitoista osallistumiskulttuurin näkökulmasta.

Seuraavassa esimerkkejä normaalikouluissa toimivista ja suunnitteilla olevista osallistumishankkeista:

- Avoimen sähköisen keskustelufoorumin kehittäminen
- Pikkuparlamenti- ja miniministeri-järjestelmät alaluokkien oppilaille
- Aktiivinen kansalaisuus ja kansalaisvaikuttaminen harjoittelujakson teemaksi
- Varjovaalien järjestäminen
- Rehtorin kyselytunti -käytännön vakiinnuttaminen
- Oppilaiden keskustelu- ja kokouskulttuurin harjoittelu
- 1–2 kertaa kuukaudessa kokoontuvat 3–6-luokkien oppilasneuvostot
- Oppilaiden laatimat kouluviihtyvyytustutkimukset
- Asiantuntijoiden pohjustamat yleisökeskustelut kansalaisvaikuttamisen määrittelystä

Keskustelua opettajankoulutuslaitosten tutkintovaatimuksista

Opettajankoulutuslaitosten edustajat esittelivät tutkintovaatimustensa tämänhetkisiä versioita. Kansalaisvaikuttamisen teemat esiintyvät erillisinä kursseina mutta myös implisiittisesti eri opintojaksoissa. Paikoitellen opettajan yhteiskuntasuuntautuneisuus on nostettu myös koko tutkintovaatimusten uudistustyön lähtökohdaksi.

Aineenopettajakoulutuksessa kansalaisvaikuttaminen näkyy mm. opetusperiodien teemoissa, esimerkiksi teema ”Opettaja kasvattajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana”. Kansalaisvaikuttamista on sisällytetty myös kasvatustieteen ja ainedidaktiikan opintoihin erillisinä sisältöinä sekä peruskoulun ja lukion aihekokonaisuuksien käsittelyn yhteyteen.

Luokanopettajakoulutuksessa kansalaisvaikuttaminen esiintyy mm. kasvatustieteen yhteiskunnallisesti painottuneissa opinnoissa ja peruskoulussa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaisissa opinnoissa esimerkiksi tähän teemaan sidottuna johdantokurssina. Kansalaisvaikuttamisen teemoja lisätään myös valinnaisiin opintoihin, esimerkiksi aihe ”Opettaja kolmannella sektorilla”.

Tavoitteet vuodelle 2005

Keskusteltiin käytännön esimerkkien tiedottamisen tärkeydestä ja keinoista saada mahdollisimman laajat piirit innostumaan osallistumiskulttuurin kehittämisestä.

Sovittiin, että eri yksiköiden kehittämishankkeista tiedotetaan eNorssin avulla, ja sinne aletaan kerätä myös kansalaisvaikuttamisen ideapankkia.

KANSALAISVAIKUTTAMINEN OPETTAJANKOULUTUKSESSA -HANKKEEN OHJAUSRYHMÄ JA ALUEKOORDINAATTORIT

Pääkoordinaattori

(–31.7.2004)

Sirkka Ahonen

Soveltavan kasvatustieteen

laitos

PL 9 (Siltavuorenpenger 20 R)

00014 Helsingin yliopisto

sirkka.ahonen@helsinki.fi

Pääkoordinaattori

(1.8.2004–)

Jukka Rantala

Soveltavan kasvatustieteen

laitos

PL 9 (Siltavuorenpenger 20 R)

00014 Helsingin yliopisto

jukka.rantala@helsinki.fi

Ohjausryhmän jäsenet

Jorma Kauppinen

Opetushallitus

PL 380

00531 Helsinki

jorma.kauppinen@oph.fi

Armi Mikkola

Opetusministeriö

PL 29

00023 Valtioneuvosto

armi.mikkola@minedu.fi

Juha Henriksson

Suomen Kuntaliitto

PL 200

000101 Helsinki

juha.henriksson@kuntaliitto.fi

Joonas Turunen
Suomen Lukiolaisten Liitto
Ratavartijankatu 2 C
00520 Helsinki
joonas.turunen@lukio.fi

Jukka Tahvanainen
Suomen Nuorisoyhteistyö –
Allianssi ry
Olympiastadion, Eteläkaarre
00250 Helsinki
jukka.tahvanainen@alli.fi

Markus Söderlund
Suomen Opettajiksi
Opiskelevien Liitto
Rautatieläisenkatu 6
00520 Helsinki
markus.soderlund@helsinki.fi

Olli Luukkainen
Hämeen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
Korkeakoulukatu 6
13100 Hämeenlinna
olli.luukkainen@hamk.fi

Pauli Arola
Viikin Normaalikoulu
PL 30 (Kevätkatu 2)
00014 Helsingin yliopisto
pauli.arola@helsinki.fi

Jyrki Loima
Viikin Normaalikoulu
PL 30 (Kevätkatu 2)
00014 Helsingin yliopisto
jyrki.loima@helsinki.fi

Jan Löfström
Soveltavan kasvatustieteen
laitos
PL 9 (Siltavuorenpenger 20 R)
00014 Helsingin yliopisto
jan.lofstrom@helsinki.fi

Arja Virta
Turun opettajankoulutuslaitos
Assistentinkatu 5
20014 Turun yliopisto
arja.virta@utu.fi

Lauri Piilola
Tampereen normaalikoulu
Kuokkamaantie 16
33800 Tampere
tnlapi@uta.fi

Eija Syrjäläinen
Tampereen yliopiston
Hämeenlinnan
opettajankoulutuslaitos
PL 513
13111 Hämeenlinna
eija.syrjalainen@uta.fi

Veli-Matti Värri
Tampereen yliopiston
Hämeenlinnan
opettajankoulutuslaitos
PL 513
13111 Hämeenlinna
veli-matti.varri@uta.fi

Matti Rautiainen
Opettajankoulutuslaitos
40014 Jyväskylä
matti.rautiainen@edu.jyu.fi

Jorma Ojala
Opettajankoulutuslaitos
40014 Jyväskylä
jorma.ojala@edu.jyu.fi

Tuula Asunta
Opettajankoulutuslaitos
40014 Jyväskylä
tuula.asunta@edu.jyu.fi

Pekka Ruuskanen
Jyväskylän normaalikoulu
PL 35 (N)
40014 Jyväskylän yliopisto
pekka.ruuskanen@norssi.jyu.fi

Sakari Suutarinen
Jyväskylän normaalikoulu
PL 35 (N)
40014 Jyväskylän yliopisto
suutarinen@norssi.jyu.fi

Petri Salo
Joensuun normaalikoulu
PL 111
80101 Joensuu
petri.salo@jnor.joensuu.fi

Timo Lappi
Oulun normaalikoulu
PL 9300
90014 Oulun yliopisto
timo.lappi@oulu.fi

Riitta-Liisa Korkeamäki
Kasvatustieteiden ja opettajan-
koulutuksen yksikkö
PL 2000
90014 Oulun yliopisto
riitta-liisa.korkeamaki@oulu.fi

Tom Gullberg
Pedagogiska fakulteten
Åbo Akademi Vasa
Strabdgatan 2
65100 Vasa
tom.gullberg@abo.fi

Gun Jakobsson
Vasa övningskola
Kyrkoesplanaden 13
65100 Vasa
gun.jakobsson@abo.fi

Aluekoordinaattorit

Helsingin alue: Helsingin,
Hämeenlinnan, Rauman,
Tampereen ja Turun opetta-
jankoulutusyksiköt

Jukka Rantala
Soveltavan kasvatustieteen
laitos
PL 9 (Siltavuorenpenger 20 R)
00014 Helsingin yliopisto
jukka.rantala@helsinki.fi

Jyväskylän alue: Joensuun,
Jyväskylän, Kokkolan ja
Savonlinnan opettajan-
koulutusyksiköt

Matti Rautiainen
Opettajankoulutuslaitos
40014 Jyväskylä
matti.rautiainen@edu.jyu.fi

Oulun alue: Kajaanin,
Oulun ja Rovaniemen
opettajankoulutusyksiköt

Timo Lappi
Oulun normaalikoulu
PL 9300
90014 Oulun yliopisto
timo.lappi@oulu.fi

Vaasan alue: Åbo Akademi

Tom Gullberg
Pedagogiska fakulteten
Åbo Akademi Vasa
Strabdgatan 2
65100 Vasa
tom.gullberg@abo.fi

Sihteerit

Anu Siikaniva
Soveltavan kasvatustieteen
laitos
PL 9 (Siltavuorenpenger 20 R)
00014 Helsingin yliopisto
anu.siikaniva@helsinki.fi